

“ સિદ્ધર્થીવ પાલીસ ” ની વાર્તા.

પૂની યેગમ.

આને

ડાકુની દીકરી.

અનુવાદક:

અખિલ હાસ મહાલ.

અધિપતિ “ સિદ્ધર્થીવ પાલીસ ”

પ્રકાશક:

શાહ મંગળદાસ લલ્લુભાઈ બુક્સેલર.

લીમણગોડ-મુગ્ત

સને ૧૯૫૨

શ્રી નારાયણ પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ લીમિટેડ-મુગ્ત.

કીમત રૂા. ૧૦/-૦

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૌપીરાબિદ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૫૧૫૭

વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ ધ્રુવ શુદ્ધ લેખ

વિષય ૪૪૪૪:૩

“ ટિટેકરીવ પોલીસ ” ની વાતો.

ખૂની બેગમ.

યાને

પાકુની લીકરી.

અનુવાદક:—

અળદુલ્લા હસમઝેસ.

અધિપતિ “ ટિટેકરીવ પોલીસ ”

પ્રકાશક:—

શાહ મંગળદાસ લલ્લુભાઈ બુક્સેલર.

લીમણચોક—સુરત

સને ૧૯૨૧

શ્રી નારાયણ પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ લીમણચોક—સુરત.

પ્રતિષ્ઠ કરતાં આ પુસ્તકના સર્વ હક સ્વાધીન રાખ્યા છે, માટે કોઈપણ
 કાયદાકીય કાર્યક્રમ નહિ.

ગુજરાત પ્રેસ સંઘ
 અમદાવાદ
 ગુજરાતી કૌપીરાઈ-સંગ્રહ
 ૪૨૨૨

આ પુસ્તક પાન ૩ થી ૭૬ અંગ્રેજી (સાદાવાળા) અનુવાદ સમાવે પાનાના
 કસલામ સદ્ પ્રિન્ટીંગ પ્રેસમાં છાપ્યાં

આ પુસ્તકનું ગ્રાહક પેઠા મુરત લીમિટેડમાં આવક પાનાના 'શ્રી નારાયણ'
 પ્રિન્ટીંગ પ્રેસમાં મંગળદાસ લક્ષ્મીભાઈ પાનાને માટે છાપી સંચાલન પ્રગટ કરી

ખૂની ઝેગમ.

પ્રકરણ ૧ છું.

ખૂનની ખબર.

રામસિંહ કુપી પોલીસનો અમલદાર છે. તેના જેવા નામગીન ડિટેક્ટીવ બહુ ઓછા જોવામાં આવ્યા છે. જે સમયનો આ બનાવ છે, તેના એક દીવસે ડિટેક્ટીવ રામસિંહ ખરોચરને વખતે ઓપીસના કાગળ પરો તપાસવામાં રોકાએલા હતા. એટલામાં એકાએક ટપાલ આવે, રામસિંહ પોતા પરનો કાગળ ઉઘાડી લઈ ગીએ મુજબ વાંચવા લાગ્યો:—

“મેં મનસિંગ છુલ્લાના માછરૂંદે એક અનુભવી ડિટેક્ટીવને મોકલવા મને લખ્યું છે. ત્યાં બે બપોરે ખૂન થઈ જવાના સમાચાર આવ્યા છે. ત્યાંની પોલીસ, ગુન્હેગારોનો પતો લગાવવા માટે બિલકુલ અસમર્થ છે. હું મરજી છું કે આ કામજા વાંચી તમે મેં મનસિંગ તરફ રવાના થાઓ અને માછરૂંદે પાસેથી બધી હકીકત બાજી લઈ કામગીરી લાગી જાઓ.”

ડિટેક્ટીવના મહેરા પર ઉદાસી છવાઈ ગઈ, કારણ કે તે પોતાના એકના એક મેટાની બીમારીથી બહુ ચિન્તાગ્રસ્ત રહેતો હતો, વળી ત્યાં એક બે દીવસ રોકાવાનું નહેાતું, આમ વિચાર કરી તે પોતાના ઉપરી અમલદારને મળવા ગયો.

રામસિંહનો ઉપરી અમલદાર અંગ્રેજ હતો, તે રામસિંહને જોઈ નવાઈ પામ્યો અને પૂછ્યું કે, “હજી તમે શાહી છો ! મેં મનસિંગ ક્યારે જવાના છો ?”

રામસિંહે સલામ કરી પોતાના મેટાની બિમારી વિષે કહ્યું અને તેને બહુ કાંઈ બીજાને મોકલવા વિનંતિ કરી, પરંતુ મામલો બહુ મંઘીર હોવાથી, અને બીજા કાંઈ તેના જેટલો લાયક નહોતો હોવાથી સાહેબે તેને જવાનો ફકમ કર્યો, અને તેને તે બહુલું સારું પનામ આપતા કહ્યું.

રામસિંહે ઉપકાર સાથે સાહેબનો ફકમ માન્ય રાખી, તેમને ખૂનના સળંગમાં વધારે વિગત પૂછતાં કહ્યું કે.

“આપની પાસેથી હું એટલું જ બાજીવા માગું છું કે આ બે ખૂન કેવી રીતે થવા પામ્યા છે. આ સળંગમાં આપની પાસે કાંઈ કાગળો આવ્યા છે ?”

“ નહીં, ” સાહેબે જવાબ આપ્યો. “ પરંતુ માહિતીને ખબર મળી છે કે મૈનસિંગ જીલ્લાની હદનો કોઈ ચક્રવર્તી શીકાર માટે હથિયારોનો પાસ લેવા આવ્યો હતો, તેજ મરેલો મળી આવ્યો છે. ખાનુ ખુન એક દારોગાનું કરવામાં આવ્યું છે. અને ખુન નો ખબર બધાં છે અને ખુનીનો પતો લગાવવો પણ મુશ્કેલ થઈ પડ્યો છે. તેટલા માટે જ એક ચલાક અને અનુભવી ડિટેક્ટીવની જરૂર પડી છે. મેં તમને તે કામને માટે ચોખ્ખો સમજી નીચ્યા છે. તમે આવજો અને અહીંથી જાઓ.”

રામસિંહ જવાને તૈયાર થયો. પોતાના મકાન પર આવી તેણે બેઠાની સારવાર માટે બંધાયેલ કપો અને સાંજની ગાડીમાં મૈનસિંગ જવા રવાના થયો.

ગાડીમાં બેઠો બેઠો રામસિંહ પોતાના મનમાં વિચાર કરતો હતો કે મૈનસિંગ, આકરગંજ વિગેરે સ્થળોના લોકો બહુજી વિકટે છે. તેઓ પોતાના બેઠો જલદી પતો લાગવા હતા નથી. જો તેઓ જાણી જાય કે અમુક માણસ તેમનો બેઠ જોલવા પાછળ પડ્યો છે તો તેઓ તેને જીવતો જવા દેતા નથી. આવી સ્થિતિમાં ખુનીનો પતો લગાડવો, પ્રમાણે મેળવવાં, મુકદ્દમા ખડો કરવો અને દેશ પાછું પરતું એ સહેલું નથી. જણાય છે કે આમાં કોઈ મોટા માણસનો હાથ છે. કારણ કે, એક ગૃહસ્થના ખુન થવા સાથે દારોગાનું પણ ખુન થયું છે. પરંતુ તે એકજ માણસનું કામ જણાય છે. જો માત્ર અનુમાન બરાબર હોય તો ઘણા મુશ્કેલ મામલાની સામે મારે થવાનું છે. આટલા દિવસો પીતી ગયા બાદ ખુનીનો પતો લગાવવો એ કાંઈ સહેલું કામ તો નથીજ.

આ જાતના વિચાર કરતો રામસિંહ ત્રીજે દહાડે મૈનસિંગ પહોંચ્યો. તેજ દિવસે સાંજે તે માહિતી સાહેબને જઈ મળ્યો. માહિતી સાહેબે તેને ત્યાંના પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટરનું નામ જતાવી તેને મળવા કહ્યું. થોડા વખત પછી તે ઇન્સ્પેક્ટરને મકાને ગયો. ઇન્સ્પેક્ટરે રામસિંહને સલામ કરી બેઠક આપ્યા પછી રામસિંહે પોતાનો હેતુ દર્શાવી, ખુન સંબંધી હકીકત જણાવવા ઇચ્છા દેખાડીને તેને લગતા કાગળો બતાવ્યા. ઇન્સ્પેક્ટરે કાગળો તેને સોંપતા કહ્યું કે, “ કાગળ પત્ર કોઈ વિશેષ નથી. જે કાંઈ મારી પાસે છે તે હું આપને આપું છું અને આ મામલા સંબંધે જે કાંઈ હું જાણું છું તે કહી સંભળાવું છું. આ જીલ્લાની સરહદ ઉપર કેંડાખાલ નામનું મેદાન છે. ત્યાં કોઈ રહેતું નથી તેમ જ પેતી કરવાના ઉપયોગમાં પણ આવતું નથી. આ પાનખર શુભમાં એક મોટો માણસ, માહિતી સાહેબ પાસેથી હથિયારોના પરવાનો લઈ ત્યાં તંખુ નાખી બે ત્રણ માસ થયાં રહેતો હતો. તેની સાથે વીસ પચીસ જેટલા માણસો હતાં. ઉપરાંત ત્રણ ચાર ઉમદા ઘોડા, એક હાથી અને ઘણા કુતરા હતા. ગયા વેલાક માસમાં એક દિવસે રાત્રીને વખતે કોઈએ તેનું ખુન કરી નાખ્યું છે.”

“ હું આપને કેટલાક સવાલો પૂછવા માગું છું. ” રામસિંહે કહ્યું.

“ બસે ખુશીથી પૂછો ”

“ આ મુકદ્દમાની પહેલી તપાસ કોણે કરી ? ”

“ અહીંના દારોગાએ. ”

“ જે કોણે ગામો ગયેલા માણસનો મુકામ હતો, ત્યાં પોલીસ ચોડી છે કે ? ”

“ નહીં. પોલીસ ચોરી ત્યાંથી ત્રણ ગાડીને છેડે દક્ષિણ દિશા તરફ આવેલા શક્તિપુર મામમાં છે, અને શક્તિપુરના દારોગાએજ પ્રથમ તપાસ કરી હતી. ”

“ ત્યાર પછી આપ ગયા હતા કે ? ”

“ જી, હા. ”

“ આપ શા માટે ગયા હતા ? ”

“ આ જાતના મામલામાં હું નીપુણ છું એવું મેજસ્ટ્રેટ સાહેબ માનતા હોવાને લીધે મને મોકલવામાં આવ્યો હતો. પ્રથમ તો, શક્તિપુર જે સજા-ડીવીઝનમાં છે ત્યાંનો ઇન્સ્પેક્ટર ગયો હતો, પણ મેજસ્ટ્રેટ સાહેબે તે પછી મને મોકલ્યો હતો. ”

“ આપે તે ઇન્સ્પેક્ટર અને દારોગા સાથે કાંઈ તપાસ ચલાવી હતી ? ”

“ જી, નહીં. જ્યારે તેઓ બંને કામમાં લાગ્યા હતા ત્યારે હું અહીં હતો. પાછળથી હું ગયો હતો. મેં મારી સાથે શક્તિપુર ચોરીના દારોગાને પણ લીધો હતો. ”

“ મરનારની લાશ આપે જોઈ હતી ? ”

“ જી, નહીં. ”

“ ખુનના વિષયમાં દારોગાએ આપને શું શું બતાવ્યું હતું ? ”

“ બસ એટલું જ કે, બંદુક અગરતો તમંચાની ગોળીથી ખુન કરવામાં આવ્યું હતું. બસાબર કાતૂની નીચે ગોળી બાંધેલી હતી. ”

“ આપ મરનારની ઉંમર જાણી શક્યા હો ? ”

“ આશરે ૨૫ ની અંદર. ”

“ તેના મકાનનો પતો મળ્યો છે કે ? ”

“ બરાબર નહીં. ”

“ કેમ ? મેજસ્ટ્રેટ સાહેબે જ્યારે તેને શીકારનો પાસ આપ્યો ત્યારે તેના ઘર સંબંધે પુછવામાં નહોતું આવ્યું ? કાંઈક કલટાવી જોવાથી તે મળી આવશે. ”

“ કાંઈક પુરેપુરી તપાસી ગયા છીએ પણ મકાનનો પતો મળતો નથી. જ્યારે તેણે પાસ માટે અરજ કરી હતી ત્યારે કલકતા, હરિદોશ લેનના એક મકાનનું ટેકાણું આપ્યું હતું. ત્યાંની પોલીસ પાસેથી બપોર મંગાવતા જણાવ્યું કે તે મકાન સાફાગાલુનું છે. ત્રણ ચાર વરસથી તે વસવાટ વગરનું બાકી પડેલું છે. શાકબાજીને ત્યાં કાંઈના મરવાની બપોર મળી નથી. ”

“ મમ્મસો બહુ પેચીસો છે, વાઝ, પહેલાં તેણે પોતાની ઝોળખ શું આપી હતી ? ”

“ તેનું નામ શરતચંદ્ર અને જાતના બ્રાહ્મણ હતા. ”

“ સાથે બચ્ચાં બાલાં વિગેરે કાંઈ હતું ? ”

“ કાંઈ નહીં. ”

“ તેની પાસે કાંઈ વેશ્યા આવતી હતી કે નહીં તે સંબંધમાં આપે કાંઈ તપાસ કરી છે કે ? ”

ટિટકટીવ પોલિસ.

“હા, તપાસ કરી હતી. પણ કોઈ પ્રમાણ મળ્યું નહીં. અથા કહેવાં હતા કે બાપુ મહાન પવિત્ર વિચારના છે.”

“અને આપના શહેરમાં પોલીસ ઘરામાનું ખુબ કેસી રીતે થયું ? આપ અહીંના ઇન્સ્પેક્ટર છે. જરૂર અપે તે સંજયમાં તપાસ ચલાવી હતી. તેની નિરામર સ્થિતિથી મને વાકેફ કરો.”

“તે મધ્યી ભેદી સમસ્યા છે. સાંભળો—”

એકલામાં નોકરે ફક્કો લાગીને ટિટકટીવ રાતસિંક સામે સખી દીધા.

મકરણ ૨ થું.

ઘરોગાનું ખુન.

ફક્કની એક છુંડ ખેતી, કુંવાના ગોર કહાડતાં રાતસિંકે પુછ્યું, “ઘરામાનું શું થાણામાં ખુન થયું ?”

“નહીં સાહેબ, તે પોતાના મકાનમાં જ માર્યો ગયો છે.”

“તેનું મકાન થાણાથી કેટલું દુર આવેલું છે ?”

“એકાદ માઇલ.”

“થાણાથી તેટલું દુર રહેવાનું શું કારણ ?”

“જે મકાનમાં તેનું ખુન થયું છે, તે મકાન તેણે ખુન થયા પહેલાં સમજાવેલું હતું. બાર દિવસ ઉપરજ એાછી કામતે ખરીદી લીધું હતું. થાણાની આગુબાગુના મકાનમાં તેને બાકે રહેવું પડતું હતું.”

“તે મકાનમાં પ્રથમ કોણ રહેતું હતું ?”

“નરામર ખમર નથી, પણ સાંભળ્યું છે કે કલકતાનો કોઈ માણસ ત્યાં માસ બે માસ માટે આવી રોકાઈ હતો.”

“તેના જવા પછી ઘરામાનું શું ઘરામાએ તે મકાન ખરીદી લીધું ?”

“હા, હા.”

“તે મકાનમાં તે કેટલું કમીમાં સહીત રહેતો હતો ?”

“કોણ ?”

“ઘરામા.”

“હા, નહીં. જાહાના મકાનમાં રહેવાની પુરતી સગવડ ન હોવાને લીધે તેના ઘરની કોઈ આવ્યાંજ નહોતાં, તેથી ઘરના માણસોની જાણે રહેવા ખરેખર તેણે જા મકાન ખરીદ્યું હતું, પરંતુ કેટલું આવ્યા પહેલાં તો તે માર્યો ગયો.”

“મકરણ ઘરામાનું મુળ વતન કયું ?”

“બાકરમાં.”

“ અહીં તે કેટલા વખતથી હતો ? ”

“ થોડાં વખતથીજ આવેલો હતો. મધ્ય વર્ષમાં તેણે પરીક્ષા પાસ કરી અને ત્યારથી તે અહીંજ હતો. ”

“ તેની સામયિકથી વિશે તમે કંઈ જાણો છો ? ”

“ પ્રકૃપરહ કરવાથી માણુપ પડ્યું છે કે, તે કદીપણ ખરાબ ભોડોના સહવાસમાં આવતો હોતો, તેમજ તેણે ખોટી રીતે કોઈને પણ દુઃખ આપ્યું નહોતું. ”

“ તેની ઉંમર કેટલી હતી ? ”

“ જ્યાંસ સતારીસથી વધારે નહોતો. ”

“ તેનું પુન કેવી રીતે કરવામાં આવ્યું છે ? ”

“ જાતીમાં છરો ભોડીને ”

“ મકાનના કયા ભાગમાં પુન કરવામાં આવ્યું હતું ? ”

“ મુવાના ઝોરડામાં. જણાય છે કે નિંદ્રાવસ્થામાં તેનું પુન થઈ ગયું છે. ”

“ પુની આ જ ગામનો હોય તેમ તમને લાગે છે ? ”

“ હું તો તેમાં કંઈ કરી શક્યો નથી. મારી આટલી ઉંમરમાં મેં ધણી પુની માન-લાના બેંદો ખોલી અપરાધીઓને ગીરફતાર કર્યા છે. પરંતુ આ મેં માનલામાં તો મારી અક્ષત કાળ કરતી નથી અને તેટલા માટેજ આપને બોલાવવામાં આવ્યા છે. ”

“ જોઈએ છીએ કે, શું થાય છે. ” રામસિંહે જવાબમાં કહ્યું

રામસિંહે મુકદ્દમાના મધ્ય કાગળો જોઈ લીધા બાદ હન્ટરપેક્ટરથી પુછે પડી તે પોતાના ઉતારા પર આવ્યો.

ખીજે દિવસે રહવારે રામસિંહ એક સાધારણ માણસના પોશાકમાં ગરનાર દરેક માના પ્રથમના મકાન પર ગયો. ત્યાં જઈ જોયું તો નીચેના એક ભાગમાં બાદ દસ માણસો સાથે રહેતાં હતાં. રામસિંહે સમગ્ર લીધું કે તે ભોડોની આ એક કલ્પ છે, કલ્પ નો એક રસોયો હતો. તમામ ખર્ચ તેઓ બાંજે પડતું આપતા હતા. રસોયા ઉપર ત એક નોકર પણ હતો. રામસિંહ એક જગ્યા પર બેસી ગયો અને નવીન બાપુને બોલાવી પુછવા લાગ્યો કે “ આપનું નામ નવીનબાપુ છે ? ”

કહેવાની જરૂર નથી કે નવીનબાપુ તે કલ્પના એક મેળ્યાર હતા અને રામસિંહે તેનું નામ કલ્પના નોકર પાસેથી જાણી લીધું હતું.

રામસિંહના ઉપલા સવાલનો જવાબ આપતાં નવીનબાપુએ કહ્યું. “ હા, હા. ”

“ આપનું વતન ક્યાં છે ? ”

“ ગાંધીનગર શહેરમાં. ”

“ આ મકાનમાં જે દારોગા રહે છે, તેનું વતન પણ ગાંધીનગર શહેરમાં છે તો શું આપ ખતિનાં મકાનો પાસે પાસે છે ? ”

“ નહીં, નહીં, પાસે પાસે તો નથી. એક છલ્લામાં છે. મારા ગામથી તેનું ગામ બગલગ આઠ નવ ગાઉ દુર છે.”

“ ઠીક છે આપને તેની સાથે કાંઈ ન્યાત જાતનો સંબંધ છે કે ? ”

“ જી, નહીં. હું કામચૂંદ છું અને તે ખાદ્ય છે.”

“ હતો એટલે ? શું તે અત્યારે નથી ? ” રામસિંહે અભયપૂર્ણ થઈ પ્રશ્ન કર્યો.

“ શું આપ નથી જાણતા ? આપ અહીં કમણાજ આવેલા છો ? ”

“ નહીં, હમેશને માટે તો અહીં રહેતો નથી. કોઈ કોઈ મુકદ્દમા વખતે આવી જાઉં છું. વાર, શું તેમના સંબંધમાં કાંઈ માહિતી બતાવ બન્યો છે ? ”

“ તેની સાથે આપને કાંઈ પીછાણું હતી ? ”

“ મારા એક મામલામાં તેણે મળી મહેનત કરી હતી, અને તેટલા માટે હું તેને કાંઈ આપવા ચાહું છું.”

“ તે ક્યારની વાત છે ? ”

“ બગલગ એ માસ પહેલેની.”

“ વાર, તો આપ રૂપચંદ દારોગાની વાત કરી રહ્યા છો ? ”

“ હા, ધણું કરીને રૂપચંદજ તેનું નામ હતું. તે આજ મકાનમાં રહેતો હતો ? ”

“ જી, હા. તેનું તો ખુન થઈ ગયું.”

“ ઓ ! શું દારોગાનું ખુન ! ક્યાં અને કાણે તેનું ખુન કર્યું ? ”

“ તેનો તો કાંઈ પતો મળ્યો નથી. સહેરમાં મોટો ખજાજાટ મચી રહ્યો છે.”

“ પોલીસનું ખુન થયું ! તે કાંઈ સાધારણ વાત નથી. તે તો આ મકાનમાં જ રહેતો હતો ! ખુન ક્યાં થયું ? ”

“ ખુન થવા અગાઉ કેટલાક દીવસ પહેલાં તે આ મકાન છોડી એક મહાજ દુરના મકાનમાં રહેવા બાગ્યો હતો, અને તેજ મકાનમાં તેનું ખુન થઈ ગયું છે.”

“ રૂપચંદ તો બહુ ભલો માણસ હતો. વાર, તેનું ખુન કેવી રીતે થયું ? આપ શેષક તો તેની સાથે રહી ચુક્યા છો. શું આ જાણતમાં આપ કાંઈ પણ નથી જાણતા ? ”

“ જી, નહીં. અમે કેવી રીતે જાણી શકીએ ? ”

“ તેના કોઈ અતલગના મિત્રનો પતો આપ આપી શકો છો ? ”

“ તેનાં અહીં કોઈ મિત્ર નહોતા, તે સરકારી કામકાજથી છુટો થઈ બેર આવતો ત્યારે તેનો બધો સમય તે પુરતકો પાંચવામાં જ ગાળતો હતો.”

રામસિંહે જોયું કે અહીંથી કાંઈ પતો મળી શકે તેમ નથી તેથી તેણે નવીનગામનું ઉપકાર જાની ત્યાંથી ચાલતી પકડી.

રામસિંહ કલજવાળા મકાનથી નીકળી પતો લગાવતો લગાવતો રૂપચંદ દારોગાના નવા મકાન પર આવ્યો. જોયું તો મકાન ખાલી છે. કોઈપણ જાતનો માણસ જાણ્યો નથી.

મકાનનો દરવાજો ખુલ્લો પડેલો છે. રામસિંહ દરવાજાની અંદર જોવા લાગ્યો. તે વખતે એક માણસ રસ્તાપર ચાલ્યો જતો હતો. રામસિંહને આમ દરવાજામાં અંદર જોતો જોયો રહેશે જોખને તેણે પુછ્યું, “આપ કોને શોધો છો ?”

“હું કલકત્તામાં આવ્યો છું.”

“કલકત્તાનોજ કોઈ માણસ અહીં રહેતો હતો, જણાય છે કે, આપ તેનીજ શોધમાં છો.”

“આપનું અનુમાન ખરાબર છે. હું તેનીજ શોધમાં છું. તે મારો મિત્ર છે. હું કામકાજ માટે આવે આવ્યો છું પણ ઉતરવાનું ટેકણું મળતું નથી. તેની સાથે યુકાકાત થવા પછી કાંઈને કાંઈ વ્યવસ્થા જરૂર થઈ જશે. તે આ વખતે ક્યાં હશે, તે આપ જાણો છો ?”

“નહીં સાહેબ, હું તેને લગતી કાંઈપણ ખબર જાણતો નથી. હા, એટલું જાણું છું કે તે અહીં નથી.”

“આ મકાન છોડી શું તે અહીંથી ચાલી ગયો છે ? આપ સાચેસાચું કહો છો ?”

“હા. ખરું જ કહું છું. તે અહીંથી ચાલ્યો ગયો છે, તેના જવા પછી રૂપચંદ દારોગાએ આ મકાન ખરીદી લીધું અને આ મકાનમાંજ તેનું ખુન થઈ ગયું.”

“ખુન કોણે કર્યું ?”

“જાણ, તે હું કેવી રીતે કહી શકું. જ્યાં પોલીસની અકથ પણ કામ કરતી નથી તેના પતો હું કેવી રીતે મેળવી શકું ?”

“આ મકાન કોનું હતું ?”

“અહીંના પ્રાચીન ગુરુગાચરનું.”

એટલું કહી તે માણસ પોતાને માર્ગ લીધો. રામસિંહ નજીકની એક દુકાનપર બેસી ગયો. દુકાનદારે તેને પુછ્યું “આપ ક્યાં રહો છો ?”

“કલકત્તામાં” રામસિંહે જવાબ આપ્યો.

“અહીં કેવી રીતે આવ્યું થયું ?”

“આ મકાનના માલિકને મળવા આવ્યો હતો પરંતુ હવે સાંમળું છું કે તે તો અહીંથી ચાલ્યો ગયો છે.”

“શું, આપ માણેકલાસજીના સંબંધી છો ?”

“નહીં, પણ તે મારો મિત્ર છે.”

“તે બહુ જ ભલો માણસ છે, જે દિવસે તે જવાનો હતો, તેજ દિવસે તેણે અમારી દુકાનનો પાછળ પાછતો હિસાબ ચુકવી આપ્યો હતો.”

“ક્યાં ગયો છે તે આપ જાણો છો ?”

“તેણે કહ્યું હતું કે હવે હું દેસ તરફ જાઉં છું.”

“તે અહીં શું કામ કરતો હતો ?”

“ તેની કાંઈ ધર્મી રાજગાર કરવાની ઇચ્છા હતી. પરંતુ જાતી વખતે તેને બોહો-
ધીજ સાંભળ્યું કે વેપારી રાજગાર કાંઈ જામ્યો નહોતો. ”

“ હું એક વાત આપને પૂછવા માગું છું:—માણેકલાસની સાલગલગત ખપ્પી વાંધા
ભરી હતી. ધરના લોકો સાથે તેથી હંમેશા જવણ થતા હતા, અને તે કારણેને લખેજ તે
અહીં જાણ્યો હતો. અહીં તેની સાલગલગત કેવી હતી ? ”

“ તમે આ શું કહો છો, શું આવા સારા માણસોને પણ દોષીત કહેવામાં આવ-
વે છે ? ”

“ આજકાલ શ્રીમંતોના ઠોકરાઓને “ સરાય અને રંડી ” વિના ચેન પડતું નથી. ”

“ અહીં તો અમે કદી પણ તેને આવા ખરાબ કામ કરતાં જોયો નથી. તે લગભગ
આખો દીવસ અહીં બેસી ચીતાવતો હતો પરંતુ કદી પણ તેના મોડેરોથી સરાય કરાવતું
નામ સાંભળ્યું નથી. ”

રામસિંહ નિરાશ થઈ ત્યાંથી ફર્યો. દુકાનથી થોડે છેટે જતાં તેના મોડેરા પર ચિ-
ન્તા જણાવા લાગી. બે પુત્ર થઈ ગયાં. બંનેની સાલગલગતમાં દોષ નથી. માણેકલાસ પણ
નિદોષ નીકળ્યો, કેવો મામલો છે ? રામસિંહ વિચારવા લાગ્યો કે જેટલાં પુત્ર થાય છે તે પણ
કરીને સ્ત્રી અમર તો થઈ દોષતને માટેજ થાય છે. બીવાળા મામલામાં વિશેષ પુત્ર થાય
છે. પરંતુ અહીંના મામલો તો કાંઈક અજબ છે. કેંડાપાલવાળા મેદાનમાં જે મદરથનું પુત્ર
થયું તેનું કેંડાણું હરીયાળ રંડી-કલકતા ખતાવવામાં આવ્યું હતું. કેંડાણું આપતો વખતે
કલકતાની પોલીસનું સરડીરીકેટ તેણે રજુ કરેલું હતું, પરંતુ આત્મારે તો માણસ પડે છે
કે, તે મદરથનું ત્યાં નામ નિશાન નહોતું. માત્ર એટલુંજ નહીં પણ જે મકાનનો
નાંખર લખાવામાં આવ્યો હતો તે પણ વખતથી ખાલી પડ્યું છે, ત્યારે પોલીસે તે સરડી
રીકેટ કેવી રીતે આવ્યું ? મરનારે પોતાનું નામ કેંડાણું છુપાવ્યું હતું, તે યુક્તિ શું તેણે
પોતાને મરવા માટે રચી હતી ? બે એમ માનીએ કે, તેણે આત્મહત્યા કર્યો હોય, તો
કલકતાથી આટલે દુર સુધી આવવાનું શું કારણ ? તેના તબુઓ, માણસો, હાથી,
ધોડા વિગેરેનો વિચાર કરતાં, તે એક થોડો શ્રીમંત હતો. તે શીદાર કરવાને માટે આવ્યો
હતો પરંતુ તેના પુત્રનો ચિંકાર થઈ ગયો ! કેવો ભેદનાં ભરપૂર આ મામલો છે ?

હવે રૂપચંદ દારોગાનું પુત્ર કેમ થયું, કેવી રીતે થયું. કેણે કહ્યું તેના પતે લાગશે
નથી. એક ભેદ એ છે કે રૂપચંદની પહેલાં જે માણસ તે મકાનમાં રહેતો હતો તે કલકતા
વાસી હતો. મને તેમ હોય પણ આ મામલો કલકતા સાથે થયો છોડો સંખેષ ધરાવે છે.

સોચતો વિચારતો રામસિંહ યુર્યાયુના મકાનની સામે આવી પહોંચ્યો. દરવાજા પર
દરવાજા દેખો હતો. રામસિંહે તેને પૂછ્યું, “ યુર્યાયુનું મકાન આ જ કે ? ”

“ હા, હા સાહેબ. ” દરવાજા જવાગ આવ્યો. ”

“ તમારો મુનીમ અહીં છે કે ? ”

“ કોણ મુનીમ ? ”

“ જે હિસાબ ગિનાઈ રાખે છે તે. ”

“ અમારા બાબુને એક શુભાસ્તો છે અને તેજ દિસામ સોમે છે. તેની સાથે આપને શું કામ છે ? ”

“ તેને મળવું છે. ”

“ અચ્છા, અંદર આવો. ”

રામસિંહ હરવાનની સાથે બેઠકમાં આવી પહોંચ્યો. લાં મુનીમ એક ફાટેલી મટાઇ ઉપર ખેસી આંગળીઓની મદદ વડે દિસામ ગણી રહ્યો હતો. સામે બે બેઠકનો અંદરો અંદર ધુસપુસ કરી રહ્યા હતા. એક નોકર કુછાની ચીમમ ભરતો હતો. મુનીમે ડિટેક્ટીવને જોઇ પોતાની આંખપરના ચશ્મા ઉતાર્યા અને તેને યોગ્ય આવકાર આપી બેઠક લેવા કહ્યું.

પાસે પડેલી એક ખુરશી ઉપર રામસિંહ, પોતાની બેઠક લીધી. મુનીમ તરફ ફરી તેણે કહ્યું. “ આપને એક વાત પુછવા હું માગું છું. ”

“ બહે ખુશીની પુછો. ” મુનીમે જવાબ આપ્યો.

“ આ શહેરની પૂર્વ તરફ આપનું કોઇ મકાન હતું કે ? ”

“ જી હા, પચ્ચ તે તો અમે વેચી નાખ્યું છે. ”

“ કાણુને વેચાવું આપ્યું ? ”

“ રૂપચંદ દારોગાને. ”

“ રૂપચંદનું તે મકાનમાં ખુન થયું તે આપ જાણો છો ? ”

“ હા, સાંભળ્યું છે, શું આપ પોલીસ છો ? ”

“ મારી ક્યો કે પોલીસજ છીએ. ”

મુનીમનું નામ રામતણુ થોપ છે. રામસિંહને પોલીસ સમજતાંજ તે ઉભો થઇ ગયો. નોકરને કુકડા લાવવાનું કહી તેને પોલીસના આજવાની ખખર વડા બાબુને આપવા મોકલ્યો. બડાબાબુ તુરંતજ આવી પહોંચ્યા અને રામસિંહ સાથે સવાલ જવાબ કરવા લાગ્યા.

નોકરે કુકડા લાવી ડિટેક્ટીવ રામસિંહની સામે રાખી દીધો. રામસિંહ કુકડા પીતો પીતો બડાબાબુ સાથે વાતચીત કરવા લાગ્યો. તેણે બડાબાબુને કહ્યું, “ મારા આવવાથી આપને વિશેષ તકલીફ નહીં થશે. આપને યોગ્ય સવાલો પુછી હું જવા માગું છું. ”

“ બહે જે કોઇ પુછવું હોય તે ખુશીથી પુછો. ”

“ આપના મકાનનો રૂપચંદ દારોગા સીરાય બીજો કોઇ માલક હતો ? ”

“ જી, નહીં. અમારા એક મુકદ્દમાને લીધે રૂપચંદ દારોગા સાથે અમને ઝોળખાણ થઇ. તે વખતે અમારી મકાન વેચવાની મરજી હતી. રૂપચંદે તે મકાન ખરીદવાની ઇચ્છા દર્શાવી અને અમેજે તે મકાન તેને વેચાવું આપ્યું. ”

“ જે મુકદ્દમાને લીધે રૂપચંદ આપના સંબંધમાં આવ્યો તેમાં આપને લાભ મળ્યો ? ”

“ જી, ના. હારી ગયા. ”

“ મુકદ્દમા કોણની સામે હતો. ? ”

“ મ્યુનીસીપાલિટી સામે. અમારી જમીન મ્યુનીસીપાલિટી પોતાની સત્તા નીચે લેવા માગતી હતી અને અમાનું મુળ કારણ તેજ હતું. ”

“ શું કપચ દે. તે સંબંધમાં આપની કાંઈ વિરહમાં રીપોર્ટ કર્યો હતો ? ”

“ નહીં, નહીં. તે તો બહુ બસો માણસ હતો. તેણે તો બધો કાચો સાચો અહેવાલ લખ્યો હતો. ”

“ હવે એક વાત પુછું છું અને તે એ કે, આપના તે મકાનમાં જે ભાડૂત રહેતો હતો તે ત્યાંથી ક્યારે ચાલ્યો ગયો ? મકાન વેચવા પહેલાં કે પછી ? ”

“ નહીં, તે પહેલાંજ નીકળી ગયો હતો, અને ત્યાર પછી મકાન વેચી નાખવામાં આવ્યું. ”

“ ત્યાં જે એક બાપુ રહેતો હતો તેનું નામ અને ઠેકાણું આપ જણો છો ? ”

“ તેનું નામ માણેકલાલ અને તે કલકત્તાના રહેવાસી હતો. ”

“ કલકત્તામાં કંઈ જગ્યાએ ? ”

“ તે તો હું નથી જાણતો, અને જાણવાની જરૂર પણ પડી નહોતી. ફક્ત એટલું જ જાણું છું કે તે કલકત્તામાં રહેતો હતા. ”

“ માણેકલાલની સામગ્રીસહ કેવી હતી ? આપ કાંઈ તે વિષે જાણો છો ? ”

“ તે તો હું કાંઈ નથી જાણતો. આજ દિવસ સુધીમાં તેની માત્ર એ વખત મુલાકાત થઈ હતી, અને તે પણ બધા ઘોડા વખત માટે. હા એટલું તો હું ખાતરીથી કહું છું કે, તે બધા માણસો સાથે નમ્રતાથી વર્તતો હતો. ”

રામસિંહ હવે બીજું શું પુછે ? તેણે ચીપ્પીચીપીને, ફેરરી ઢલડાળીને. બારીક પ્રશ્નો પુછ્યા છતાં પણ જ્યારે કાંઈ ન વળ્યું, ત્યારે તે ત્યાંથી વિદાય થઈ માછલેટ સાહેબના બંગલા પર આવી પહોંચ્યો. ત્યાં બધા વખત સુધી વાતચીત થઈ. છેવટે રામસિંહે કહ્યું, “ આવી રિયલિટીમાં કેડાખાલના મેદાનમાં એક વખત જઈ આવવું એ મારા ખ્યાલથી ગમે કીક લાગે છે; મારે એ અનુભવી કોન્સ્ટેબલોની જરૂર પડશે. હું આજેજ સાંજનાં રવાના થઈશ. ”

સાહેબે રામસિંહને એ કોન્સ્ટેબલો આપ્યા. સાંજને વખતે રામસિંહ અને તે બંને કોન્સ્ટેબલો ખેતાના પોશાક બદલીને કેડાખાલના મેદાન તરફ જવા રવાના થયા.

પ્રકરણ ૩ બું.

અરિયમ.

કેડાખાલનું મેદાન મૈત્રાસિંગથી આશરે ૪૦ માઈ દુર છે. કેડાખાલ ખરી રીતે એક પાણીના વહેણનું નામ છે, જે બલ્લપુરા નદીમાંથી નીકળે છે. ચેત્ર વૈશાક માસમાં આવ્યા વહેણાએ સુકાઈ જાય છે, પરંતુ ચોમાસામાં તેમાં પાણી બરપુર ભરાઈ જાય છે. તેની આસપાસ માણસ જતની વસ્તીનું બીલકુલ નામ નિશાન નથી.

રામસિંહ, બંને કોન્સ્ટેબલો સાથે કેટલાક દિવસે અહીં આવી પહોંચ્યો. ત્યાંની પ્રથમ તે શક્તિપુરના દારોગાને મળ્યો. દારોગાએ તેની ખુબ આમના સ્વાગતા કરી. રામસિંહના ખાણ માટે પણ બહુજ સારી ભવરશા કરીને તેને જમાડ્યો. એ રીતે ખાણમાં કારેમ થયા પછી દારોગા અને રામસિંહની વચ્ચે મુકદ્દમાને લગતી વાતચીતની શરૂઆત થઈ.

રામસિંહે પુછ્યું, “ મરનારની હિમર વિગેરે બાબતો મેં મનસિંગના ઇન્સ્પેક્ટર પાસે થી મેં જાણી છે. આખો ઐટલુંજ પુછવાનું છે કે, જે માણસો મરનારની સાથે હતાં તે બધાં હાથ ક્યાં છે ? ”

“ તેમાં જેઓ મુખ્ય માણસો હતાં તેઓ બધાને હવાલતમાંકેદ રાખવામાં આવ્યાં છે.”

“ મરનાર ગૃહસ્થના ટેકાણાં રિખે આપે તેઓ પાસેથી કાંઈ જાણ્યું છે ? ”

“ હ, નહીં. થણી કોશીશી કરતક છતાં તેની પાસેથી કાંઈ પણ પતો મળી શક્યો નહીં.”

“ તેઓ શું કહે છે ? ”

“ તેમનું કહેવું એમ છે કે અમે બધા કલકત્તાની જન મજદૂરમાં તે બાબતે ત્યાં નોકર હતા.”

“ ત્યાં કાંઈ તપાસ થઈ હતી ? ”

“ હ, હા. થઈ હતી.”

“ તપાસ કરવા માટે કોણ ગયું હતું ? ”

“ હું અને અમારા ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબ.”

“ ત્યાં જઈ, આપ બનેલો શું જાણ્યું ? ”

“ જન મજદૂરવાળા મકાનમાં મરનાર ભાડે રહેતો હતો અને ત્યાં તેણે હાથી, થોડા વિગેરે ખરીદ્યા હતા.”

“ ત્યાંથી કાંઈ નવી વાત જાણવામાં ન આવી ? ”

“ તેની સાથે જે માણસ કમરને માટે રહેતો હતો, તેને મેં અહીંજ રાખ્યો છે. કહેા તે બેઠાની આપું.”

“ હા. તેને હમણાજ બોલાવી આપો.”

શરોગાનો દુકમ થતાંજ એક કોન્સ્ટેબલે હવાલતમાંથી તે માણસને લાવી હાજર કર્યો. તે આવનાર માણસની હિમર લગભગ ૪૦ વર્ષની હતી. તે દેખાવમાં સારો માણસ જણાતો હતો. રામસિંહે તેને પગથી તે છેક માથા સુધી જોઈને પુછ્યું, “ તમારું વતન ક્યાં છે ? ”

“ જેસોર જીલ્લામાં.”

“ જે બાબતે તે દિવસે ખુન થયું, તેની સાથે તમારે પહેલું વહેલી મુલાકાત ક્યાં થઈ ? ”

“ કલકત્તામાં.”

“ તમારું નામ શું છે ? ”

“ મારું નામ મથુરાનાથ છે.”

“ કલકત્તામાં તમે શું કામ કરતા હતા ? ”

“ જન મજદૂરમાં મારી તળાકુની દુકાન હતી. તે અરસામાં બાબુ સાહેબ સાથે મારે મુલાકાત થઈ અને તેણે મને માસીક ત્રીસ રૂપિયાના પગારથી નોકર રાખી લીધો. ત્યારથી મેં દુકાન છોડી લીધી અને તેની સાથે રહેવા લાગ્યો.”

“હું તમને ચોક્કસ સવાલો પુછવા માગું છું. તેના બે બરાબર ઉત્તર આપશો તો તમારા શોકના ખુન્નિતો પતો લાગી જશે અને તમે લોકોનો છુટકારો પણ થઈ જશો.”

“સાહેબ, હકાનમાં મહેનત કરવાથી જે વીસ પચીસ રૂપિયા અળી જતા હતા, તે અન્યારે બહુજ સુખના કાંધે છે કારણ કે તે સ્થિતિમાં ચારી રૂક માતા, બી, બાળ બચ્ચાને આટલા દુર છોડવાનો વખત ન આવત. હવે કોણ બચે હું ક્યારે તેઓને અળીશ.” એટલું કહી તેણે લાંબો નિશ્વાસ ખેંચ્યો.

“જે ખુની પકડાઈ ગય તો પછી તમારા છુટકારા માટે બિલકુલ વિલમ નથી. પણ જે કાંઈ પતો ન મળ્યો તો કેદખાનામાં સડવું પડશે. માટે જે પુછું તેનો બરાબર જવાબ આપો.”

“બહે ખુશીથી પુછો. જેટલા આવે છે તે બધા એજ પ્રશ્ન કરે છે પણ કોઈ ખુનીના પકડાઈ જવાની ખબર નથી સંભળાવતું. આપ આવ્યા છો તો આપ પણ પુછપરછ કરી જાઓ. હું બાણું છું તે કહી આપીશ.”

મથુરાનાથની વાતચીતના ઢંગ ઉપરથી તે બિલકુલ એચનાહ સાબીત થાય છે. રામ-સિંહની પણ તેવીજ ખાત્રી હતી; તો પણ તેણે તેને પુછ્યું; “તમારો શોક કોઈ દિવસ કોઈ પણ બાબતે ત્યાં જતો આવતો હતો ?”

“આ મેદાનમાં તે બસા બી ક્યાંથી આવે ? ક્યારથી અને તેમની સાથે છીએ. ત્યારથી તે છેલ્લા આજસુધી તેની ચાલ ચલણમાં કાંઈ પણ કલંક આંખે જોયો નથી તેમ કોને સાંભળ્યો નથી.”

“વાર, ક્યારે તે કલકતામાં હતો ત્યારે એવી કોઈ વાત તમે સાંભળી હતી ?”

“ત્યાંની સ્થિતિની તો ધરવરને ખબર, જે દિવસે તે કલકતાથી નીકળ્યા, તેજ દિવસથી હું તેના સહવાસમાં આવ્યો.”

“તમારો શોક શું અહીં કોઈ બાબતે સાથે ન્હોતો લાગ્યો ?”

“હા, નહી.”

“અહીં હમેશાં તે શું શું કામ કરતો હતો ?”

“તેના વખતનો મોટો ભાગ તો પુસ્તકો વાંચવામાંજ પસાર થતો હતો. કોઈ કોઈ વખતે તે શીકારને માટે બહાર નીકળતા હતા.”

“શીકારને વખતે તેની સાથે કોણ કોણ રહેતું હતું ?”

“તેણે શીકારીઓ હતા અને તેઓજ તેની સાથે જતા હતા. કોઈ કોઈ વખતે હું અગર તો કોઈ બીજો માણસ તેમની સાથે જતો હતો.

“કદી બીજો ક્યાંથી પણ જતા હતા કે ?”

“હા, નહી, બીજો જાણ ક્યાં ? હા, કોઈ વખત તે કાળા રંગના ઘોડા ઉપર સવાર થઈને એકલા જાવમાં નીકળી જતા હતા અને એક પહોર રાત વીતી ગયા પછી પાછા ફરતા હતા.”

“ શું તે એકલાજ જતા હતા, સાથે કોઈ નોકર ચાકર રહેતો નહોતો. ? ”

“ જી, નહી. સાથે કોઈ રહેતું નહોતું અને તે કોઈને સાથે લઈ જતા પછી નહોતા. ”

રામસિંહના મનમાં હવે કાંઈક આશ્ચર્ય બંધાયું. તેણે મથુરાને કહ્યું “ તમારા ભોંકા માંથી કોઈને પણ જંગલમાં જઈ તમારા શેઠનું આચવા જવાનું સ્વાત જોયું હતું ? ”

“ નહીં, એવી કાંઈ જરૂર નહોતી પડી કે જેથી અને તેની પાછળ પાછળ જઈ તે સ્થાનનો પતો લગાવીએ. ”

“ તમારા મુકામની કંઈ ખાતુએથી તે જંગલમાં દાખલ થતા હતા ? ”

“ જરાજર ઉપર તરફ સાગવાનનું જંગલ છે. સાંધી એક ન્હાની કુડી એક ઘેર જંગલમાં ગયેલી છે, અને તેજ રસ્તેથી તે જતા દેવતા જોવામાં. ”

રામસિંહે દારોગા તરફ ફરીને કહ્યું, “ તેના ઘોડા વિગેરે ક્યાં છે ? ”

“ ગાધા ઘોડા, દાથી અને કુતરા વિગેરે મેનસિંગ મોકલી દેવામાં આવ્યા છે. ”

રામસિંહે બીજી કોઈ વાત પૂછી નહીં, કેદાને રવાના કરી, તે અને દારોગા આપસ આપસમાં વાતચીત કરવા લાગ્યા. તે દિવસ રામસિંહે સાંજ ગાળ્યો. સાથેના કોન્ટેનરોને ત્યાં છાંટી બીજી દિવસે રામસિંહ ત્યાંથી વિદાય થયા.

શકિતપુરના થાણા અને મરનારજાબુના મુકામ વચ્ચે સાત આઠ માઈલનું અંતર હતું.

ડિસ્ટ્રીક્ટને ખેતમને વેશ પદ્ધતિની વખતો વખત જુદા પડે છે. રામસિંહ કલકત્તાથી રવાના થયા તે વખતે તેણે પોતાની સાથે સન્યાસીનો પોશાક પણ લઈ લીધો હતો. શકિતપુરના થાણામાંથી રવાના થઈ તેણે આખા શરીર પર લગમ ચોળી, માથા પર જટા ધારણ કરી, દાથમાં એક જાંબો લેકડાનો ચીમીયો લઈ એક આગ્રહ સન્યાસી બની ગયો અને તે એકાન્ત ગિયાપાન જંગલમાં ધધરનું બજન ગાતો, રસ્તો કાપવા લાગ્યો.

તથુવાળી ગળ્યા પાસે આવી તેણે જોયું તો, ત્યાંથી થોડે છેટે સાગવાનનું એક અઘોર જંગલ દ્રષ્ટિની ગતિને રોકી રહ્યું છે. તેણે વિચાર્યું કે, મથુરા તરફથી કહેવામાં આવે છે જંગલ આ જ છે. રામસિંહ પોતાના ધારણ કરેલા કેશમ બેધક બધ તે તરફ આવ્યો. જંગલની પાસે પહોંચ્યો. પંચી સાંકડી કુડી મળી આવી. રામસિંહ તે સાંકડે રસ્તે ચાલવા લાગ્યો. ઘેર જંગલની ધીમે ધીમે વધારે અધારમ થતું અણ્યું. રસ્તો એવો પાંકો મુકો હતો કે જો તેને તેને સાંકળી વડે ગતિની ઉપમા અપવામાં આવે તો કાંઈ અતિસયોક્તિ કરી કહેવાય નહીં. કોઈ કોઈ ઠેકાણે ઝાડની ડાળીઓ અને પાંદડાઓ રસ્તો લાંબા વિસ્તારમાં ઢંકાઈ ગયો હતો. રામસિંહ આ અવાતક જંગલની દીલ પુનઃવતારી કુરતા સામે હિંમતથી ચઢી રસ્તો કાપવા લાગ્યો. થોડા વખત ચાલ્યા પછી એક મુંઝવે વહેતી નદી ની પાસે તે આવી પહોંચ્યો.

આટલે દૂર આવવા છતાં પણ જ્યારે ડિસ્ટ્રિક્ટને માણસ આવતું નામ નિશાન ન જોયું, ત્યારે તેનાથી વધારે આગળ જવાનું નિર્ધાર સમજી એક ઘટાદાર ઝાડની નીચે નદીના કિનારા પર જઈને તે બેઠો. નદીની મંદ મંદ વહેતી લકડા નિહાળીને પોતાનો સાક

દુર કરતો રામસિંહ યોગરક્ષ નજર ફેંકી રહ્યો છે. સ્થળી દિશાઓ તેને અધકારમય જણાવા લાગી. તે મનના વિચારવા લાગ્યો:—“ આવો કેમ કોઈએ પોતાની આંખે નેત્રો નહીં હરો. એ માણસો માર્યા ગયા—ખતે મોટા કુટુંબના—વળી આ તો કોઈ વિચીત્ર આણસ હતો. કાથી, થોડા, નોકર, સવારોની સાથે શિકાર ખેલવા આવ્યો અને તે ક્યાંથી આવ્યો, કેવી રીતે આવ્યો તે કોઈ જાણતું નથી. પશુનાં મધુનાં ખુની ગામણનો પતો લગાડ્યો, પરંતુ આવો બેઠો ગામણો ક્યારે પણ સામે આવ્યો નહોતો. બીજી જગ્યાએ તો ખુનીના ધરખારનો પતો મેળાવવાનું હોય છે, પણ અહીં તો તેનાથી કલકું જેવું ખુન થયું છે તેના નામ ગામણો પતો લગાવવાનો છે. જન જાગરમા રહેવા છતાં હરિયાળ રહીતું ઠેકાણું લાખવામાં આવ્યું અને પોલીસે પણ તે આવી મકાનનું સર્વેચકિટ રજુ કરી દીધું! કેવો અદ્ભુત યતનાવ !

એકાએક રામસિંહની નજર એક નવીન સ્ત્રી પર પડી. આવી ઉગડ જગ્યામાં આ સ્ત્રી ક્યાંથી આવી ? સ્ત્રીની ઉંમર આશરે ચોવીસ વર્ષની જણાતી હતી. તે અંગેણ કરતી હતી. તેનું શરીર ભરેલું અને સુંદર હતું. તેના દરેક અવયવોમાંથી સુંદરતા ટપકતી હતી.

રામસિંહ ભારે ક્તસાદ અને આનંદમાં આવી ગયો. તેને ઘણી અનુભવની ઉપજ. તે મનમાં બોલી હોયો:—હે ! આ જગલમાં સ્ત્રી ક્યાંથી ! શું મારી મહેનત અહીં સરજાય થશે ?

રામસિંહે પેલી સ્ત્રીની નજર ન પડવાનું ઠકાપણું જર્ણુ સમજી કાઢતી ગાડમાં જુપાઈ ગયો. ત્યાંથી તે સ્ત્રીની હિલચાલ જોવા લાગ્યો. તેની ખુશ્ખુરતી એક રાજ્યવંશી જનતાના મહારાણીને શરમાવે તેવી હતી. તે હવે રાજ્ય સંસ્પૃહીની માર્ગ નહીના સુનિર્ભય નીરમાં તરવા લાગી. પણ તે પાણીમાં વધુ વખત ન રહી. જલહીથી બહાર નીકળી એક માટીના ઘડામાં તેણીએ પાણી ભરી લીધું અને બીજાએલા ઘડા સાથે તે ચાલતી થઈ. ડિસ્ક્રીવ રામસિંહ પણ થોડે થોડે અંતરે જુપાતો ભરાતો તેની પાછળ ચાલ્યો.

થોડે દુર જવા પછી તે સુંદરી એક ધોર જંગલમાં દાખલ થઈ ત્યાં ન્હાની ન્હાની ઘણીક જુપડીઓ હતી. એકમાં એક ખુદી સ્ત્રી બેઠી બેઠી કાંઈ કામકાજ કરતી હતી.

રામસિંહ તેની સામે ન ગયો, ત્યાંથી થોડો પાછો હટી ગયો. થોડીવાર સુધી એજ વિચાર કરતો રહ્યો કે હવે શું કરવું ? પેલી સુંદરીના દેખાવ અને ધાટધટમ ઉપરથી તે કયા દેશની અને કઈ જાતની હતી તેનું અનુમાન કરવું મુશ્કેલ થઈ પડ્યું. રામસિંહે વિચાર કર્યો કે:—જનવાળેગ છે કે આ સ્ત્રી જ પેલા ગ્રીમંત બાણુના ખુનનું કારણ હોય. સ્ત્રીના રૂપ અને લાવણ્યથી મોઢ પાળીને કદાચ તે અહીંના આવતો હોય તો શું નવાઈ ? આ પ્રકારે તે અહીં હમેશ આવતો જતો હોય અને તેથી આ સ્ત્રીના કોઈ સગા સંબંધીને ખરાબ લાગ્યું હોય તો શું આશ્ચર્ય ? જનવાળેગ છે કે, આ સ્ત્રીના કોઈ સંબંધીએ તે બાણુને મારી નાખ્યો હોય. પરંતુ જો તેમ હોય તો પછી તે પોતાના નામ ગામ બોટા બનાવીને અહીં શું કામ આવે ? વળી તે કોઈ સાધારણ મનુષ્ય નહોતો. તે દ્વારે તો તેણીને પોતાનાજ મુકામ પર બોલાવી શકે. જો હોય તે. છતાં એટલું તો ચોક્કસ કે, રામ-

સિંહના નિરાશ હૃદયમાં હવે આજ્ઞાના કિરણો ઝળકવા લાગ્યા. કેટલોક વિચાર કરવા પછી છેવટે તે ઝુપડીની તરફ આસ્થો.

પુત્રી સ્ત્રીએ સન્યાસીને આવતા જોઇને વિસ્મિત બાવથી સાદ ક્યો:—“ મરિયમ ”

આ સાદ સાંભળતાં બાણુની ઝુપડીમાંથી પેલી યુવતી બહાર આવી અને બોલી:—
“ શું છે ? ”

“ એક સન્યાસી બાવા આવ્યા છે ” બુદીયાએ કહ્યું.

સન્યાસી બાવા હજી રામસિંહ ડિટેક્ટીવે જોયું કે, પેલી નદી પરની મનમોહન સુંદરી બહાર આવ્યાને ઉભી છે. આ સ્ત્રીનું નામ મરિયમ છે. રામસિંહે જોળનું દર્દો કરી નાખ્યું, પરંતુ તેની સગજ કે માદમાં આ વાત ન આવી કે, “ મરિયમ ” એ કંઈ ભાષા મા કયા દેશનો સંપદ છે.

છેવટે બાવાની સ્થિતિમાં વધુ વિચાર કરવાનું થોડા ન સમજી તેણે સમક્ષ જઈ કહ્યું:—
“ માષ, કંઈ આવતું આવશે, જુખ લાગી છે, ”

મરિયમ સન્યાસી બાવાની નજીક આવી, તેની જુખ મુઠા નિકાળી રહેજ એકદમ મરડાવી બોલી:—આપ રજપુત છો ?

“ હમે તો સાધુ છીએ, રજપુત કહો મા આજ્ઞા કહો; હમારી દ્રષ્ટિમાં તો સખળો સંસાર સમાન છે.”

“ આપ કયાંથી આવો છો ? ”

“ માષ, આ તરફ ચન્દ્રનાથની જગ્યા પર ગયો હતો, ત્યાંથી જૂલતો બટકતો અહીં આવી પહોંચ્યો છું.”

“ પણ આપને આ સન્યાસ મહત્ત્વ કરવાને જે ચાર દીવસથી વધુ વખત થયો ન હોય તેમ જણાય છે. હવે પગમાં જોડાના ડાઘ પણ મોવતુદ છે.”

“ નહીં, હું લગભગ દસ વર્ષથી આ આશ્રમમાં છું.”

“ હા, તેમ પણ હોઈ શકે. એકદમ આમ ઉત્પતિ થવી પણ મુશ્કેલ તો છે. અમારી કઠાય ગલીએ ગલીએ હાંક મારીને છુગવું પણ પડ્યું હતું.” આજ્ઞાક મરિયમે ભરમમાં તાણો માર્યો.

આ સાંભળતાં રામસિંહ સહમસમી મયો, જે મનમાં બોલ્યો:— રમણી બણી સ્વપ્નર છે, તેણી મારો બેદ અવશ્ય પાગી ગઈ છે. આવી સ્ત્રીનું રહેઠાણ જંગલમાં કદી પણ હોઈ શકે નહીં. હોય ન હોય. પણ અવશ્ય આ કલકત્તાની રહેવાવાળી કોઈ બુદ્ધિશાળી અને ચારિત્રવાન યુવતી છે. તો પણ મારે મારો બેદ ખોલવો ઠીક નથી.” આવો ઝડપી વિચાર કરી લઇને તે બોલ્યો:—“ હમે સન્યાસી છીએ, હમારી કફૂ-મશકરી ન કરો. માષ, જુખ લાગી છે, કંઈ આવતું હોય તો આપો.”

“ સાહે, તો આપ શું જાણો ? ”

વેશધારી સન્યાસીએ કહ્યું:—“ કઠાય તું સમજી ગઈ છો કે હમે રજપુત સન્યાસી છીએ. રજપુતોને માટે થોડા થોડા આહારથી હમે પ્રસન્ન થઈશું.”

મરિયમ બોલી—“ સન્યાસી છે કે નહીં તે તો હવે જાણે, હું એટલું તો જરૂર સમજું છું કે, આપ રજપૂત છો.”

રામસિંહને વધુ વાંદવિવાદ કરવાનું હિસત ન લાગ્યું. મરિયમે રસોડાને માટે સીધા લાવીને સામે યુક્યો. રામસિંહે પોતાને હાથે રસોડા જતારી અને ઇચ્છાનુસાર ભોજન કર્યું. છુદીયા અને મરિયમ પોતા માટે અલગ રસોડા પકારી. રામસિંહ ભોજન કરતો હતો, તેવામાં મરિયમ એક યાળીમાં તરકારી લાઇ આવીને સન્યાસીને પીરસવા લાગી; કે તુરંત જ રામસિંહે તેણીને બટકવાને ના પાડી. મરિયમ મિચારી લગ્નિત થઇને પાછી ચાલી ગઇ, પરંતુ તેણી જતાં જતાં લાંબા નિશ્વાસ સાથે એટલું બોલતી ગઇ કે—“ આહ ! સધળી ફનીયા દુશ્મન થઇ રહી છે, કાણુ છેને આપે છે, કાણુ કોને ખવરાવે છે, આતો બધી જુદી માયા છે.”

રામસિંહે આ શબ્દો સાંભળીને મરિયમની ખનમાં પ્રથસા કરી અને તે દિવસે એનીસ કલાક તેણે ત્યાંજ પીતાબ્યા.

મરિયમ પોતાના હમેશના નિયમ અનુસાર નદીપરથી નાઇ ધોઇ ગળામાં યુગધી વન કુસોની માળા પહેરી ઝુંપડીમાં પછી કરી. ચોતરફ સુગંધ ફેલાઈ રહી હતી. તેણી દરતી કુરુકરાતી સન્યાસી ખાવા પાસે આવી અને નયન કટાક્ષથી તેને મોહીત કરતાં તે બેઠી—“ આપ હવે નથી ગયા ? ”

“ ધણી લાંબી મંજલ કરીને આવ્યા છીએ, તેથી શરીરમાં કંઈક અશક્તિ આવી અછ છે, નજીકમાં કોઇ વિશ્રામસ્થાન મળુ જણાતું નથી; તેટલા માટે આજ રાતની રાત અહીં ઝુનરી સવારમાં પેહલ શટતાંજ અહીંથી ચાલ્યા જવાનો વિચાર છે.”

મરિયમ હવે જરા સન્યાસીની વધુ નજીકમાં જઇને બેઠી અને બોલી—“આજે જ્યારે અમારા પર કૃપા કરીને અહીં પધાર્યા છો, ત્યારે કંઈક ધર્મજ્ઞાન તો સંભળાવો ? ”

રામસિંહ પેલીસને માણસ હતો. બેલસિને ઉપયોગનુંજ તેને યાત્ર હતું. ધર્મની સાથે તો આજેજ તેને કામ પડ્યું ! પરંતુ જ્યારે સન્યાસીને વેશ ધારણ કર્યો છે ત્યારે ધર્મ ચર્ચા કર્યા વગર કેમ ચાલે ? રામસિંહે બેઠાને ખુબ કર્યું, અને પછી થોડું બળતું ગોઠીને બોલ્યા—“ સાંભળો, ધર્મજ્ઞ માનવ જીવનને સાર છે, મનુષ્ય આજ રૂને કાલ નથી. મનુષ્ય જાતને કોઇને કોઈ દીવસ મરવું તો છેજ તેટલા માટે કહી પાપનું કામ કરવું નહીં જોઇએ.”

મરિયમ ખડખડાટ હસી પડી અને બોલી—“બાબાજી, આવો ઉપદેશ શહેરમાં રહેવા વાળી ન્હાની ન્હાની છોકરીઓને આપો. એક વનમાં વસનારી—વન વિદારીથી જીવરનીતી આવા ઉપદેશથી સંતોષ થામી શકે નહીં.”

આ સાંભળતાં રામસિંહના આશ્ચર્યો પ્રાર રહ્યા નહીં, જે સુવર્તીને તે એક અબેદાહ સ્ત્રી સમજ્યો હતો, તે તો ધર્મના કૈયા યાનવાળો એક સંસ્કારી સુન્દરી નીકળી ! રામસિંહે કહ્યું—“હમે તમારા યાનની શીમા તો જાણતા હોતા, એટલે વિશેષ શું કહી શકાય ? મેર, સાક્ષી તમે સવાલ કરો, હમે કિતર આપશું.”

“મરિયમ—” સાર, આપ આ પ્રશ્નો સાચ કરી સન્યાસ લઇને જે તિર્થયાત્રા કરી રહ્યા છો, તે જગત અને ઇશ્વરનો સંબંધ શું છે, તે બતાવો. શ્વ અને બ્રહ્મામાં અંતર શું છે ?”

રામસિંહ આ પ્રશ્નનો અર્થ શું સમજ્યો તે તો તેની જાણ નહોતી. પરંતુ તે પણ એક પહેલા દરજ્જાનો આલાક મનુષ્ય હતો. તેણે તાના પ્રકારની અનેક વાતો છેડીને મુળ પ્રશ્નને ઉઠાવી દીધો. પણ મતમાં તો મરિયમના સવાલનો ઉત્તર ગોઠવતો રહ્યો હતો. મરિયમ કાંઈ એકાદી આલાક નહોતી. તે તુરત પાળી ગઇ કે સન્યાસી આવતું બેનું તદ્દન કાર કાર છે. યોડીવાર પછી તે બોલી—આમ કરવાથી શું ફાયદો છે, મુળ વાત સંબંધમાં જે કાંઈ કહેવું પુછવું હોય તે પુછો, જે કાંઈ જાણતી હોઇશ તે કહી આપીશ.”

રામસિંહ આ ચતુર રમણીની ચતુરાઈથી ઉપરા સાપરી માત ધવા લાગ્યા. તે પોતાનો બેદ બોલી નાખવા પણ તૈયાર થયો, પણ પાછો થોભી ગયો.

“રાત્રે શું જાણું લેશો.” મરિયમે પુછ્યું.

રામસિંહ—“નહી આજે તો કાંઈ નાની આવું.”

“તો શું આપવાસ કરીને જુએ મરશો ? સાર, એ વાત જવાદો. આવો, આજે હમે બંને આ ઘરમાં સુઈશું.”

“હાલો, તેમ કયો.”

અને તુરત મરિયમ ત્યાંથી આગ્રી ગઇ.

પ્રકરણ ૪ શું.

બંધીવાન બુદ્ધિબુદ્ધ.

રાત્રીનો સમય હતો. શાન્ત ચુપડાદી પથરાઇ રહી હતી. માત કંસારીઓની તાનાતીરીજ તે શાન્તિમાં થોડી ખજલ કરતી હતી. આ વખતે રામસિંહ પેલી રાજકુમારી મરિયમની એકાન્ત બુદ્ધિની આશરીના બાગમાં સુતો છે, શીતળ પવનની મંદમંદ લહેરોવા દિલ્લાસિત થઇ રહ્યો છે, સાચેજ મરિયમનો બેદ જાણવાની કિત્કંડામાં બીજાનામાં પડ્યો પડ્યો ફટકામ તરંગો કરી રહ્યો છે, પરંતુ હજી સુધી મરિયમ આવી નહીં. છેવટે તેણે પોતાને ઉપ આવી જવાનું પહોંતું કયું.

મરિયમ ખાંધી હાથ મેં ઘોઠ જ્યાં સન્યાસી સુતો હતો તે ઘરની આશરીમાં આવી અને આશરીના એક બાગમાં સુતેલા સન્યાસી તરફ જોઇને બોલી—“કેમ, બાપાજી સુઇ ગયા ?”

રામસિંહ તો જાણે બંર ઉંઘમાં પડ્યો હોય તેમ જવાબ ન આપ્યો. મરિયમ મતમાં બોલી—“બાપાજી સુઇ ગયા જણાય છે, મોઝા ધરના આજુબ છે. ક્યાંસુધી દુઃખ ઉઠાવશે ?”

મરિયમ એ પ્રમાણે ટકોર કરીને ઝાસરીમાંથી ધરની અંદર ગઇ. રામસિંહ સાવધાન થઇને અંધારામાં પેતાના જીંદાના પર હડીને બેઠો. અંદર ધરમાં મરિયમ પેલી બુદ્ધિવા સાથે ફેરલીક વાતો કરી અને પછી ગાવાની શરૂઆત કરી. તેણીને મધુર સુકોમલ સુર અને ગાવાની હમથા રામસિંહ એટલે મુખ બન્યો કે જાણે પોતે અત્યારે હ્રદ્ય જીવનમાં બેઠો, સખ્તપરીનું ગાન સાંભળતો હોયની. મરિયમનું આ ગાયન જેમ સુરીલું હતું તેમ તેણીની મર્મપીડાનું પણ સાંભળનારને બાન કરાવતું હતું. રામસિંહે મરિયમની પ્રથમની વાતચીતો અને આ ગાયનના બાવ ઉપરથી અનુમાન કર્યું કે, અવશ્ય મરિયમનું જીવન બેદ બરમોથી ભરેલું છે. મરિયમ જ્યપણુથીજ વનમાં વસવારી જણાતી નથી.

ડિટેક્ટીવ રામસિંહ આ વિચારમાં મશગુલ હતો તે પહેલાં થોડીવારે મરિયમનું ગાયન બંધ પડ્યું હતું. રામસિંહ સમજ્યો કે મરિયમ હવે ઉઘી ગઇ; પરંતુ રામસિંહને ઉધ નહોતી, તે બેઠોજ રહ્યો.

રામસિંહ આ જાગૃત સ્થિતિમાં પણ અવાર નવાર ઝોકું ખાઇ જતો હતો. ઉધ તેની ઉપર ગમ્યો કરીને તેને બિજાના વશ કરવાને તૈયાર રહેતી હતી, પણ ઝાંઝના પાંદ કાઝોના પવનની વધતી ઝાઝી લહેકોથી થતા અપડાટથી તે પાછો સત્તેન થઇ જતો હતો.

એકાએક કાંઇ અવાજ આવ્યો. રામસિંહ આંખો ફાડીને જાણીયામાંથી બહાર જોવા લાગ્યો. તે સમજ્યો કે કાંઇ માણસ ધણી દવા બરી રીતે પોતાના છુટકારા મટેની પ્રાર્થના કરતું હતું.

રામસિંહ ઝડપથી બહાર નીકળી આવ્યો, અને એક જગ્યા પર ઉભો રહીને પ્લાનથી સાંભળવા લાગ્યો. પછી તેને સમજ્યું કે, નજીકમાં વાંસળીનો કચ્છા રતર ગુજી રહ્યો હતો. પેલો સંભળતો અવાજ બીજો કાંઇજ નહોતો પણ મનુષ્ય રતરમાં વાંસળીજ પ્રાર્થના કરી રહી હતી.

રામસિંહ આ સ્થિતિમાં પોતાનું સધળું કામ જુલો જઇને વાંસળીના અવાજ પર ચાલ્યો. રતરો જંગલનો હતો. વળી જંગલ સાધારણ નહિ, પણ ભયાનક હતું.

ઝાડી ઘણી ઘટ છે, વચમાં એક નવું મકાન છે. ઠીક પથરનું મકાન નહોતું, પણ જંગલના લાકડાઓથી બનાવેલું એક ન્હાનું મકાન હતું. તે મકાનની અંદરથી બંસીનો મધુર સુર બહાર નીકળી, હવામાં મળી જંગલને ધમધમાવી મુકતો હતો.

રામસિંહ તે મકાન પાસે જઈ પહોંચ્યો. જોયું તો દરવાજો બંધ હતો. રામસિંહ ખુબ જોરથી દરવાજાને ધકકો માર્યો કે તે ખુલ્લી ગયે. રામસિંહ નિડર થઇ અંદર દાખલ થયો. તેના મનમાં એમ પણ ડર ન આવ્યો કે, કું ખીજના મકાનમાં ધરખણીની રજ વગર આ ઘોર અંધારી બચકર રાત્રીએ બુસીને અન્ધાર કરી રહ્યો હું. બસ રામસિંહ તો એક મતવાલાની મારક અંદર બુસ્યો.

મકાનમાં એક મોટું ઝાડ હતું, જેના ઘેરાવાને બીધે મકાનનો આગુખાણનો બામ અંધારામાં ઢાંકાઇ ગયો હતો. રામસિંહ અંધારામાંજ ઉભો રહ્યો. તેજ પળે માનો, રામસિંહ

ની હમેશ પુરી કરવાને માટે એક નવયોગન મુદરી સામે આવીને ઉભી રહી. તેણીની ઉંમર ૧૯ વર્ષની જણાતી હતી. રામસિંહ તેને એકાએક સામે આવી ઉભેલી જોઈને ચકિત થયો અને સમજ્યો કે, આ પરીજ્ઞ પોતાની બંસીયા સમય વનરપતિને રડાતી રહી હતી.

પત્ની મુનતીએ અતીસાર શાન્ત અને ગંભીર અવાજે કહ્યું:—“ તમે આવી ગયા ? ”

રામસિંહના આશ્ચર્યનો પાર ન રહ્યો. તેણે કહ્યું:—“ હું કોણ છું, તું મને ઓળખી શકે નહીં. ”

પેલી નિરાશ થઈ બોલી—“ ત્યારે તો તે આવી ન શક્યા. તમે કોણ છો ? તમે પણ શું આ અમાગણીનું સર્વનાશ કરવા આવ્યા છો ? તમારા પગ ચુમું છું—હું બહુ દુઃખી છું—આજે છ માસ થયા હું આ નિર્જન જંગલના કારાગૃહમાં પડી છું. ઇશ્વર પાસે હમેશ પ્રાર્થના કરું છું કે, મને અહીંથી છોડાવે. પણ તેની કોણ જાણે શું થય્યું છે. મારાથી કંઈ આ દુઃખ નથી સહેવાનું. તમેને જોઈને મારા મનમાં આશા થઈ હતી કે, મારા દુઃખનો અંત આવ્યો—મારા હૃદય દેવતા—મારા રંગી મારી પાસે આવી પહોંચ્યા, ઇશ્વરે મારો દીન અળગાની પુકાર સાંભળી. પણ હાય અફસોસ ! હજી મારા બાળ્યમાં ફેરવું દુઃખ લાખું દરો ? ”

આ સાંભળીને રામસિંહને વધુ અન્યમણી ઉપજી, તેને આ સમજી લીલા અરેખી-યન નાઉટ્રસ માંહેની “ ઉંઘ પેસો જગત્ થયેલા ” ની કદાચી જેની લાગવા માંડી. રામસિંહે તેને કહ્યું:—“ હું તારું કાંઈપણ ખગાડવા કે ખુશ કરવા આવ્યો નથી. હું પોલીસ છું એક મુકદ્દમાની તપાસમાં અહીં આવી ચડ્યો છું. માલુમ પડે છે કે તું બંસી બની રહી હતી તારી બંસીજ મને અહીં લઈ આવી છે. ”

“ આખ પોલીસ છો ! આ દેશમાં તો પોલીસ શબ્દ સાંભળ્યો નથી. હા, અંગ્રેજ રાજ્યમાં પોલીસ છે અંગ્રેજ રાજ્ય અહીં જાનિના સતિત્વના રક્ષણ માટે સદા તૃપ્ત રહે છે. શું તમે તેજ અંગ્રેજ રાજ્યના પોલીસ છો ? ”

રામસિંહ—હા, હું અંગ્રેજ સરકારનો પોલીસ છું.

“ તમારી સાથે ફોજ પણ છે ? ” પેલીએ પૂછ્યું.

“ નહિ, ફોજ મોકલતો કાંઈ નથી. ”

“ ત્યારે તમે અહીંથી જલદી નાસી જાઓ, તમે મારો કુદકારો નહીં કરી શકો. ”

“ કેમ ? ” રામસિંહે પૂછ્યું,

“ અહીં મારી મોકી માટે ચાર પહેરવાનો છે, તે સિવાય નજીકમાં જ વળી એ તીથનો મુકામ છે. ”

“ કેનો મુકામ ? ”

“ સાંભળો, ખાંસવાની અત્રાજ આવી ? ” પેલી ગમરાટથી બોલી. “ કહ્યુંસિંહ જાગી મથે જણાય છે. હવે તમે કાંગો જલદી જાગી જાઓ, નહીંતો તમારા માથું નહીં ખચે. ”

“ તું અહીં છો-તું અળખા છો, તને આવી આશ્વત્માં જોવા પછી ડોડીને હું જાગી

ચકતો નથી. જો મારી સાથે ચાલવામાં તને કાંઈ સકોચ કે વાંધો ન હોય તો ચાલ સાથે.
તું મારી બહેન અને હું તારો ભાઈ છું. ચાલ જલદી કર. ”

“ બાંધીવાન પછી જો હડિતે જાગી શકતું હોય તો પછી પોલીસમાં બંધ રહેવાનું
શું કામ પસંદ કરે ? પરંતુ મારા સ્વામી અને ક્યાં મળશે ? ”

“ તેમનું નામ જાણુવા પછી તેમનો પતો સમાવીને હું તને ત્યાં પહોંચાડી દઈશ,
અને જેણે તારી આ દુર્દશા કરી છે તેને પણ પકડીને ચોખ્ખું સજા આપાવીશ. ”

“ સાર, ત્યારે સાથે. હવે એક પગે માત્ર પણ અહીં યોગ્ય સલામતી બંધુ નથી.
વાતો કરવી પણ જોખમ ભરી છે. પહેલવાનો જાગી ઉઠે તો પ્રાણ ભયવા કંઈ થઈ પડે. ”

રામસિંહ એક શબ્દ પણ જોડ્યો નહીં, તુરત તે રમણીને બંધને રસ્તે પડ્યો.

ડિટકટીવ જે રસ્તેથી આવ્યો હતો તે રસ્તો ભુલી ગયો. તેનું દિશા જ્ઞાન પણ જતું
રહ્યું. થોડે દુર જવા પછી તેણે પેલા નદી વચ્ચે જોયું. સામે જ નદી હતી. રામસિંહ વિ-
ચારવા લાગ્યો કે, હવે નદી કેવી રીતે પાર કરવી ? જો કિનારે કિનારે જઈએ તો કોણ
જાણે ક્યાં પહોંચીએ.

એકાએક રમણીએ બમની ચીસ પાડીને કહ્યું—“ હાય, સર્વનાથ ! જુઓ મોઢું
રીંછ આવે છે. તેની આંખો કેવી ચમકી રહી છે ! ”

રામસિંહે પોતાની ઝાળીમાંથી પીસ્તોલ કઢાડી રીંછની ચમકતી આંખોનું નિશાન
તાકીને ફેડી. રીંછ જોરથી ચીસ પાડી અને જમીન પર પટકાઈ પડ્યું.

પીસ્તોલનો ધડકો અને રીંછની ચીસ વાયુ મંડળમાં ગુંજતા પહેલાં પણ હમીયાર
બંધ પહેલવાનો તેમની તરફ દોડતા આવતા દેખાયા.

રમણીએ તેને જોઈ કાંધા અને બમથી તે થરથર ધુળવા લાગી. તેના હોંસ હવાસ
હડી ગયા; તે ખીરજ એકઠી કરીને બોલી—“ હાય ! દુઃખ ! હવે સર્વનાથજી મારા
લાગ્યમાં લપ્પું હતું. પહેલવાનોએ આપણને જોઈ કાંધા છે. જુઓ તે આ તરફ જ દો-
ડતા આવે છે. ”

રામસિંહે તુરત જ પીસ્તોલ પાછી ભરી લીધી અને કહ્યું—“ ડરો નહીં, જ્યાં સુધી
મારા શરીરમાં પ્રાણ છે, ત્યાં સુધી તારો એક વાજ પણ વાંકો થવાનો નથી. ”

રામસિંહ એટલું કહેવા પામ્યો તેટલામાં તેના કાન પાસેથી સતસતત કરતી એક
ઝાળી પસાર થઈ ગઈ. રામસિંહે પણ પીસ્તોલ છોડી સામે ધડકો કર્યો. પહેલો પાર ખાલી
ગયો. પહેલવાનો નજીક આવી લાગ્યા. રામસિંહે ખાજવાર પીસ્તોલ છોડી અને એક પહે-
લવાનને જમીન પર પટકારી દાવો.

ખીન બે પહેલવાનો ઝડપથી આવીને રામસિંહ પર તુડી પડ્યા. તે મહેિના એકે રા-
મસિંહના હાથ પર એવા જોરથી લાકડી મારી કે રામસિંહના હાથમાંથી પીસ્તોલ પડી ગઈ,
અને તે જમીન પર ઉંચે પડેડે પડ્યો.

જેત જોવામાં બે પહેલવાનો પેલી અને લઈને નાહા. બી ચીસો પાડવા અને રોતા લાગી, પરંતુ તે કઠોર અતઃકરણના રાક્ષસોને દયા ન આવી. આ રમણીનું અહીં જંગલમાં રાત્રી સંજોબે જોમ પશુ કોણ હતું ? પેલા રાક્ષસો તે બિચારીને આ બચાવક જંગલમાં ધસડી ચાલ્યા. કોઈ આટલાવનાર નથી !

આ નવયોવન રમણી કોણ છે, આવા બચાવક જંગલમાં પહેલવાનોના પહેરા તથા તેને કોણ છોડી ગયું છે, તેણીની મુલાકાતે વખતો વખત આવનાર માણસ કોણ હતો; તે તો કશર જાણે ! જે રાગસિંહ ડિટેક્ટીવે આ બેદનો લોકો દોડવાને માટે પોતાના કદમ લંબાવ્યા હતા, તે પશુ આવારે પહેલવાનોના ગારથી અહીં બેઠોશ ધરને પડ્યો છે. /

મકરણ પ મું.

સોનાની અંગુઠી.

સ્કવારની ખુશનુમા શુભાખી લહેકીએ રાગસિંહને જાગૃત કર્યો. તેણે આંખ ઉઘાડી તો પોતાને એક નદી કીનારે પડેલો જોયો. તેના ચરીરની નસોનસ હીલી પડી ગયેલી છે, તેનામાં ઉકવાની શક્તિ હજુ આવી નહોતી.

યોદીવાર સુધી રાગસિંહ પોતા પર વિતેલીનો પોતેજ વિચાર કરતો પડ્યો રહ્યો, પછી જરા મુશ્કેલીથી બેઠો થયો અને ચિંતરૂ જોવા લાગ્યો. રાગસિંહે જાણ્યું કે આ જંગલ નથી. નજીકમાંજ એક ગામડું નજરે પડ્યું. તે સમજ્યો કે પેલા પહેલવાનોએ મને માર મારી બેઠોશ સ્થિતિમાં ઉઘાડી લાવી અહીં ફેંકી દીધો છે, અને પેલી રમણીને પાછી તેજ જંગલમાં લાકડાના મકાનમાં લઈ ગયાં છે. છેલ્લા વિચારે તેને ઉત્સાહિત બનાવ્યો અને તેણે ધમધમ્યું કે તે લાકડાના મકાન પર એકદમ હુમલો લઈ જઈ રમણીને છોડાવી લાવવી. પશુ તે જંગલ કયાં, લાકડાનું મકાન કયાં, અને પોતે કયાં ? તે સમજી કંટકુ ફર હતું તે કોણ જાણતું હતું ? રાગસિંહ હવે ક્ષાન્તિથી વિચાર કરવા લાગ્યો;—ગમે તેમ હોય, પશુ આટલું તો ચોક્કસ જાણાય છે કે, પેલી સ્ત્રીના મકાન સાથે પેલા મરનાર મદસ્થને કોઈ ન કોઈ જાતનો સંબંધ હોવો જોઈએ. પશુ મરીમગ અને પેલી બુદ્ધી કોણ છે ? આ બીજામજા જંગલમાં જ્યાં જંગલી માણસની પશુ વસતી નથી, ત્યાં રજપૂત કુટુંબની બે સ્ત્રીઓનું હોવું આશ્ચર્યની વાત છે ! કોઈ શ્રીમંત ખદગાશનું તો આ કામ નહીં હોય ? બનવા જોગ છે કે પોતાની કુવાસના તૃપ્ત કરવા માટે કોઈ નીચ માણસે પેલી મુવતીને આ જંગલમાં લાવીને સંતાડી હોય. પરંતુ મરિમગ અહીં શું કામ રહી છે ? તે મુવાન છે, ખુશ્સરત છે, ખાનદાન કુટુંબની બાળા જેવી વાતો કરે છે, વળી તે કદી અવસ્થામાં નહીં પશુ સ્વતંત્રતાપૂર્ણરહે છે, તો પછી તે અહીં કેમ ? શું તેણી, પેલી રમણીને કદા રાખનાર કોઈ કાકાકાર છુટારાની રાખેલી સ્ત્રી હતી ? અને તેટલા માટેજ તે આવી રીતે સ્વતંત્રતાથી ફરતી હતી રહે છે ? વળી જે ભોડો આવા જંગલમાં ખુબી રીતે આ બે સ્ત્રીઓને અહીં લાવ્યા છે તે શું એટલા બધા મુર્ખ હતો ? તે શું નહીં

સમજતા હોય કે એક માનમાં બે તથવાર કદી રહી શકે નહીં ? અત્યારે મરીવમની વા તોળી ૨૫૪ જણાય છે કે તેણે મને સારી રીતે જાણખી લીધી છે. તો આવી સ્થિતિમાં તેણીએ મને કાંઈ કહ્યું કેમ નહીં ? મને તે હોય, પણ આ સમગ્રી જાનતનો એક શોધરે અગત્યનું છે. આ બેદનજીમાં કેડાખાલવાળા મરનાર ખાનુના ખુનનો એક પણ છુપાયેલા જણાય છે. આ પ્રમાણેના વિચારો કરી, વૈસ્નાકમાં આવી રામસિંહ હોમો થવા જતો હતો; પણ તે હોમો થઈ શક્યો નહીં. તેનું ગાયું ૨૨૪ લાગુનું, તે પાછો એસી ગયો. તેના આખા સરીરમાં પીડા થતી હતી. ડાખા હાથનું કાંડું તો જાણે તુડીને નીચે પડ્યા મામનું હતું.

૨૬વાર થઈ ચુક્યું હતું. પુર્વ દિશામાંથી સુર્જ પોતાના સોનેરી ત્રિશુલો ફેંકતો અંધારમય જગતને સજીવગારી રહ્યો હતો. એટલામાં એક નિશુદ્ર બ્રાહ્મણ પાસેના મામમાં બિલા માટે જતો દેખાયો. રામસિંહે તેને નમ્ર અને ધીમા અવાજે પૂછ્યું; “ બાઈ આ મામનું નામ શું છે ? ”

“ કાસિમપુર ” પેલાએ કહ્યું “ તમારી તખીયત શું એકદમ ખરાબ છે ? તમે આવી રીતે હુખી અવસ્થામાં કેમ દેખાવ છો ? ”

“ હા, હું ધણેજ બિમાર છું આ કયો જીલ્લો છે ? ”

“ જ્યારે તમે કાંઈ જાણતાજ નથી, તો પછી અહીંયા કેમ આવી ચડ્યા ? ”

“ તે પ્રશ્ન મોટી કઠાણી છે. પછી કહીશ. હમણા તમે મારા સવાલનો જવાબ આપો. ”

“ આ મેમનસિંગ જીલ્લો છે. ” બ્રાહ્મણે જણાવ્યું.

“ અહીંથી શક્તિપુર થાણું કેટલું દૂર છે ? ”

“ આશરે અરધો ગાઉ હશે. શું તમે ત્યાં જવા માગો છો ? કાંઈ માટે જતાવ તો નથી જાન્યો ને ? ”

“ હું મોટી આફતમાં પડ્યો છું. તમે મારું એક કામ કરશો ? ”

“ શું ? ”

“ હું શક્તિપુરના થાણામાં જવા માગું છું. જે જગી શકે તો કાંઈપણ ટેકાણેથી એક પાલખી મંગાવી આપો. બાહુ હું આપીશ. ”

“ હું ગરીબ માણસ છું, ધરમાં ચાર પાંચ માણસો છે. બહારથી મિલકા માગી આવીશ, ભારે તે સંઘળા અજ પાણી ભેગા થશે. ” બ્રાહ્મણે આનાકાની ભર્યો જવાબ આપ્યો.

“ તમારી મહેનત ફાકટમાં જશે નહીં; તેને માટે હું તમને આદ આતા આપીશ. ”

બ્રાહ્મણે હવે વધુ આનાકાની કરી નહીં. તેણે કહ્યું. “ મારા મામમાં મોઢ નથી. ખીજે મામ જવું પડશે. જે તમને બહુ જરૂર હોય તો એક રૂપિયા આનાનો આપો. તમે સારા માણસ છો એટલે તમારું એટલું કામ કરવામાં મને કાંઈ વાંધો નથી. ”

“ આ વખતે મારી પાસે રૂપિયા નથી. થાણામાં જઈને પાલખીવાળા મોઢને રૂપિયો આપી દઈશ, અને તમારો હિસાબ પણ ચુકવી આપીશ. ”

રામસિંહની પાસે જે કાંઈ હતું, તે સમગ્ર ઝોળી સમેત પહેલવાગોએ પોતાના કબજામાં લઈને તેને બેઠેલા દાસતામાં છોડી દીધી હતો. પણ રામસિંહના ઉપલા જવાબથી બ્રાહ્મણનો ઉત્સાહ જતો રહ્યો. તેણે કહ્યું. “ મહારાજ ! માફ કરો. મોઢાં લોકોને પ્રથમ પેસ આપ્યા વગર કાંઈ નહીં થાય.”

“ તમે એક કામ કરી શકશો ? ”

“ નહિ, હું તમારા કામમાં પડીને મારો જખત ગુનાવવા માગતો નથી. હું તો પહેલેથીજ કદી ચુક્યો છું કે, જ્યારે હું બીજા માગીને સમજાવ્યું ત્યારે રસોઈ થશે.”

“ તેની તમે ચીંતા ન કરો. ઘાણામાં પહેલેથીજ હું તમારા આઠ આના મોકલી દઉં. તમે આ માગના ચોરીદારને બોલાવી લાવો. પાલખીવાળા પાસે જવાની જરૂર નથી.”

“ નહીં, તે મારાથી નહીં જાને. હું ગરીબ માણસ બિજા માગીને ગુજારો કરું છું. બીજા ન માગું તો મારું માડું બટકી પડે. લુટારાએ તમોને લુટ્યા છે. ચોરીદાર આવવાથી તેની સામે સાક્ષી આપવા માટે મારે ઠેક ઠેકાણે બટકવું પડે, એવી જવાબતામાં તે કોણ પડવાનું હતું ? ”

રામસિંહ—“ કેમ ? સાક્ષી જ્ઞાતી ? તમારે સાક્ષી થવાની શું જરૂર ? ”

બ્રાહ્મણ—“ તે હું જાણું છું. પોલીસની કારવાણ હું મારી પેટે સમગ્ર છું. ચોરીદાર આવે તે પછી ફોજદાર આવે અને હજારો પ્રશ્નો પુછીને મારું માથું ખાય જાય. ત્યાર પછી અદાલતમાં સાક્ષી આપવા મજબૂર પડે. એવી નકામી ઝીંટપટમાં હું પડવા માગતો નથી.”

આમ કહીને તે જવા લાગ્યો, રામસિંહે તેને પાછો બોલાવીને કહ્યું. “ જુઓ, હું પોલીસ દારોગો છું. ગિનાર પડ્યો છું. રસ્તો ભુલી જવાથી મારી સ્થપના બીજા માણસો ભુલે રસ્તે ગયા અને હું આ તરફ આવી ચડ્યો છું. મારે ઘાણાપર જવું છે, તમે ચોરીદારને બોલાવો તો ઠીક છે નહીંતર તમારે ખમવું પડશે, સમજ્યા કે ? ”

બ્રાહ્મણ પાછો ફર્યો અને બોલ્યો. “ જ્યારે રસ્તેચરના પહોરમાં તમારા દર્શન થયા, ભારથીજ હું સમજ્યો હતો કે આજે હું બદ ચોરડીયે ધરમાંથી નીકળ્યો છું. તમે દારોગા દો અથવા કોઇપણ હો, હું ચોરીદારને બોલાવી લાવું છું. પણ મંદેરવાળી કરીને કોઈ સાક્ષી વિગેરેના લશ્ચરમાં અને ન નાખતા.”

ઝેટલું કહીને બ્રાહ્મણ ગામની તરફ ચાલ્યો. રામસિંહના શરીરમાં કાંઈક ચેતન્ય આવ્યું, તે હઠીને ઉભો થયો, બે ત્રણ ડગલા ચાલ્યો. પહેલાં કરતાં તખ્તીયત સારી જણાઈ; પણ પીઠ અને હાથ ઉપરથી વેદના જેમની તેમ હતી. તે ધીમે ધીમે જમીનપર પગ મુકતો ચાલવા લાગ્યો, તેટલામાં હરીરામ નામનો ચોરીદાર પોતાના પોલીસ પોશાકમાં ત્યાં આવી પહોંચ્યો. સાંધે પેલા બ્રાહ્મણનું હતો. તે બીજે રસ્તેથી બીજા માગવા ચાલ્યો ગયો હતો.

ચોરીદાર આવતાંજ રામસિંહે તેને કહ્યું. “ હું સજિતપુરના ઘાણા પુર જવા માગું છું. એક પાલખી અથવા થોડાનો બદોખસ્ત જલદીથી મેં બોલ્યો.”

“આપ શું પોલીસના આગળી છે ?” ચોક્કીદારે પુછ્યું.

“હા, હું પોલીસ છું.”

“આપ આવી દશામાં કેમ આવી પડયા ? આપનો પોલાક પશુ આપની સાથે નથી, તેમ જીભ દોષ માણસો પશુ સાથે નથી, હકીકત શું છે ?”

“એ સધળી વાતો સાથે તમેને કાંઈ સંબંધ નથી, તમે એક પાલખી અને નહોતો એક ઘોડો મંગાવી આપો અને મારી સાથે થાણુ પર ચાલો.”

ચોક્કીદાર:—પાલખી મંગાવવાથી વખત થણો લાગશે, જો ઘોડો જોઈતો હશે તો હમણા મંગાવી આપું.

રામસિંહે ઘોડો લાવવાને માટે કહ્યું અને ચોક્કીદાર લાઇ આવ્યો. તે પર સ્વાર થઇ ચોક્કીદારને લઇ રામસિંહ સકિતપુરના થાણુ તરફ જવા ઉપડ્યો.

રામસિંહ સકિતપુરના થાણુમાં આવી પહોંચ્યો. આ વખતે ત્યાંના દારોગા થાણુમાં દાખલ નહોતો. રામસિંહના ત્યાં પહોંચ્યા પછી કેટલીકવાર દારોગા કેટલાક પોલીસમેનો સાથે આવી પહોંચ્યો. રામસિંહને પાછો આવેલો જોઇ દારોગાએ પુછ્યું. “કેમ સાહેબ ! શું થયું ? કાંઈ પતો લાગ્યો ?”

“તે વાત પછી કહીશું.” રામસિંહે કહ્યું. “કેટલોક પતો મળી ચુક્યો છે. પરંતુ પ્રથમ એ કહો કે, આપ આટલી ધસત સાથે ક્યાં ગયા હતા ?”

“અહીંથી લગભગ ત્રણ ગાઉ પર જડુઆ નામનું એક ગામડું છે.” દારોગાએ કહ્યું “ત્યાં ડાકુઓના દોરથી લોકોમાં ત્રાસ વર્તાઇ રહ્યો છે. જે દીવસે આપ અહીંથી કેડાખા જતી તરફ રવાના થયા તે દીવસે અને ખબર મળ્યા કે જડુઆમાં પાછલી રાત્રે બદમાશોએ મોટી ધાડ ખાડી છે. અને એકદમ લાંબા ઉપડયા અને આજે ત્યાંથી પાછા ચાલ્યા આવીએ છીએ.”

“ડાકુઓનો કાંઈ પતો મળ્યો ?” રામસિંહે પુછ્યું.

“બીજકુલ નહીં. ધણી મમજમારી કરવા છતાં કાંઈ પશુ વાત સમજમાં નથી આવતી.”

“શું વાત ?”

“ત્યાં એક મકાનમાં એક સ્ત્રીનું ખૂન થયું છે, અને બેચાર બેચાર માણસો ઝખમી થયેલા છે. તે ઝખમી થયેલાઓને પુછવાથી જણાયું કે, ધાડપાડુઓ આવે દસ હતા, પણ તેમની સાથે એકમુવાન સ્ત્રી હતી. સ્ત્રીની મુથસુરતી અનુયમ છે, પણ તે ધણી કુર છે. તે માથાના વાળોને છુટા મુળોને ડાખા હાથમાં ખંજર અને જમણા હાથમાં તલવાર લઇને સડી રહી હતી. સાંભળ્યું કે, આ રથદેવીની સાથે વાતની વાતમાં સેંકડો જવાંમદ સીર નમાવીને ધારતીના માર્યા રક્તચક્ર થઇ ગયા. શું આ જાણ આશ્ચર્યની વાત છે ?”

“જેવક, કેમ નહીં.” રામસિંહે કહ્યું. “પરંતુ હું જે માનતોના પતો લગાવી આ-
વો છું તે તેનાથી પણ વિરૂધ્ધ આશ્ચર્યકારક છે.”

“હો તો.” દારોગાએ કહ્યું.

રામસિંહે પોતા પર વિશેષી સઘળી રામકલાણી દારોગાને સંભળાવી દીધી. તે સાંભળી દારોગાએ કહ્યું. “ખરેખર ધણો અટ્યંત અને આશ્ચર્યકારક મામલો છે. આપ ખુશી ખેંચીવતકી અહીં પછા આસા જોગ દુ’ તો ગનીમત સંગળું છું. ત્યાં કાંઈ બહુ રમનાની ભાગ તો નથી થીજાવેલીને ? જંગમો અને પહોરોની ગુફાઓનાં ધણાં એવા યોગી રહે છે. શું એ ઇદ્રજાગ તો નથી ?

રામસિંહે દસીને કહ્યું. “ઇદ્રજાગ ! પરંતુ મારી પીઠ અને મારા હાથની વેદના ઇદ્રજાગ નહીં, પણ સાચી છે-સઘળી ઘટના ખરેખરી છે.”

“તો હવે શું કરવું થોગ્ય છે ?” દારોગાએ પૂછ્યું.

“આજે ત્યાં દળાળા સાથે જવું જોઈએ, અને તેઓને પકડી લાવવા જોઈએ. મારી તો એની માન્યતા થઈ ચુકી છે કે કેડાખાવવાળા ખુનનો બેદ પણ તેમાંથીજ ખુદી જશે, તમે જે ઘાટ પડવાની વાત કહી તેનો પતો પણ તેમાંથીજ મળી આવશે, અને કદાચ એ સપળું ન પણ થયું તો પેલી રમણીનો છુટકારો તો અવશ્ય થશેજ.”

દારોગાએ તેજ વળતે આસપાસની સઘળી પોલીસ યોડીઓ પરનાં ચોરીદારોને ચાખ્ખામાં હાજર થવાના હુકમ મોકલાવ્યો.

રામસિંહે પૂછ્યું. “પણ આપની સાથે આ થીજાઓ કાણ છે ?”

“એ બધા સકદારો છે.”

“તેને પકડીને અહીં શું કામ લઈ આવ્યા ?”

“જોઈએ, કદાચ કાંઈ પતો મળે તો.”

“સાર, આજે તેને છોડી મુકો. કેમકે તે લોકોના અહીં રહેવાથી આપણી કિલ્લયા ભની ખબર મેલા લોકોને મળી જશે, અને આપણી મુત્ત ગોઠવણો પણ તેઓ જાણી જશે.”

આ ઉપરથી દારોગાએ તે લોકોને ધનકાવી ચેતાઈને છોડી મેલ્યા.

સાંજ પડવાની પહેલાંજ લગભગ ૫૦ ચોરીદારો અણગામાં હાજર થઈ ગયા, તેમાં પચીસને આશરે કોનસ્ટેબલો હતા, તેમાંથી દસ કોનસ્ટેબલોને ચાખ્ખામાં રાખવાનું ફરારીને ખાકીના સઘળાઓને તૈયાર થવાનો માટે રામસિંહે મુચના આપી. જાંફુક, પીરતોલ, તલવાર, લાકડીઓ વિષે સરખમળી સાથે રાતના નવ દરકે આ સઘળું દળ બંધને રામસિંહ કેડાખાવની તરફ ચાલ્યો. દારોગા સાહેબને પણ સાથે લીધો.

આટલા માણસો એક સાથે ચાલ્યા જાય છે, પણ જરા જેટલો અચળ નહીં. એક સરખી ચુપડીલીથી ચાલે છે. જે તો કોઈના મોડામાંથી એક ગ્રન્થ નીકળે છે, ન તો કોઈના મગનો અવાજ સંભળાય છે, સઘળું પોલીસ દળ સંપૂર્ણ સાવચેતી અને ચુપડીલી અખતાર ફરીને ફરતો ચાલે રહ્યું છે.

રાતના ૧૨ કલાકે સધળા કેડાખાણના મેજનગાં આવી પહોંચ્યા. ત્યાંથી બધા સાથે રામસિંહ પેલા સાગવાનના જંગલમાં ઘૂમીને પેલી નદીના કીનારે આવ્યો અને ત્યાંથી તે સધળા અરિયમની કુપડી તરફ જવાનું કરતા હતા કે, રસ્તામાં આગના બલુકાનાં સોઢા બેઠાને રામસિંહના સાથી દારોગા સાહેબના હોંસ ઠેકાણે ન રહ્યા. તેણે ધીમેથી રામસિંહને કહ્યું. “શું આ હિંદુસ્તાનીક માયા નહીં તો બીજું શું છે ?”

“બહીવાનું કાંઈ કારણ નથી.” રામસિંહે કહ્યું. “હું મારું કુ કે અરિયમ આવજી આમળન સગળ જઈને કુપડીમાં આગ લગતી બહીથી નાતી મઠ છે. તે સાધારણ આ નથી. તેણે અને સારી પેઠે આજણી લાધો છે.”

“તારે હવે શું કરવન ધારું ?”

“આગળ નહીં વધી સકાય.”

“તો આશો પાછા ફરીયે.”

“નહીં, આશો પેલી બંધીયાન થયેલી રમખીને હોડાવીએ.”

“તેનું ઠેકાણું કય તરફ છે ?”

“રસ્તો તો નથી જાણતો. કાલે જો મંચીના મુર પર આવ્યો હતો.”

“પણ આજે તો પાંચી ફંસી કાંઈ સંજાણું નથી.”

“સારું, આશો, આ રસ્તે ચાલીએ.”

સધળાઓ એક ઝોકસ રસ્તો ચુકરે કરીને ચાલ્યા. ધણાં આડા આળા અને હુંચા નીચા રસ્તાં પસાર કરતા, રસ્તો કાપવા લાગ્યા. આ પ્રમાણે ધુન કરવા કાટકવા પછી રામસિંહે એક રસ્તો ઘોડી કલાડયો. રામસિંહે વિચાર્યું કે કાલે આ રસ્તેજ આવ્યો હતો. અને ખરેખર આ મઠ કાલવાળોજ રસ્તો હતો. તે સધળા તે રસ્તો પસાર કરીને આ તે પેલા બાકડાના મકાનની સામે આવી પહોંચ્યા.

મઠ કાલે જે દરવાજાને ધકકો મારીને રામસિંહ અંદર ધુસ્યો હતો, આજે પણ તેજ દરવાજાથી તેણે અંદર પ્રવેશ કર્યો. બોધું તો મકાન ખાલી છે ! અંદર કોઈ પણ નથી !

રામસિંહે પોલીસ લાલટન સળગાવી ધરને રાખ રતી બારીકોથી તપાસી લીધું, પરંતુ કાંઈ પણ વળ્યું નહીં. જાણે કે આ મકાનમાં આમળ કાંઈ રહેતુંજ નહોતમ એવી ક્ષિપ્રતિમાં જણાતું હતું, અકસ્માત રામસિંહની નજરે એક સોનાની અંગૂઠી પડી. તેણે તે કાઢી લીધી અને તેને બારીકોથી તપાસવા લાગ્યો. તેની પર N. K. T. (એન. કે. ટી.) ત્રણ અક્ષરો ખોદેલા હતા. રામસિંહે ટુરત તે વાંટી ખીસ્સામાં નાખી અને લાંબી બહાર નીકળ્યા. રામસિંહ સમજ્યો કે, મારા બચથીજ અહીંના જદગારો નાચી ગયા છે.

પોલીસે તે રાત કેડાખાણના મેજનગાંજ યુગરી. બીજે દિવસે જંગલને રતી રતી તપાસ્યું, પણ ત્યાં બીજું કોઈપણ મકાન કે રહેઠાણ નજરે પડ્યું નહીં. માત્ર પેલું બાકડાનું ઘર ખાલી પડ્યું હતું. અરિયમના ઘર તો જળીને ખાક થઈ ગયા હતા.

પ્રકરણ ૬ હું.

નિરાશ—મહેનત બરખાદ.

રામસિંહ આશ્ચર્ય ચક્રિત થતો મનમાં ને મનમાં યોલ્યો; “કેવી ચાલાક ટોળ છે ! કેવી બેઠી ધટના છે ! હું નહોતો જાણતો કે તેઓ આટલા ચતુર અને ચમરાક હશે, કે જેઓ આટલી ઝડપે અર્ધમાર્ગી રૂઝવણ થઈ જશે ! જલ્પથી છે કે આ ભોંકાનું મોઢું મંડળ છે. જે હાથ ધાડ, ચોરી, અને ખુન ખરાબા કરવામાં આવે છે. પરંતુ એ સખણું જોડણું બધું ભેટી છે કે, તેમાં અક્ષય કાંઈ કામ કરતી નથી. શાવે તેમ હોય પણ તેને જોખવા અને પકડવાનું જોઈએ. હમણાં તો તે સખણા અર્ધમાર્ગી નીકળીને કોણ જાણે ક્યાં પહોંચ્યા હશે.” વિગેરે તર્ક વિતર્ક કરીને રામસિંહે પોતાની સાથે એ સ્ત્રીપાછાંઓને રાખીને જાગીનાને દારોગા સહ નિદાય કરી દીધા.

રામસિંહ હવે દિલોમનથી જોષળોળ કરવા લાગ્યો. રાત દીવસ ડાકુઓની તથાશમાં ધુપતો કરતો રહ્યો. ધણાક જંગમમાં ફરી, નદી નાળાં પાર કરી, ગીરી ગુફાઓમાં ધુસી તેઓનું રહેઠાણ જોષળવામાં લગમગ એ ગહીના વિતાવી રાધા; એટલું જતાં જ્યારે કાંઈ પળે ન લાગ્યો. હમર પ્રયત્નોમાંથી એક પણ સફળ ન થયો ત્યારે છેવટે નિરાશ થઈને તે મૈમનસિંહ પાછો ગયો.

પોલીસ સુપ્રિન્ટેન્ડેન્ટ અને મેજસ્ટ્રેટ સાહેબથી મુલાકાત થઈ અને રામસિંહને મ્હોડે-થી પેલા બચાવક જંગલના કેલોની ફકીકત સાંભળીને જાને સાહેબોના આશ્ચર્યનો પાર ન રહ્યો. પરંતુ ડાકુઓ ખુન થવાથી તેઓ અતીશય દીલગીર થયા.

ત્યાર પછી મૈમનસિંહના દારોગા રૂપ્યંદના ખુનના સખાંધમાં વધુ તપાસ કરતાં, તેનો પણ કાંઈ પતો ન મળ્યો ત્યારે રામસિંહ ડિટેક્ટીવે મેજસ્ટ્રેટ ખસે કસકતા જવાની રજા મળી.

મેજસ્ટ્રેટે કહ્યું. “તમે શુદ્ધિમાન અને ચાલાક છો, એટલા માટે તમારા વડાએ તમોને આવી મોઢાઈ આપ્યા હતા, પણ તમે તો આ કામને અધુરું હોડીને જાઓ છો.”

“હું હવે શું કરી શકું તેમ છું. મામલો જોવો પેગીસો છે કે, ખુનીનું પકડાવું અગમ્ય છે.”

“મોગ અફસોસની વાત છે કે, આવા બચાવક અપરાધીઓ નિહર થઈને જંગલોમાં મોજ ઉડાવી રહ્યા છે.” મેજસ્ટ્રેટે કહ્યું.

“પતો ન લાગવાનું એક ખાસ કારણ છે.” રામસિંહે કહ્યું.

“શું ?”

“જે શુદ્ધચતુર ખુન થયું. તેના નામ ગામનો જો બરાબર પતો મળત, તો આ મામલાનો બેક જુલવો કાંઈ મોટી વાત નહોતી.”

“તો શું તેના નામ ગામનો પતો ન મળ્યો ?”

“હ, નહીં.”

“ ખેર, પણ રૂપચંદ્ર દારોગાના સંબંધમાં તો નામ માગતી કોઈ અડચણ નથી, તો તે સામલાનો નિવેડો જન્મી સુધી કેમ ન આવ્યો ? ”

“ જ્યાં સુધી હું સમજી શક્યો છું—મારી માન્યતા થઈ છે, ત્યાં સુધી રૂપચંદ્ર દારોગો પણ આ ભેદી મામલામાં ગાયો ગયો છે. સાધારણ કે સ્થાનિક માણસનું એ કામ નથી.”

“ હું ધારું છું કે એ બંધારો ખાલી જમ છે, કેમકે પેલી રોગીનો જે હેવાસ તમે સંભળાવ્યો છે, તેની સાથે રૂપચંદ્રના મામલા વાળી કોઈ વાત સંબંધ ધરાવતી કે અંધ-બેસ્તી આવતી નથી. રૂપચંદ્રનો તેમાં કોઈ પ્રકારનો સંબંધ હોવો અસંભવિત છે.”

“ હું ખાતરીથી માનું છું કે, રૂપચંદ્રનો ખૂબ સાથે આ મામલાને અવરુપ સંબંધ છે.”

“ તો શું તમે હવે જાણો.”

“ રહીતે શું કરું ? આ કેસનો ફેસલો જો આજ આવવાનું કહ્યું, તો તે નહીં બનવાનો છે. કોણ જાણે તેની પાછળ કેટલો વખત ખિતાડવો પડે.”

“ અંબુહીનું શું કર્યું ? ”

“ તેને મારી પાસે રહેવા દો.”

“ કેમ ? ”

“ કદાચ કોઈ વખતે તેના આધારે પતો મળી જાય.”

“ તેની ઉપર જે N. K. T. લખેલું છે, તેનો તમે શું અર્થ કરો છો ? ”

“ કોઈનું નામ છે.”

“ કોઈ બંગાળીનું નામ ? ”

“ તે કુના રીતે કહી શકાય ? મને તેનું પણ નામ હોઈ શકે છે.”

“ જરા જુઓ તો આ ત્રણ અક્ષરોથી ક્યા ક્યા નામ થઈ શકે છે, પછી એ નામે પરથી પતો લગાવી શકાય.”

“ એ ઉપાય અજમાવી ચુક્યો છું, પણ તે સફળ ન થયો.”

“ તો હવે શું કરવા ધાર્યું છે ? ”

“ કલકત્તા જઈશ.”

મેજસ્ટ્રેટ પણ પછી વધુ અશ્રમ કરવાનું બંધ કરાવતાં બંધ સમજી કલકત્તા જવા મટે પોતાની જામીન દેખાડી. તેજ દિને સાંજે રામસિંહ કલકત્તા ઉપડી ગયો. સ્થળી મહેનત ખરવાઈ ગઈ !

રામસિંહ કલકત્તા આવ્યો ગયો ખરો, પણ તેનું મન તે ચિન્તામાંથી ભ્રમીત થઈ શક્યું નહીં. તેણે આ કરતાં પણ વિશેષ ભેદી અને પેચીલા મામલામાં પોતાની ચાલાકી અને દિ-ખાને જળકારી દીધી હતી, તે સંબંધી આ મામલામાં નિષ્ફળ ઉતરવાથી ઝાંખી પડવા લાગી. આ અફસુસ ભેદી અને જટીલ મામલાને ફોડી નાખવામાં રામસિંહ અસમર્થ બન્યાવાથી તેના ઉપરીઓ પણ તેની પર નારાજ થઈ પડ્યા હતા.

દિવસ પર દિવસો પસાર થતાં જતાં—મહીનાઓ વિતી ગયા, ધીરે ધીરે, રામસિંહ એ મામલાની વાત પણ ભૂલી ગયો.

પ્રકરણ ૭ મું.

નક્લી બેગમ.

સાંજનો સમય છે. સૂર્ય પોતાના મંદમંદ ફિરણો સાથે પશ્ચિમના મુલકોને પ્રકાશિત કરવા માટે ઉતરી રહ્યો હતો. આ સમયે કલકત્તાની એમદસ્તે સ્ટ્રીટમાંથી ડિટેક્ટીવ રામસિંહ સાધારણ શુદ્ધરથના પોશાકમાં પસાર થતો નજરે પડે છે.

રામસિંહ જ્યારે એમદસ્તે સ્ટ્રીટમાંથી ફરીતફરી ગાગાનની તરફ વળ્યો, ત્યારે ત્રણ માળના એક મકાનના દરવાજા પર એક જનાના ગાડી ઉભી રહેલી તેની નજરે પડી. ગાડીમાં મોતીઓની ઝાલર ખુલી રહી હતી, બહાર રેશમના પરદા લટકી રહ્યા હતા, આબ્જુ-આબ્જુ સહસ રહેલી રહ્યા હતા. ગાડી બે ઘોડાની હતી, અને તેમાં બેસનારની રાહ જોઈને તે ઉભી રાખવામાં આવી હતી.

રામસિંહ બાજુનો કોનો કે, લાંબો વખત થયા આ મકાન ખાલી પડ્યું હતું, તેમાં એકાએક કોઈ મોટા દરબજાના અગીરને રહેલા જોઈને તેને જોવાની ઇચ્છા થઈ તેથી તે ત્યાંજ રોકાઈ ગયો. છુપી પોલીસનું એ કામ જ છે.

ઘોડાવાર પછી અમુક પોશાકમાં સજ થયેલી એક સ્ત્રી ગાડીમાં આવીને બેઠી, અને ગાડીના દરવાજા બંધ કરવામાં આવ્યા. ગાડી ઝડપથી દક્ષિણ તરફ હપડા મઠા પરંતુ પેલી સ્ત્રી જેવી ગાડીમાં બેસીને પુરબો જરા હઠાવી બાહરની તરફ જોવા જતી હતી કે, રામસિંહે તેનો ઝહેરો જોઈ લીધો. ઝહેરો જોઈને તેને મોટી અમળણી ઉપજી.

ગાડી ચાલી ગઈ; રામસિંહ તે મકાનની પાસેની દુકાન પર જઈ બેઠો. દુકાનદારને તેણે કહ્યું:—“ કેમ બાઈ, હા તો ખુશીમાંને ? ”

દુકાનદાર રામસિંહને ઝોળખી શક્યો નહોતો, પણ તે ક્યો કલકત્તાનો દુકાનદાર! ઝોળખાણ પીછાન સાથે તેને શું સંજ્ઞ ? તેણે ચટ જવાબ દીધો:—“ જી, હા; આનંદ છે, આપ પણ મજેદમાં છો ? ”

“ હાલે ! પુર મજેદમાં. બસ, આ તમારી પાસેનું મકાન કોણે બાડે રાખ્યું છે, કહી શકશો ? ”

“ કેમ, કાંઈ ખાસ જરૂર છે ? ”

“ અમે તેને બાડે લેવા માગીએ છીએ, વાતચીત પણ થઈ ચુકી હતી.”

“ તે ક્યારની વાત છે ? લગભગ ત્રણ મહીના થયા તો એ બાડે દેવાઈ ચુક્યું છે.”

“ હું તે પહેલાની વાત કંઈ છું.”

“ આટલી મુદત સુધી કલકત્તામાં તે કોઈ મકાન ખાલી રહી શકે કે ? ”

“ પણ આ મકાન તો પણ દીવસ થયા ખાલી પડ્યું હતું. લગભગ તે કોણે બાડે રાખ્યું છે ? ”

“ કોણ જાણે ક્યાંકના નવાળ છે.”

“ નવાળ ! એક નવાળ સાહેબ શું અહીં રહે છે ? ”

“ તે કાંઈ ચોક્કસપણે કહી શકાતું નથી—”

એટલામાં કોઈ અહરથ જેવો માણસ તે દુકાન પર કાંઈ ખરીદ કરવા આવ્યો. દુકાનદારને એહરથ આપીને તે રામસિંહ તરફ ફર્યો અને બોલ્યો:—“ કેમ હો સાહેબ ? ”

“ હું તો પુછતો હતો કે આ જાણતું મકાન કોણે બાંધે લીધું છે ? ”

“ આ મકાન ! હા, તે મકાન તો એક બેગમ સાહેબાએ રાખ્યું છે.”

“ આ દુકાનદાર તો કોઈ નવાળ કહે છે. આપ બેગમ કહેો છો.”

દુકાનદાર એહરથ પ્રમાણેની વસ્તુઓ પેલા અહરથ સામે મુકતાં બોલ્યો; “ શું બેગમ હોવાથી તેમાં તેનો નવાળ ન રહી શકે ? ”

“ નહીં, નવાળ નથી. બેગમ વિધવા છે ” પેલા અહરથે કહ્યું.

“ તે ક્યાંની બેગમ છે, કાંઈ જાણો છો ? ” રામસિંહે પુછપરછ ચાલુ રાખી.

“ નહીં, એ સમજું કોણ પુછવા ગયું છે, અને પુછવાથી મતલબ પણ શું ? હા, બોલો કહે છે કે પંજાબના કોઈ ભાગની બેગમ છે.”

પેલો અહરથ ચાલ્યો ગયો. દુકાનદાર પાસેથી ખીજી કોઈ વાત મળતી અસંકય ધારી રામસિંહ પણ ત્યાંથી હટી ગયો. તે થોડે દુર ઉભો રહી મનમાં કાંઈ વિચારતા લાગ્યો. અંતે કપાળ કુતી થાણા તરફ ચાલતો થયો. થાણામાં જઈને કેટલાક કોન્સ્ટેબલોને સાદો પોશાક પહેરાવી, કેટલીક વાતો સમજાવી બેગમ સાહેબાના મકાન પાસે હાજર કરી દીધા. સમજા કુપી પોલીસના માણસો એક ખીજીની બંને દાયાના છેડા પર ઉભા હતા. આ પ્રકારે બહારનો બંદોબસ્ત કરીને રામસિંહ મકાનની આંદર ધુર્યો. બેગમ સાહેબા હજી બહારથી આવ્યાં નહોતાં.

એક દરવાન એક સ્ટુન પર એકો હતો. તે રામસિંહને દાખલ થતો જોઈ આંખોના ડોળા ચડાવી બોલ્યો. “ તમે કોને મળવા માગો છો ? ”

“ હું અહીંનો એક વેપારી છું. બેગમ સાહેબાના પધાર્થાની ખબર સાંભળીને આવ્યો છું. જો કાંઈ ખરીદી કરે તો અમેને બે પાંચ રૂપિયા પેદા થાય. તમારા કારભારી સાહેબ ક્યાં છે ? ”

“ કારભારી અહીં નથી રહેતા.”

“ તો ખીજી કોઈ અમલદારો છે કે નહીં ? ”

“ હા, એક અમલદાર છે.”

“ ક્યાં છે ? ”

“ પાસેની રૂમમાં જ રહે છે. પરંતુ અજાણ્યા લોકોને રૂમ વખરે આંદર જવાનો દુકમ નથી.”

હડી મઘ ! કાંઈ પણ પ્રકારના આધાર કે સાબેતી વગર તે તેણીને પકડી શક્યો નહીં. કદાચ તે ખરેખર કાંઈ બેગમ હોયતો ? મતલબ કે રામસિંહે તેને કુપજ રીતે જોયેલી નહીં, તેથી તેને નહીં પકડવામાં જીલ કરી એમ ખ્યાલ પડી શકાય નહીં.

મરીયમે રામસિંહને જોઈ લીધી હતો, અને જ્યારે તેણીએ મકાન પર આવીને સાંભળ્યું કે, એક માણસ અહીં તપાસ કરવા માટે વેપારી બનીને આવ્યો હતો, ત્યારે તેણીએ અહીં રહેવામાં સલામતી જોઈ નહીં. બસ ઝટ ત્યાંથી ઉઠાંગરી કરી પોતાના માથાસો સમેત તે રવાના થઈ ગઈ.

પ્રકરણ ૮ મું.

શિકારની પાછળ શિકારી.

રામસિંહના અફસોસનો ખાર રહ્યો નહીં. હાથ લાગેલો અપરાધી આંખમાં ધુળ નાખીને રૂઝકર થઈ ગયો. રામસિંહની સઘળી કોશીશ ધુળમાં મળી ગઈ. હા, હવે એટલી આશા રહી છે કે, ગાડીની પાછળ દોડતો ગયેલો દયાળસિંહ કાંઈ કરી શકે, અને તે પાછો આવીને કાંઈક સારા સમાચાર આપે. રામસિંહ સઘળા કોન્સ્ટેબલો સાથે પાછો થાણામાં આવ્યો અને દયાળસિંહના આવવાની ઇન્ટેન્ડરીથી રાહ જોવા લાગ્યો.

આંસરે દોઢ કલાક પછી દયાળસિંહ હાંફતો હાંફતો થાણામાં આવી પહોંચ્યો. રામસિંહે કહ્યું. “ બેગમ ક્યાં ગઈ ? ”

દયાળસિંહે કહ્યું. “ બલીયામદા સ્ટેશન પર તેની ગાડી ઉભી રહી, આ વખતે ટ્રેન સ્ટેશનમાં હતી. બેગમ સાહેબાના માથાસો ટીકીટ કઢાવી આવ્યા અને બેગમ સાહેબા ગાડીમાં ચડીને રવાના થઈ ગઈ.”

“ ટીકીટ ક્યાંની લીધી છે ? ”

“ ડાયમંડ હારનરની. હું એક બીજું કામ કરતો આવ્યો છું.”

“ શું ? ” રામસિંહે આતુરતાથી પુછ્યું.

દયાળસિંહ—“ સ્ટેશન પર જઈને જોયું કે, બેગમ સાહેબા પલાયન થવા ચાહે છે, ત્યારે ટ્રેન ઉપડવાની સાથે જ મેં ડાયમંડ હારનરની રેલવે પોલીસ પર એક ટેલીગ્રામ રવાના કરી લીધો કે, એક સ્ત્રી બેગમના લેબાસમાં શાહી સરન્ગમની સાથે ફર્ટ ક્લાસમાં બેસી ડાયમંડ હારનર જવા ઉપડી છે. બેગમ હમણાં જ કે અપરાધી નથી, પણ થવાની છે. તેની પર અહાંની પોલીસને મોટો સંદેહ છે; ત્યાંની પોલીસે ખુબ સાવચેત રહેવું. એવું ન થવા પામે કે, તેણી પોલીસની પ્રમથ જાળ તોડીને ત્યાંથી છટકી જવા પામે. ”

“ લાગ્યા ! ખૂબ કરી.” રામસિંહે આનંદમાં આવી જઈને કહ્યું અને દયાળસિંહની મુશ્કેલી તારીફ કરી.

રામસિંહ પુરત ત્યાંથી દયાળસિંહને સાથે લઈને સ્ટેશન પર પહોંચ્યો. સ્ટેશન પર

કોઇ ટ્રેન હાલ્વર નહોતી. એટલે રામસિંહને ફરજિયાત પોતાના વેગને અટકાવવો પડ્યો. પરંતુ તે ત્યાં નકામો ન બેઠો. તેણે ડાયમંડ હારબરની પોલીસને પાછો એક તાર કર્યો. અને તે પછી પોતે, બેગમ સાહેબાની ચાલાકી અને તેને પકડી પાડવાનો 'સુયોગ—એ બંનેની મનમાં પ્રસંસા કરવા લાગ્યો.

રામસિંહ રેલવેના ફર્સ્ટ ક્લાસ વેઇટીંગ રૂમમાં એક આરામચેર પર પડ્યો હતો. થોડીવાર પછી તેનું ધ્યાન સામેની ધડીયાળ તરફ ગયું અને તે એકદમ હઠીને બેઠો. તે મનમાં બળકે. “હજુ સુધી જવાબ કેમ ન આવ્યો? ગાડી તો ત્યાં પહોંચી ગઈ હશે.” તે હજુ વધુ વિચાર કરે તે પહેલાં ડાયમંડ હારબરની પોલીસ તરફનો તાર આવ્યો. તેમાં લખ્યું હતું કે, “બેગમના લેખાસમાં એક પણ સ્ત્રી અહીં ઉતરેલી બેવામાં આવી નથી. ચાર પાંચ નીચા દરજ્જાની સ્ત્રીઓ ઉતરી હતી. સધળીની ટીકટી ચડી કલાસની હતી; ફર્સ્ટ ક્લાસની એક ટીકટી હતી, પણ તે હાવણીના એક યુરોપિયનની હતી.”

જવાબ વાંચીને રામસિંહ મનમાં બોલ્યો, “અમરાક મરિયમે દોષ દાધો, ડાયમંડ હારબરની ટીકટી કઢાવીને વચમાં કોઇ રેલવે પર ઉતરી પડી છે. જ્યાં ઉતરી હશે ત્યાં ટીકટી દાખી હશે. ફર્સ્ટ ક્લાસની ટીકટી આ લાઇનોમાં રહે છે પણ કેટલીક?”

તેજ વખતે ડાયમંડ હારબર જવાને એક ગાડી તેવાર થઇ. રામસિંહ અને દયાળસિંહ બંને તેમાં ચડી બેઠા. ઉપડવાનો યાત્રમ થતાં ફક ફક ધુવો કહાડતી રેલવે ચાલતી થઇ.

રામસિંહ દરેક રેલવે પર ઉતરી રેલવેના માસ્તરને પુછતો જતો હતો કે, ફર્સ્ટ ક્લાસની ટીકટી વાળી કોઇ સ્ત્રી અહીંયા ઉતરી હતી ના નહીં?

રામસિંહ અત્યારે પોલીસ અમલદારના પોતાના અસલ રૂસમાં હતો. તેનો રૂસ બેઠેને રેલવે પરના સધળા નોકરો તેના પ્રતોને યોગ્ય ઉત્તર આપવા માટે તુટાતુટ પડતા હતા. ડાયમંડ હારબર સુધીના દરેક રેલવેના પર આ પ્રશ્નની પુછપરછ શરૂ રાખવામાં આવી હતી. પરંતુ હવે ડાયમંડ હારબરમાં રામસિંહ કાંઈપણ ખચર બેગમના વગર ઉતર્યો. કોઇ પણ રેલવે પર કોઇએ પણ તેા એક સ્ત્રી ઉતરતાં બેઠ નહોતી. રામસિંહની અજાણ્યપણા ખાર ન રહ્યો.

જ્યારે ડાયમંડ હારબરમાં પણ કાંઈ પતો ન લાગ્યો, ત્યારે રામસિંહે દયાળસિંહને પુછ્યું. “તેણીએ ફર્સ્ટ ક્લાસની ટીકટી કઢાવી તે તમે તમારી આંખોથી બેઠ હતી?”

“જ્યારે બેગમ સાહેબાના માણસો ટીકટી લેવા માટે ટીકટી કોષ્ટીસ આગળ ગયા, સારે હું તેની પાછળ થઇ ગયો. ફર્સ્ટ ક્લાસની ટીકટીવાળી બારી પાસે વધુ બીડ થતી નથી. હું ખચર બેઠ શક્યો કે તે ટીકટી ફર્સ્ટ ક્લાસની લેવામાં આવી, અને તે ડાયમંડ હારબરની જ હતી.”

“તમે બેગમને ગાડી પર ચડતાં બેઠ હતી?”

“તેણી ગાડી પર ચડી, તે મેં મારી આંખોએ બેઠું છે. બે મારી પાસે વારંદ હતે, તેા હું તેજ વખતે પકડતે. બે આપ હતે તેા પણ પકડી શકત. પરંતુ હું એક

સાધારણ કોન્સ્ટેબલ એવા કાગમાં કેમ હાથ નાખી શકું ? વળી આ વાત પણ નક્કી નહીં કે, તે અસલી બેગમ છે या નક્કી છે.”

રામસિંહ દીકરી એક કરવાવાળા પાસે ગયો અને કહ્યું : “ જુઓ મીસ્ટર, અમારો એક અપરાધી અહીંયા નાસી આવ્યો છે, અને તે એક ઝોરત્ છે. આ પહેલાં જે ટ્રેન આતી, તેમાં બેસીને તે અહીં આવેલી છે. તેનો કણો ખરો પતો પણ લાગ્યો છે. હું તે સંબંધમાં તમેને થોડા પ્રશ્નો પૂછવા માગું છું, આશા છે કે, તમે તેના બરાબર જવાબ આપશો. આ વાત ખ્યાલમાં રાખીને કે, અમે મહાન બ્રિટીશ સરકારના ફરારી થયેલા અપરાધીનો પતો મેળવવા આયા છીએ.”

“ આપને જે કાંઈ પૂછવું હોય તે પૂછો, હું જે કાંઈ જણવું હોય, તે કહીવાવવાનું કારણ નથી.” પેલા યુકેઈ કલાઈ કહ્યું.

“ શું તે ટ્રેનમાંથી ફર્ટ કલાસ દીકરીનો એક પણ પેસેન્જર નથી બચ્યો ? ”

“ હા, એક પેસેન્જર દનો પણ તે સ્ત્રી નહીં, છાવણીનો એક અંગ્રેજ હતો.”

“ બસ તે એક જ દીકરી હતી ? ”

“ જી હા. અને તે વખતે તમાસ કરવાને માટે પોલીસ પણ અહીંયા હાજર હતી હતી.”

“ કોઈ અમીરી પોસાક પહેરેલી સ્ત્રી નહોતી હતી ? ”

“ જી, નહીં. ફક્ત ચારખંચ હલકા દરજ્જાની સ્ત્રીઓ હતી. તે જાંબીની દીકરી અહીં કલાસની હતી.”

“ તે સધળીઓના ચહેરા તમે ઓળખી શકો ? ”

“ નહીં, તેની સામે એક ધ્યાનથી જોવાનું થોડું હોય છે ? બસ દીકરી આપીને પસાર થતાં જાય. હા, એટલું માદ છે કે, સધળીઓનાં કપડાં મેલાં હતાં અને તેની પાસે એક એક કપડાં વિગેરેની પોટલી હતી.

“ તેમાં કોઈ ૨૪-૨૫ વર્ષની સરખા અને ગોરા શરીરની સ્ત્રી હતી ? ”

“ જી, નહીં. અને કદાચ હોયતો મારા ખ્યાલમાં નહીં. જ્યારે ટ્રેન આતી ત્યારે તો હું સુતેલો હતો. એક બ્લકાસીએ આતીને મને જગાડ્યો હું આંખો ઓળંગતો ઝડપથી ઉઠીને મારી ડયુટી પર હાજર થઈ ગયો. પેસેન્જરોનું ટોળું ઘઘઘકી કરતું દીકરી આપીને પસાર થતું હતું. તેમાંથી તેની કોઈ સ્ત્રીને માટે અનુમાન કરવું મુશ્કેલ છે. વળી જ્યારે તેમ કરવાનું કોઈ ખાસ કારણ ન હોય, તો પછી ધ્યાન પણ કેવી રીતે રહે ? આપની તરફના તારને લીધે રેલવે પોલીસ નિઃસંદેહ ધણીજ તકેદારી રાખીને હતી હતી.

રેલવે પોલીસને પુછપરછ કરવા છતાં પેલી મેલાં કપડાવાળી સ્ત્રીઓના સંબંધમાં કાંઈ જણવા જોગ ન મળ્યું, ત્યારે રામસિંહ ચિન્તાતુર અને નિરાશ થઈને કલકતા તરફ પાછો ફરવાને તૈયાર થયો. પુછત્રાથી જણાવું કે કલકતા ઉપડત્રા વાળી ગાડીને હમ્મુ વાર છે. તેથી વેઇટીંગ રૂમમાં જઈ તે એક આરામ ખુરશી પર પડ્યો.

રામસિંહ વિચારવા લાગ્યો; આ ભેગમ ખીજ કોઈન નહીં, જરૂર પેલી મરીયમજ છે. પણ શું મરીયમ કંઈ જાડ ગંતર જાણે છે કે, પંખી જાનીને ઉડી ગઈ ? ઘણા ઘણા ચોર છુટારા જોયા, બોટા ચોટા હોય અને પદ્માશોની ખોડ બુલાવી દીધી; પરંતુ આવી આવાશી ક્યાંઈ ન જોઈ ! પોલીસની દિલચાસ પર આ રીતે નજર રાખીને આવી બેઘડક રીતે કોઈને નાસી જતાં નથી જોયો. મરીયમ મનુષ્ય છે. આ કાંઈ ? મરીયમ આ છે, જતાં અરેખર પુરૂષોના પશુ કાન કાપે તેવી છે !

ટિકટીવે ઘંટ વાગ્યો. પેસેન્જરો ટીકીટ કઢાવા માટે એક ખીજ પર તુડી પડતા હતા. પણ આ ગડગડ બધી માત્ર થઈ કલાસની ખારી ઉપર થતી હતી-રસ્ટાં યા સેકન્ડમાં નહીં. રામસિંહ ખીસ્સામાંથી સ્પીડ કાઢીને દીવાસળીયા તેને સળગાવવા જતો હતો, તેટલામાં એક યુરોપિયન અમયમતા છુટ પડેલીને તેની પાસેથી પસાર થતાં દીવાસળી દાથ-માંથી પડી ગઈ.

રામસિંહે તે યુરોપીયન ગૃહસ્થને અદબથી સલામ કરી, અને સ્પીડ તથા દીવાસ-ળીની પેટી પાસેના ટેબલ પર મુકીને ઉભો રહ્યો.

સાહેબ ઘણા લાયક હતો તેણે હસીને કહ્યું. “ બેઠ જાઓ બાપુ, તુમ તો કસકતેકે પુલીસ માલુમ હોતે હો.”

રામસિંહ ખુસ્તીપર બેઠો અને બોલ્યો. “ જી, હાં હમ કસકતેકે પુલીસ હે.”

“ યહાં કિસ લાંબે આપે હો ? ” સાહેબે પૂછ્યું.

“ હમારા એક અસામી (આરોપી) ભાગ આયા હે.”

“ ઉસે પકડ પાયા ? ”

“ જી, નહીં.”

“ યહ કેસા અસામી હે ? ”

“ એક ઓરત હે.”

“ ઓરત ! ઓરત ભાગ ગઈ હે ? ” સાહેબે અજબ થઈને પૂછ્યું.

“ તહેકીકાત હો રહીથી; ખબર પાતેલી નિકલ ભાગીહે.”

“ યહ કેસી ઓરત હે ? ”

“ ઉસકી ઉંમર ૨૪-૨૫ વર્ષકી હોગી. બદન ખુબસુરત વ સુંદીલ હે. અબી જો ગાંડી આઈ, ઉસસે પહેલીકી ગાંડીમાં સવાર હો યહ યહાં આઈ હે, ઉસકા ટીકીટ ૪૨૨૮ કલાસકા યા.”

“ ઓહ, તખતો ઉસને હમકો બી ધોઆ દીયા.”

“ આપ જીસ ઓરતકી જાત કર રહે હે, કયા ઉસસે આપકી મુલાકાત દુધ થી ? ” રામસિંહે આગર થઈને પૂછ્યું.

“ ખાલી મુલાકાત નહીં, દગા બી હે ગઈ હે.”

“ કેસે ? હમસે યદિ આપ સળ દાલ જવાન કરેએ તો દવાવાન ખિટીલ સરકારે એક પેચીલે મામલેકા પતા મીલનેએ જલુત કુચ સહાયતા હોગી.”

“ હમ બી ઉસી ટ્રેનસે યહાં આયા. અખ લોટ રહા હે. જગ હમ સ્ટેશન પહુંચા, તખ આડી છુટનેકાહી થી, હમાર નોકર હમારે પીછે થા. હમ ટીકીટ કઠા નહીં સકે, ડા-મખંડ કારખાનૉંહી સખ દામ દે દેજે, ગાડીમેં ચઢે, તો દેખા એક સુદર આરત અકેલી બેઠી હે.”

“ ઉસકી ઉમ્મ અંદાજ કીતની હોગી ? ઉસકે કપડે કેસે થે ? ”

“ એક મેલા કપડા પહને હુએથા, ઓર એક મેલેહી કપડેસે સખ બદન ઢાંકે હુએ થી. જહાં બેઠી થી ઉસાકે પાસહી એક ગઠડી રખખી હુઇ થી. હમને ઉસે દેખા ઓર મનમેં સોચા કી અનબાન ઓરતને બિના સમજે બુઝેહી રસ્તે કલાસમેં ડેરા લાવા હે. ઉસકે હમને પુછા. “ તુમહારા ટીકીટ કહાં હે ? ” ટીકીટ ઉસકે બાંયે હાથમેં થા વહ ઉસને દિખા દીવા. દેખા તો ટિકીટ રસ્તે કલાસકા હે. સુઝે બાદ તાજબુગ હુઆ. કયોંકી ઉસકે કપડોંસે તો વહ રસ્તે કલાસકી મુસાફિર માલુમ નહીં હોતી થી, હમને ઉસસે કહા. “ હમ બસે આદમી હે. તુમ ઓરત હો, એક બાત પૂછતે હે.”

ઉસ ઓરતને હલકે અવાજસે કહા. “ કયા ? ”

“ કયા તુમ બહોત મુગી હો ? ” હમને પુછા.

“ નહીં સાહેબ, મેં ગરીબ ઓરત હું.”

“ તખ પહેલે દરજ્જી ગાડીમેં સવાર હો કયોંકર સફર કર રહી હો ? ”

“ સફર બહુત દુરકી નહીં હે. જગ સ્ટેશનપર આઇ તો દેખા-એક તરફ ટીકીટ લેનેકે લીયે બહુત આદમી બુટે હે, ઓર દુસરી તરફ બહુત ઠગ હે. મેને સોચા કી યહાં જોરતો કે ટીકીટ કટતે હે. સો વહોંસે અપના ટીકીટ કઠા લાઇ. નોટ દીવા થા, જીતને રૂપયે બા-બુને ગિનકર દે દીયે ઉતને લે લીયે. કુલીને ટીકીટ દેખાકર યહાં યહ ગઠડી લા ખર દી, મેં બી સાથ સાથ બેઠ ગઇ. ટીકીટમેં હી સખ રૂપયે ચલે ગયે મેરે પાસ ત્રીન રૂપયેકે સિવા એક પૈસાબી બાકી ન રહા.”

“ ઉસકી ઇન બાતોસે હમને તો યહી સમજા કી ઉસને બુલકરહી રસ્તે કલાસકા ટીકીટ લે લીયા હે, ઓર નુકસાન ઉઠાયા હે. હમ બિના ટીકીટ લીયેહી ચઢ બેઠે થે; હમ લીયે ઉસસે કહા. “ તુમને ધોખા ખાકર બ્યાદા દામકા ટીકીટ કઠા લીયા હે. યદિ બેચ હો તો હમ તુમારે લીયે લે લે. ઓર તુમહે ઠગ કામકા ટીકીટ કઠા દે. જસસે તુમહે હમ ગાડીસે ઉતર કર દુસરી ગાડીસે બના હોગા,”

“ ઓરતને હમારી બાત કબુલ કીયા. હમને દુસરેહી સ્ટેશન પર ચડે કલાસકા ટી-કીટ ઉસે લીયવા દીવા ઓર ત્રીસરે દરજ્જી ગાડીમેં બેઠાકર હમ અપને કમ્પાર્ટમેન્ટ મેં બેઠે. અખ માલુમ હુઆ કી વહ જીમને વાલી નહીં, જીવાવેમેં હસાને વાલી હે. દેખીયે ન, કેસી ચોલાકી કે સાથ વહ યહ ચોલ ચલી હે.”

સાહેબની વાત એક ચિત્તે સાંભળી લીધા પછી રામસિંહે પૂછ્યું. “ જગ આપ ગાડીસે ઉતરે તખ ઉસાકો આપને દેખા આ ? ”

“ જી, હાં; દેખાયા. ”

“ શીર કહાં ગઇ, વહ જાવક આપને નહીં દેખા. ”

“ જાણ હમ રોજનસે બહાર આ અપની ગાડીમે બેઠને ચમે, તમ વહ એક કિરાયેકી ગાડીમે બેઠ ન જાને કિધર ચલી ગઇ. ”

આ વખતે ટ્રેન ઉપરવાની બંટી વાગી, સાહેબ ગાડીમાં ચડી બેઠા. રામસિંહ ત્યાં બેસી રહ્યો.

પ્રકરણ ૯ મું.

શિકારની પાછળ શિકારી. (ચાલુ)

રામસિંહ વેપારીય રમમાંથી જહાર નીકળાને જ્યાં ભાડાની ગાડીઓ ઉભી રહે છે, ત્યાં જઈને ઉભો રહ્યો.

આ વખતે ત્યાં માત્ર ત્રણ ગાડીઓ હતી. રામસિંહે એક ગાડીવાનને પુછ્યું, “ હ-મણા જે ટ્રેન આવી, તેના પહેલાની ટ્રેનને વખતે તું અહાં હતો ? ”

“ જી, હા. ” ગાડીવાને કહ્યું.

“ તારી ગાડીમાં કોઇ ૨૪-૨૫ વર્ષની ખુબસુરત સ્ત્રીને તું લઇ ગયો ? ”

“ મારી ગાડીમાં નહીં, પણ મદારનની ગાડીમાં તેની એક સ્ત્રી ગઇ હતી. ”

“ મદારન તે સ્ત્રીને ઉતારીને પાછો ફર્યો, છે કે ? ”

“ હા, તે તો ક્યારનો પાછો આવ્યો છે. ”

“ હમણાં તે ક્યાં છે ? ”

“ જુઓ સામે ઉભેલી તેની ગાડી છે. ”

“ જરા તેને બોલાવતો. ”

ગાડીવાન ગાડીપરથી ઉતરીને મદારનને બોલાવી લાવ્યો. રામસિંહે તેને પુછ્યું. “ આ પહેલાની ટ્રેનમાં ઉતરેલી એક સ્ત્રીને તું ક્યાં ઉતારી આવ્યો ? ”

“ તેને મેં કાઠાખાલ ઉતારી હતી, ત્યાંથી હોડીમાં બેસીને કોણ જાણે ક્યાં ગઇ. મેં તેને કીનારા પર હોડી સુધી પહોંચાડી દીધી હતી. ”

“ જ્યાં તું તેણીને છોડી આવ્યો, ત્યાં મને પણ લઇ આવ. ”

તુરત મદારને ગાડીનું ખાસ જોખન મોઢ્યું અને રામસિંહ તથા દયાજીસિંહ તેમાં બેસી ગયા. થોડા વખતમાં ગાડી ધારેને ઠેકાણે પહોંચી.

આડી પાસે આવીને રામસિંહે સાંના સપળા માંડીયોને બોલાવીને પુછ્યું. “ આ ગાડીમાં બેસીને એક સ્ત્રી આવી હતી, તે અહીંથી કોની હોડીમાં બેસીને ગઇ ? ”

માંડી બરકતઅલીએ કહ્યું. “ સાહેબ, તે જેની હોડીમાં બેસીને ગઇ છે, તે હજુ પાછો ફર્યો નથી, તેમ હમણાં પાછો ફરવાની વહી પણ નથી. કારણ કે તે ‘ રત્નમાખી ’ ના જંગલ સુધી જવાનો છે. ”

“ચાલો, હું ડાંગલ બાડું આપીશ. હમણાંજ મને ત્યાં લઇ ચાલો, બોલો શું કહો છો?”

“પણ સારું, અમારું તો એ કામજ છે.” પરકતે કહ્યું.

રામસિંહે ગાડીવાનને બાડું આપીને રવાના કરી દીધો, અને ચેલેતે જાને જણા હોડીમાં બેસી ગયા આંત્રીએ દલેસા મારવા સર ક્યાં અને હોડી ચલાવવા લાગી.

રાતનો અમલ પુરો થઇને પ્રભાતનો ઉજવળ અમલ સર થઇ ચુક્યો હતો. સમુદ્રની શાન્ત સફરથી રામસિંહનો શાક પણ ઉતરી ગયો; છતાં તેની ચિન્તામાં એટલો ગધો પડાડો થયો નહોતો. તે મનમાં વિચાર કરી નરકો હતો કે આ તરફ મરિયમ ક્યાં ગઇ હશે? સાંભળ્યું છે કે, પ્રથમ રત્નખાખીના જંગલમાં ચોર છુટારા રહ્યા કરતા હતા. મરિયમની પણ એક ટોળકી છે. મૈમનસિંગના જંગલમાંની નીકળીને મરીયમે શું અહીં રહેવાનું કર્યું હશે કે, કલકતામાંજ રહી હશે? કદાચ મારા તરફની હિલચાલ જાણી જઇને તે પોતાની ટોળીમાં ચાલી ગઇ હોય. એ ત્યાં પોતાની ટોળી સાથે હશે, તો અમે એ જણા ત્યાં જઇને શું કરી શકીશું? મૈમનસિંગ વાળા જંગલમાં જે સ્થિતિ થઇ તે અહીંયા પણ થાય તો કદાચ જીવ ઉપર પણ આવી જાને. ત્યાં તો કદાચ હું પોલીસજ છું તેમ સમજી નહોત, પણ અહીંતો જાન જવાનો સોદો છે. પરુ હવે એવા વિચારો નકામા છે અહીં સુધી આવ્યો છું ત્યારે તો કાંઈક કરવું જોઇએ.

પ્રભાતનો ઝુપ હવે ન રહ્યો. જેમ જેમ અપોરનો ટાઇમ નજીક આવતો ગયો તેમ તેમ તેની ગરમી વધતી ચાલી. માંત્રી હલેસા મારતો હોડી ચલાવી રહ્યો છે એટલામાં સામેથી એક હોડીને આવતી જોઇને માંત્રીએ કહ્યું: “દારોગા સાહેબ, પેલી હોડીજ સામેથી આવતી જણાય છે.”

“કઇ.”

“જેમાં બેસીને પેલી આ ગઇ; તેણીને પહોંચાડીને તે પાછી શરેલી છે.”

રામસિંહે માંત્રીને હોડીને વચાણ આપી, પેલી હોડીની તરફ હંકારવા કહ્યું, નજીક આવી પહોંચતાં તે હોડીના મથ્લાદને પાસે બોલાવીને રામસિંહે કહ્યું. “તું તારી હોડીમાં કેને બેસારી ગયો હતો?”

“હ, એક જારત હતી.”

“તેને ક્યાં કિતારી?”

“તોદા મામને કિનારે.”

“શું પછી તેણી તે ગામ તરફ ચાલી ગઇ.”

“હ, હા; તેણે મારું બાડું ચુકવી આપ્યું અને પોતાના ગામ તરફ ચાલી ગઇ.”

“તેની સાથે એક માંસડી હતી, તે શું પોતાની સાથે લઇ ગઇ?”

“માંસડી! હા, બપોરે તે આવી અને હોડીમાં બેસી તે વખતે તેની પાસે એક માંસડી હતી; પણ કિનારે ઉતરીને તે વખતે એ તણુ કપડાં સિવાય તેના હાથમાં બીજું કાંઈ નહોતું, તે વખતે માંસડી વિશે મને ખ્યાલ પણ નહોતો. આપ અત્યારે પુછા છે ત્યારે વાદ આવે છે.”

“સારું, અંદર જઇને જરા જુઓ તો સહી, કાંઈ છે વા નહીં ?”

મથ્થાક ઉઠ્યો અને અંદર જઇને જોવા લાગ્યો. જોઇને પાછો આવીને કહ્યું. “બાપુ સાહેબ, બીજું તો કાંઈ નથી, ફક્ત નાળીયેરના છોતરા, જે ત્રણ પાકેલા એલ અને આપુ ની તરફારી; એટલે સામાન પડ્યો છે.”

રામસિંહે ખ્યાલ કર્યો કે દુગારી મરીયમે થાપ આપવા માટે આ સધળી વસ્તુઓ સાથે લીધી હતી, અને હવે જ્યારે તેની જરૂર ન રહી, ત્યારે ફેંકીને ચાલતી થઇ. રામસિંહે માંઝીઓને કહ્યું:—

“ચાલો હવે જલદી કરો, આપણે ઝડપથી પહોંચવું જોઈએ.”

માંઝીઓ ઝડપથી હલેસા મારવા લાગ્યા, અને બીજી હોડી ડામમંડ હારખર તરફ ચાલતી થઈ.

ખપેરના બાર વાગતાને મુમારે રામસિંહ વાળી હોડી નીચે ગામના કીનારે આવી પહોંચી. રામસિંહ અને દયાળસિંહ નીચે ઉતરી પડ્યા. રામસિંહે માંઝીઓને કહ્યું “જુઓ, ખૂનરો ત્યાં સુધી તો અમે જલદીથી પાછા ફરશું, પણ જો એક બે દીવસમાં ન ચાલી શકોયે તો તમે ચાલ્યા જાવો, અમે જરૂર આવશું અને તમારું બાકું અને કિપરાંત છનામ આપીને તમોને રાજ કરીશું.”

માંઝીઓએ થોભી જવાનું કયુક્ષ કર્યું, રામસિંહ અને દયાળસિંહ ગામ તરફ ચાલ્યા ગામ કહેવાથી જેવા વસતી પારી શકાય, તેવી વસતી અહીં હતી નહીં. થાટ બાદનું નામ નથી. માત્ર સમુદ્ર કીનારાપર દસખાર ઝુંપડા જેવા મકાનો છે અને તે પણ જંગલી મનુષ્યોના. રામસિંહના ત્યાં પહોંચવાથી ગામના ભોંકા જેવાને માટે તેમની પાસે આવ્યા સધળાએ પોત પોતાની દેખના અને તરંગ અનુસાર તેઓને સાતનરસા કહ્યા. કોઇએ સાહેબ હોવાનું કહ્યું તો કોઇએ દિરંગી કહ્યા.

રામસિંહે તે ટોળાને પુછ્યું. “આજે સવારે અહીં કોઇ ઝોરત આવી હતી ?”

ટોળામાંથી એકે કહ્યું “હા, એક ઝોરત નાવમાંથી ઉતરીને આવી હતી. પણ તે તો અમારી સાથે થોડી વાતચીત કરીને અહીંથી ચાલી પણ ગઇ.”

“ક્યાં ચાલી ગઇ ?” રામસિંહે પ્રશ્ન કર્યો.

“તે મને ખબર નથી” પેઝાએ કહ્યું.

એક માણસે કહ્યું, “જ્યારે હું રાયખાંકાથી અહીં આવતો હતો, ત્યારે મેં એક વણી ખુબસુરત અને જોઇ હતી, તેનું શરીર સુંદર અને શરેણું હતું.”

“ક્યારે જોઇ હતી ?”

“હજુ થોડીવાર પહેલાંજ. તેને મેં જોઇ ત્યાર પછી મક્કન પર આવીને પાછો મેદાનમાં ગયો, ત્યાંથી લાકડાનો એક મારો લાવ્યો અને તે લાંબને આપને અહીં જેવા પહોંચ્યો.”

“રાયખાંકા અહીંથી કેટલે દુર છે ?”

“આ ગામની પછી મેદાન છે અને મેદાનની પેલી પાર રાયખાંકા છે.”

રામસિંહે હવે ઝડપથી કામ લીધું. બંને રામજાંકાની તરફ ચાલ્યા. રામજાંકામાં પહેંચતાં ખજૂર મળી કે, અહીંયા એક સુંદર સ્ત્રી આવી હતી. અહીંથી તેણી નાહી, ઘોષ ખાધ પીને પછી જોગરપોત તરફ ચાલી ગઇ.

વખત અપોરનો હતો, તડકા ઝેરથી પડતો હતો, પણ તેની દરકાર નહીં કરતાં પુર ઝડપે બંનેએ જોગરપોતનો રસ્તો લીધો.

“રામજાંકાથી જોગરપોત આશરે ત્રણ ગાકે છે. ત્યાં પહેંચતાં બે વાગી ગયા. અહીં પણ મરીયમ મળી નહીં. ગામ લોકોએ કહ્યું: “બે ઘડી પહેલાં તે અહીંયા હતી.” રામસિંહે વધુ પુછાવર કરતાં જણાવું કે તે રત્નપાણીના જંગલની તરફ ચાલી ગઇ હતી.

ભુખ અને તરસથી રામસિંહનું ગળું જુકાતું હતું, ચહેરાપર કાળાશ આવી હતી. કસકતાનાં જે ખાધું હતું, તે પછી હમણા સુધી તેણે ખાધું નહોતું. આખી રાત, પસાર થઇ, દીવસ પણ પસાર થતો ચાલ્યો છતાં તેનાં પેટમાં લેશ પણ ખાન કે પાણી ગયું નથી. છેવટે હયાજસિંહે કહ્યું: “હવે તો મારાથી ચાલી શકાતું નથી. તે જંગલની તરફ ભાગી છે ત્યાં પહેંચવા પછી તેના પતો મળવો અશક્ય છે. મને તેથી હાડગાની અને મહેનત એકમત હાડવા છતાં પણ જ્યારે તે ન મળી, તો પછી હવે હેરાન પરેશાન શું કામ થવું નેહએ ? આપનો ચહેરો એકદમ કાળો પડી ગયો છે. ખસ, હવે તો મહેરજાની કરી ખસ કરો.”

“ત્યારે હવે શું કરવું નેહએ ?”

“ખાંડું કાંઈ નહીં, કાંઈક અન પાણી લઇને પછી ચાલીએ; નહીં તો પ્રાણ અચાવવા મુશ્કેલ છે.”

“હું તાર કહેવું કયુલ કરું છું, પણ વાત એવી છે કે, પહેલાં આપણે તેનાથી ત્રણ કલાકનો રસ્તો પાછળ હતા, હવે ગામ એક કલાકનો રસ્તો છે. માટે એક મંજલ સુધી ધીરજ ધરીને મારી પાછળ ચાલ્યો આવ તો મરીયમ આપણા હાથમાં છે.”

“પણ પેટમાં કાંઈ નથી, ચાલવું કોના બળ પર ?”

“ખાતા પીવાની પંચાતમાં જે પડ્યું, તો હાથ આવેલો ચિકાર ચુંગાલમાંથી નીકળી જશે, અને પછીની-તેનો પતો મળવો મુશ્કેલ થશે.”

“સાર, પણ બે અહીંયા દુધ મળે તો પુછાયે.”

ગામ લોકોને પુછતાં જવાગ મળ્યો કે, “અહીં કોઈ દુધ વેચતું નથી.”

રામસિંહ—“ખાવા પીવાની કોઈ પણ વસ્તુ મળે છે ના નહીં ?”

“હ, નહીં. અહીં કાંઈ પણ મળતું નથી. જે ગામ હમણા તમે છોડી આવ્યા ત્યાં જોળ અને દાળીયા મળે છે.”

“શું આપત છે ?” રામસિંહ પૂછ્યો.

હયાજસિંહે ગામ લોકોને ધમકીના તોર પર કહ્યું. “હમારા સાહેબ કંપની સરકારના મોટા અધિકાર છે, અને તેને અહીં ભુખે રહેવું મટે, કમી સરમની વાત છે ?”

દયાળસિંહની ઉપલી ધમકીની શોકો પર અસર થયેલી જણાઈ, તેમાંથી એક કહ્યું.
 “આમારે ત્યાં દુધ રહે છે અને હમણા પશુ છે. સંભળાને ત્યાંથી જો થોડું થોડું લાવવા
 માં આવે તો ઘણું એકદું થઈ જાય. પ્રરંતુ ગરમ દુધ મળશે.”

ગરમ હોય પા ઠંડું હોય, જુખ્યા તરસ્યા યુસાફરને માટે તો તે અમૂલ્ય છે. ગામ
 શોકોએ ત્રણ ચાર શેર દુધ, બીર ત્રણશેર જેટલો ગોળ લાવાને દાનર કર્યો. રામસિંહ
 અને દયાળસિંહે આનંદ સાથે તેનો આહાર કરીને, રત્નપાખીના જંગલ તરફ ચાલતી પકડી.

પ્રકરણ ૧૦ મું.

રત્નપાખીના જંગલમાં-મરિયમની ગીરફતારી.

સમુદ્રથી આશરે ત્રણ ગાઉ દુર રત્નપાખી નામનું એક મોટું જંગલ છે. કહેવામાં
 આવે છે કે, પુરાણા વખતમાં આ જંગલમાં રત્નપાખી નામનો એક મોટો પરાક્રમી લુટારો
 રહેતો હતો, જેટલા ઉપરથી આ જંગલનું “રત્નપાખી” નામ પડ્યું.

હમણાં તો અંગ્રેજ સરકારે કાપી વાડીને આ જંગલમાં ઘણું ગામો વસાવી દીધા
 છે. તો પશુ કેટલોક બાગ હતું ગીમ ઝાડીઓથી અંધકાર રહેતો છે. તેનો વિસ્તાર લગ-
 ભગ બાર પંદર ગાઉમાં હતો.

દયાળસિંહને સાથે લઈ કિરમતના બરસાપર રામસિંહે જંગલમાં પ્રવેશ કર્યો. જંગલમાં
 કોઈ રસ્તો નથી. હાં, કળાડીઓના જવા આવવાથી એક ન્હાની સરખી કેડી પડી છે,
 અને તે પશુ વચવચમાં ઝાડના પાતરાઓથી કેટલીક જગ્યાએ ઢંકાઈ ગયેલી છે.

આગળ રામસિંહ અને પાછળ દયાળસિંહ એમ બંને જણા સુપકીદીથી ચાલ્યા જાય
 છે—આ મુશ્કેલ અને ઉતાવળી મંજલથી ચાલો ચાલ જના જાય છે. આશરે બે ગાઉ
 રસ્તો પસાર કરવા પછી દયાળસિંહે કહ્યું.—“સરકાર, હવે અહીંથી પાછા ફરો. નોકરી
 કાંઈ પ્રાણથી અધિક નથી. સામે જે જંગલ દેખાય છે, તેમાંથી પાછું ફરવું મુશ્કેલ છે.

“દયાળસિંહ ! તું હરે છે ?”

“હા, હું તો હરું છું.”

“જ્યારે પોલીસનું કામ ઉઠાવ્યું, ત્યારે વળી હરવાનું કેવું ?”

“જ્યારે પ્રાણજી નીકળી જશે, તો પછી નોકરી કાણ કરશે ?”

“ફક્ત નોકરીને માટે જ હું આ કામ નથી કરતો, ફરજ ઉપર જ હું હમેશાં બાર મુકતો
 આવ્યો છું. નોકરી ભલે જાય, પણ ફરજમાં પછાત પડવાનો કલંક તો નહીં સહેવાય.”

“સાહેબ ! મારી એક વધુ વાત સાંભળશો ?” દયાળસિંહે કહ્યું.

“શું વાત છે, કહેતો ?”

“હું એમ કહેવા માગું છું કે, તે ફરજી બી આ જંગલમાં આવે હોય તેની કાંઈ
 ખાતરી છે ?”

“ સાચીતી તો કાંઈ નથી.”

“ તો પછી આ એકમત આ વારતે ? ”

“ ગામ લોકોએ કહ્યું કે, તેણી આ જંગલ તરફ ચાલી ગઈ છે, તેથી નસીબને શું રહે જમને છીએ.”

“ તે કદાચ બીજે રસ્તેથી ચાલી ગઈ હોય તો ? ”

“ હા, તે બીજે રસ્તેથી જઈ શકે, પણ જ્યારે ગામમાંથી આ તરફ આવી હશે, ત્યારે આ રસ્તેથી જવાનુંજ તેણે પસંદ કર્યું હશે.”

આ પ્રમાણે બંને વાતો કરતા કરતા આજ્ઞા જતા હતા, પણ તેઓની કાંઈમાં જરા જેટલો ફેર પડ્યો નહોતો.

જરા વધુ આગળ વધ્યા કે રામસિંહની નજર એક નહેરની તરફ મઠ. રામસિંહનું કસેળું ધડકવા લાગ્યું. તેણે દયાળસિંહનો હાથ પકડી લીધો અને પાસેના એક ઝાડ પાછળ સંતાઈ બેઠો.

દયાળસિંહે રામસિંહના કાનમાં ઝેડાડું ધાલીને પૂછ્યું:—“ શું છે ? ”

રામસિંહે આંગળીથી દેખાડીને ધીમેથી કહ્યું. “ પેલી નહેરની તરફ નજર કર. ”

દયાળસિંહ તે તરફ જોઈને બોલ્યો. “ તો શું નક્કી ભેગમ એજ છે ? ”

“ હા, એજ છે. હું તેને આગળ્યું છું. ” રામસિંહે કહ્યું.

“ ત્યારે પિલંગ કેવો ? ચાલો તેને પકડી લઈએ. ”

“ તેને પકડવાનું કામ જેટલું તું સહેલું સમજે, તેટલું નથી. ”

“ કેમ ? એક સ્ત્રીને પકડી લેવામાં મુશ્કેલી શું ? તેનો પતો મેળવવામાં હું મને તેનો અસમર્થ છું, પરંતુ પકડવામાં અસમર્થ નથી, અને તે પણ એક જોરતને. ”

“ પણ આ કાંઈ જેવી તેવી સ્ત્રી નથી. જેવી તે સ્ત્રી છે, તેવાજ તેની પાસે સાબનો પણ છે. શું તું એમ સમજે છે કે, તેની પાસે એકાદ પીસ્તોલ પણ નહીં હોય ? તું જ-છલ તેને પકડવા પણ પરીણામ કાંઈક જીતેજ આવશે. ”

“ હા, આપનું કહેવું બરાબર છે. ”

“ એક બીજી વાત પણ છે કે, જો તેનું અહીં રહેઠાણ હોય તો તેનો અવાજ સાંભળતાંજ ડાકુઓનું મોઢું ટોળું અહીં હાજર થઈ જશે, એવી સ્થિતિમાં આપણે બન્ની શકાયે નહીં. ”

“ ત્યારે શું ઉપાય છે, તેને કેવી રીતે પકડી શકાય ? ”

“ ઉપાય છે. સાબળ, તું આ જંગલની અંદર છુપાતો છુપાતો જમને સામેની ઝાડીમાં છુપાઈ જા. હું આ રસ્તેથી પેલી નહેરના કિનારા તરફ જઈ છું. અરિયમ-તે સ્ત્રીનામ અરિયમ છે-તે પેશ્તાનું હાથા ધોવાનું કામ પુરું કરી કોઈ ન કોઈ રસ્તે ચાલતી થશે. તારે તેની પાછળ પાછળ જવું, અને તક સાધીને પાછળથી પગ પકડીને તેને નીચે પછાડી દેવી. હું બીજી બાજુએ રહીશ. અને જો તેણી તે તરફ આવશે, તો હું પણ તેવી રીતે

પકડીને પકડીશ. જો તું પકડી પાડીશ તો હું દોડતો ચલું આવીશ, અને હું પકડું તો તું દોડતો આવી પહોંચજો. તે પછી શું કરવું તેનો વિચાર પછી થશે.”

• એક વળ પળ ફોફર ગુલાવવામાં આવી નહીં. બંનેએ જુદો જુદો રસ્તો લઈ લીધો.

આ તરફ મરિયમ નિંદાઈ ધોઈને જગમાંથી ગહાર નીકળી અને કાણ બાજુ શું કામ તે પોતાના ચંચળ નેત્રો વડે ચોતરફ જોવા લાગી. એક વખત તેણીએ પોતાની આજુ-બાજુ ગારીક દ્રષ્ટિ ફેંકી, પણ તે કાંઈ જોઈ શકી નહીં. હતાં તેના મનમાં કાંઈ સદેક પડેલો એ તો ચોક્કસ હતું. કારણ કે તેણે પોતા પાસેની એક નાની પોટલી છોડી તેમાંથી પિસ્તોલ કાઢી અને તેમાં દારૂગોળી ભરી, તે હાથમાં ધારણ કરી, બીજા હાથમાં એક ચમકતો છરો લીધો. જે કપડામાં તેણે આ બંને હથોળાં બાંધ્યાં હતાં તે કપડું તેણીએ ત્યાંજ પડવું મુક્યું.

બંને તરફથી બે ગાથોએ હિમા હિમા મરિયમની આ દિવચાલ-એક તરફ રામસિંહ અને બીજી તરફથી દયાળસિંહ જોઈ રહ્યા હતા. રામસિંહના બે ખીસ્તામાં બે પીરતોલો હતી. તેણે પણ એક પીરતોલ કાઢીને પોતાના હાથમાં રાખ્યા અને બીજીને ખીસ્તામાંજ રહેવા દીધી. દયાળસિંહ પણ મુકાબલો કરવા માટે કમર કરી ટાંપાને ઉભા હતો.

મરિયમ એકતાર ફરીથી ચોતરફ નજર ફેંકીને ધારે ધારે ચાલી. રામસિંહ અને દયાળસિંહ બંને બાજુએ હિમા હતા. મરિયમ તેની વચમાં ચાલે ચાલે. બંને બાંને બાંને તેની જગલગમાં આવી ગયા.

એક દેહાની ડાળમાં જરા ખખરાટ થયો, જેથી મરીયમ ચોંકી. તેણે તુરત તે ડાળની ઝુંડમાં પીસ્તોલ છોડી, અને તે દયાળસિંહના ડાબા હાથમાં જોરથી છુસી ગઈ પરંતુ દયાળસિંહ રૂબરૂત હતો, વાંધની ગાફક છત્તાંગ ગારી મરિયમ પર તુરિ પડ્યો. મરિયમના હાથમાંથી પિસ્તોલ પડી ગઈ; પરંતુ તેણે પોતાનો છરો દયાળસિંહની છાતીમાં ભોંકવાને ચલાવ્યો, પણ દયાળસિંહ જરા ફરી જવાયો શા ખાલી ગયો. તેણીએ બીજી વખત શા કર્યો તેટલામાં રામસિંહ આવીને મરિયમને ગીરફતાર કરી લીધો.

મરિયમ આસાધારણ આ હતી. તેના સ્તરીરમાં બળ પણ ઓછું નહોતું. તે રામસિંહની સાથે હાથોહાથ લડવા લાગી, એટલામાં દયાળસિંહે પાછળથી તેના પગમાં આંડી મારીને નીચે પટકી દીધી. મરિયમ યુગ પાડવા જતી હતી, કે તરત રામસિંહે તેના મ્હોડામાં પોતાના રૂબાલનો હુચો દાખી દીધો. દયાળસિંહના ડાબા હાથમાં સખત ચોટ ચમ હતી.

રામસિંહનો ઇસારો થતાં દયાળસિંહ મરિયમની છાતી પર ચડી બેઠો. રામસિંહે તેણીના બંને હાથ બાંધી લીધા, ત્યારપછી મરિયમના મ્હોડામાંથી ઉગાલ કઢાડીને રામસિંહે કઢ્યું.

“જો મરિયમ, મારા હાથમાં પીરતોલ છે, જરા પણ યુગ પાડી, તો જનનથી મારી જઈશ.”

હાંતી હાંતી મરિયમ બોલી. “મેં તમને ઓળખી લીધા છે. પ્રથમ મૈનમસિંહના જગલમાં તમને જોવા હતા, ત્યાર પછી પરમદીવસે રાત્રે મારા રૂબાલની સામે જોવા અને બહારથી પાછી મકાન પર આવતાં પાછા તમને ત્યાં જોવાનું હું તુરત ત્યાંથી નીકળી ગઈ.”

સાબાસ ! તમારી ખુદિ ખરેખર વિલસણ છે, તમારી હિંમત ધન્યવાદને પાત્ર છે. તમારા જેવા પોલીસ જાસુસો પોલીસમાં કેટલાક છે ? ”

“ સાંભળ મુરિયમ ! એવી વાતો કરવાનું આ સ્થાન નથી. અમે તને પકડી લીધી છે, હવે સાથે લઇ જઇશું. માટે જે ખુશીથી ચાલ તો તેમાં તીરી બહેતરી છે.”

“ નહીં તો શું કરશો ? જે શુપયુષ આવી આવું તો, શું સોનાની ફાંસીમાં લટકાવશો ? ”

“ ફાંસીથી બચી પચ્ચ શકે છે.”

“ સાહે, તમે મને પકડી શું કામ ? મેં તમારું શું કર્યું છે ? ”

“ તારી ઉપર સંદેહ છે ? ”

“ શાનો સંદેહ ? ”

“ એ વાતો પછી થશે, હજાણું તું ચાલ.”

“ ક્યાં ! તમારે લાં ? ”

“ અમે પોલીસ છીએ, જાણે છ કે ? ”

“ પોલીસ છો તે શું હું ડરી જનકે ? મેં તો કોઇ ચુંદો કર્યો નથી, તમે મારા વિરુદ્ધ સાક્ષીઓ ઉઠા કરશો, તો હું કહીશ કે, હું તો સન્માસીની છું. દારોગા મારો ધર્મ બચા કરીને મને અહીં લાવ્યો છે.”

“ સાહે, તારી મરજીમાં આવે તે કહેજે, હમણા તો ચાલ.”

“ પોતાની મરજીથી લખા કોણ ફાંસી પર લટકવા જાય ? ”

“ તારી ઇચ્છાનો નહીં આવે તો પકડીને લઇ જઇશું.”

“ તમે મને લઇ જઇ નહીં શકો.”

“ જ્યારે તને પકડી લીધી છે, તો પછી લઇ જઇ પચ્ચ શકીયે છીએ.”

“ શું બંને જાણુ મળીને કાંધપર ઉઠાવી જશો ? તમારું તો અહીં કોઇ સહાયક નથી, આ કાંઈ કલકતા નથી.”

“ તો શું તું અમને હેરાન કરીશ ? ”

“ હું તો પહેલાંજાનું કહી ચુકી છું કે, મરવાને માટે-ફાંસીએ લટકવાને માટે કોણ એવો છે જે ખુશીથી દોડતો આવે ? ”

“ તું ફાંસીથી બચી શકે છે. જનવાજોગ છે કે, નિર્દોષ કરીને છુટી પચ્ચ જાય.”

“ તો પછી મને પકડવાને માટે આટલી મહેનત શું કામ કરો છો ? આવું ખીલું અને સુવાનું પચ્ચ છોડી દઇને મારી પાછળ કેમ પડ્યા છો ? ”

“ તું જે સીધી સીધી નહીં ચાલશે, તો મારી ધસડીને પચ્ચ તને લઇ જઇશું.”

“ સાહે એમ કરો, આંહીં લઇ જાઓ.”

“ હું નથી ઇચ્છતો તારું કંઈ જુરું થાય તારું રક્ષણ થાય એવું જ હું ચાહું છું.”

“ તો પછી મને લઇ જઇને શું થર માંડશો ? ”

“તું ઘણી બેશરમ છે.”

“તમારા જેટલી નહીં. તમે એક માણસને સાથે લઇને મને અહીં પકડવા આવ્યા, અને તે સાથી પણ અધમુલ્યો લઇને પડ્યો છે.”

“મારો વિશ્વાસ અને મારો સાહસ મારી પાસે છે.”

“પરંતુ તમારા પ્રાણ ડાકુઓની લકુ પાસે છે.”

“ડાકુ ક્યાં છે ? તુ તો એકલી છે. શું તું મને ડરપોક સમજે છે ?”

“નહિં, તમે ડરપોક નહીં, મોટા દીલેર જવાન છો; પણ તમને ચેતાવું છું કે ક્યાંક તમે અચાનક આપો ન જાઓ. ખરેખર મને તમારી દયા આવે છે. મકાનપર જાલ બચ્ચા હશે, તેના નિર્વાહનો કાંઈ જવાબદાર ક્યાં છે કે ?”

“આ જીલ્લામાં તો ચોર લુટારા છે નહીં.”

“અહીંના ચોર લુટારાઓની ફેજ છે.”

“તો પછી અમારી નજરે કેમ નથી પડતા ?”

“આજે તે સધળા અહીં નથી. હોત તો તમારા પ્રાણ અત્યાર સુધી બચવા માગત નહીં. પીસ્તોલના ધડાકા સાથે સાથે તમારા પ્રાણ પંખેર પણ હડી જતે.”

“સાફ જ થયું, હવે તને વગર અડચણે લઇ જઈશું.”

“તમે મોટા મુર્ખ છો, સારા માણસની દીકરીને ચોર લુટારી કહીને જલમાં ઠેલી દેવાથી તમારી વાહ વાહ શું થવાની હતી ? પછી મને તો કોઈ વાંધો નથી, હું તૈયાર છું. પરંતુ માફ રાખજો કે જે સધળા ગામવાળાઓથી તમે મળી રહ્યાં આવ્યા છો તે સધળા ચોરના ચોર અને ડાકુના ડાકુ છે. પાછા ફરતી થપતે તમારી ખરાબર ખરાબ લેશે.”

રામસિંહે મરિયમની ઉલ્લી વાત પર વિશ્વાસ મુક્યો નહીં. તેને એમ લાગ્યું કે મારી મુઠાલમાંથી છટકવા માટે તેણી આ પ્રમાણે બચ જતાવે છે. નિદાન રામસિંહે કહ્યું.

“ચાલ, જલદી ચાલ, નહીંતો હવે માર પડશે.”

મરિયમ ખડખડાટ હસી પડી, પોતાની જગ્યા પરથી એક ડગલું પણ ન ખસી. દયાળુસિંહ જે અત્યાર સુધી ચુપ બેઠો હતો તે હવે ખીજવાળો બોલ્યો. “સરકાર ! એ એમ નહીં ચાલે, તેને જરા દોષરૂપાક ચખાડો.”

મરિયમ એકાએક ઉભી થઇ-વિકાળ વામણની માફક મર્દના હુમલાવીને બોલી. “આ-મો, ક્યા ચાલવું છે ?”

આગળ દયાળુસિંહ, વચમાં મરિયમ અને પાછળ રામસિંહ એવા રીતે ચાલવા લાગ્યા. રામસિંહ પાસે હવે ત્રણ પીસ્તોલ થઇ. એ તેની પાસે હતી અને એક મરિયમ પાસેથી મળી ગઇ. તેમાં દારૂ ગ્રાણી ભરીને ત્રણે પિસ્તોલ તૈયાર રહ્યા.

ડિટેકટીવ આ પ્રમાણે આ બનાવટી બેગમ હાઈ જુની બેગમ-મરિયમને જીવન બેગમ બેગમ પછી પકડી પાડવામાં-કેદ કરવામાં પ્રતેક્ષક હતો તે અત્યારે મરિયમને એક બંધીવાન તરીકે લઇને આવ્યો જાય છે. મનમાં તે મનમાં મરિયમની જોશ દીવાળ નહીં

પણ તેની અસૌકસ્ય શુદ્ધિના પણ વખાણ કરતો જાય છે. આવા વિચાર પરથી એકાએક તેને એક નવો વિચાર સૂઝયો. પ્રથમ તેને મરિયમે આ સપ્તજો શુદ્ધો કાઢી લુટારાઓથી મરેશો હોવાનું કહેલું તેની પર રામસિંહને વિશ્વાસ એકો નહોતો, પણ અત્યારે તેને વિચાર આવ્યો કે, મરિયમની વાનમાં વજુદ હોવું જોઈએ જે કે મરિયમે કાંઈ સ્પષ્ટ કહેલું નહોતું, તો પણ રામસિંહે તેની વાતો પરથી અત્યાર એટલું તો અનુમાન કર્યું કે, આ ગામેમાં ચોર લુટારા તો રહેતા હોવા જોઈએ. તે પ્રથમ આ ગામેમાં આવ્યો ત્યારે એટલું તો જોઈ શક્યો હતો કે, અહીંની સપ્તજો વસ્તી હલકા વર્ગની છે. રામસિંહે વિચાર કર્યો કે, તેવા ભોડો કદાચ મરિયમને બંધીવાન થયેલી જોઈને અમારી પર હુમલો કરે તો ? હા, તે ભોડો જાહેરમાં એવી રીતે પોલીસ પર હુમલો કરવાની કિંમત ન કરે; પરંતુ જ્યારે કિનારે જઈને હોડીમાં બેસવા જઈએ. તે વખતે સામનું ટોળું આવીને હુમલો કરે તો શું કિયા ? ખેર, જે થવાનું હતું તે થશે. હવે તો બની શકે ત્યાં સુધી સાવચેત રહેવું જોઈતર છે. જ્યારે આવા બચાવના જંગલમાં એકલા આવી પહોંચ્યાજ છીએ તો પછી હવે ખીજા વિચારો કરવા ફાડત છે. વળી આસપાસ પોલીસની ચોડી નહીં હોય એ પણ જાનવાજેગ નથી. તે સિવાય જોખરપોતમાંથી પણ પોલીસની મદદ ગળી જશે.

આ પ્રકારના વિચારોમાં ધણી રસનો પસાર થઇ ગયો. સાંજને વખતે તેઓ જાનર-
પોત આવી પહોંચ્યા. ત્યાં ગામથી થોડે દુર એક વૃક્ષની ઘટા નીચે વિશ્રામ લેવા બેઠા.
પાસેના ઝાંઝળના આડ સાથે મર્યામતને બાંધીને રાગસિંહે ક્યાબસિંહને ચોટીદારને બોલાવી
ધારવા મોકલી દીધો.

દયાળસિંહ જ્યારે પાછો ફર્યો ત્યારે રાત એક પહોર વીતી ચુકી હતી. દયાળસિંહ ચોકીદારને શોધવા માટે ધણું બાટકેયો, પણ છેવટે તેને સાથે લાઇને રામસિંહ પાસે આવ્યો. ચોકીદાર આવીને ઉભો એટલે રામસિંહે તેને પગથી માથાં સુધી નેહ લીધો. તે બરેલા બદનને, લાંબા કદનો એક ખીજતન જુવાન હતો. રામસિંહે દયાળસિંહને અચિચક ઉપર નજર રાખવાનું કહીને ચોકીદારને જરા દુર બાહ જઇને પુછ્યું. “તમારું નામ?”

“ ଭୀମସରଘର ” ଯୋଡ଼ିଘରେ ଜାଣାଅସୁ.

“ તમે શું આ સપ્તગા ગામોના ચોકીદાર છે ? ”

" જી. હા; માલુમ પડે છે કે આપ દારોગા સાહેબ છો ?"

‘**दा. ६६.** कलकतानो दारोगा कुं. अपराधीने पकडवा भाटे व्याव्यो हतो.”

“ तेने कथां पडये ? ”

“रत्नपापिना जंगलभांगी.”

“ જોષ્ઠ ! એવા અચાનક જંગલમાં જવું અને ત્યાંથી પાછા સહીસલામત ફરવું એ કેટલી નવાઈની વાત છે ! જશ્વાન્ન છે કે, જંગલમાં ઠાક લોકો નહીં હોય. નહીં તો આ રીતે આપ સલામતી સાથે પાછા ન ફરી શકત. એવા પોલીસ ધણી થોડા છે કે જે ત્યાં જવાની હિંમત કરે. હવે પછી આપનો રસ્તો સાફ નથી. ગુ-હેગારને લાઇ જવો અને પોતાનાં પ્રાણ અચાનક એ જાને બચાવવા બહારની વાત છે.

“ કેમ ? ” રામસિંહે પુછ્યું.

“ સાંભળ્યું છે કે, ઠાકાણાની ખાત્રીમાં ચોર છુટારાઓ નાવ પર ધરતી રહીને આજુબજા કરતાં વહાણોને બચાવ કરે છે, અને માલ અસલામ છુટી લે છે. - જો તે લોકો સાચા થયા તો ગુન્હેગારને સલામતી સાથે લઇ જવાનું કામ મુશ્કેલ છે.”

“ માદ રાખો, અમે પોલીસ છીએ ”

“ તે માદ રાખવાથી શું થશે. સરકાર ? ”

“ તમે જે રીતની વાતો બકી રહ્યા છો, તે પરથી તો એમ જણાય છે કે તમે પણ જો ચોર છુટારા માંહેના છો.”

“ શું તો આપને ચેતાવવા માટે સમજું કહ્યું.”

“ અહીંથી ચોક્કી કેટલી દુર છે ? ”

“ લગભગ ચાર માઇલ-સાગરપાડામાં.”

“ તમે હમણાં ત્યાં જાઓ અને હેડ કોન્સ્ટેબલ અને મે ત્રણ પીગ સાથે કોન્સ્ટેબલને માફ નામ આપીને બોલાવી આવો.”

ચોક્કીદાર ગયો અને રામસિંહ તથા દયાળસિંહ બંને હાથમાં પિસ્તોલો રાખીને મનિમમ પર પહેરો રાખ્યા લાગ્યા.

રાતના આશરે સાડાઠસ કલાકે ચોક્કીદાર બીગસરદાર સાગરપાડાના હેડ કોન્સ્ટેબલ અને મે ત્રણ પીગ સાથે કોન્સ્ટેબલોની સાથે આવી પહોંચ્યા. તે સમયે રામસિંહમાં નવી હિંમત આવી, તેને પોતાના પરાક્રમ પર વિશ્વાસ બેસવા લાગ્યો કે, હવે મનિમમને લઇને હું સલામતી સાથે કલકત્તા પહોંચીશ.

હેડ કોન્સ્ટેબલ કલકત્તાનો રહેવાશી હતો. જ્યારે મુશ્કેલીઓ અને તાકતવર હતું. તેની સાથે પીગ મે કોન્સ્ટેબલો હતા તે પંખાના મોજી જીવતા હતા.

રામસિંહે પોતાની ઝાળખ આપીને કહ્યું. “ અમે આ ગુન્હેગારને રત્નપાળીના જંગલમાંથી કેદ પકડીને અહીં લાવ્યા છીએ. અહીં સુધી તો વગર અડચણે આવ્યા, પણ આગળ જતાં કોઈ મુશ્કેલી ઉભી ન થાય તેટલા માટે તમારી મદદની જરૂર છે, અમારી સાથે તમારે કાયમી હારબર સુધી આવવાનું છે.”

હેડ કોન્સ્ટેબલે કહ્યું. “ એવો અમારું કામજ છે-ધરજ છે. જરૂર આવીશું. પરંતુ રસ્તો સલામત નથી. કાલે જે દીવસના આશિયે તો બહુતર થશે, આપારે રાતને વખતે જવું જોખમજનું છે.”

રામસિંહે હેડ કોન્સ્ટેબલની વાત પર વિશ્વાસ ન કર્યો. તે જગ્યાએ એવી હતી કે કોઈ પર વિશ્વાસ રાખી શકાય નહીં. માત્ર એક હેડ કોન્સ્ટેબલ અને ત્રણ પીગ કોન્સ્ટેબલો રામસિંહ સાથે હોવાથી તે કેટલા માણસો સામે મુકાબલો કરી શકે ? જે મનિમમ તેના કાપુમાંથી છટકીને બાકી તો કેટલા દીવસની મહેનત બચાવે ? અને સાથેજ એક આજુબજા બેઠી-બેઠી મુશ્કેલી રહેતી પણ હવેજને માટે અંધકારમાં રહી જાય.

આપા અનેક વિચારો તેને આવતા રહેતા હોવાથી તે હેડ કોન્સ્ટેબલના કહેવા પર છત-
ખાર રાખી શક્યો નહીં. તેણે કહ્યું. “ નહીં, અપરાધીને સાથે રાખીને અહીંયા રહેવું ઠીક
નથી. બધા હમણાંજ અહીંયાથી ચાલવું જોઈએ.”

“ સારું, ચાલો ત્યારે.” હેડ કોન્સ્ટેબલે કહ્યું. “ આખી સાથેના કોન્સ્ટેબલ આ-
વશે કુખી કેમ છે ? ”

“ એટલું સારું થયું છે કે તેનો જીવ ન ગયો. જે કદાચ હાથને બદલે જાતી યા
મામાં જાળી લાગી હતે, તો પ્રાણ ન બચતે.”

હેડ કોન્સ્ટેબલ પોતાની સાથે કેટલાક હથિયારો લઈ આવ્યો હતો, તે વડે સપળા
અને શંકા, અસ્થિમને ઘેરીને બધાં સમુદ્રના કીનારા તરફ જવાને ઉપડયા.

કેટલોક વખત એવી રીતે પેલસ ચાલતા પછી રાગસિંહ જે નાવને કીનારા પર છોડી
આવ્યો હતો ત્યાં સપળા આવી પહોંચ્યા અને ચોક્કસ જાગસરદાર સિવાયના સપળાઓ
નાવ પર સવાર થયા. ચોક્કસ પોતાની જગ્યા પર પાછો ગયો. નાવમાં ઉતરીને પોતાના
હથિયારો યોગ્ય સ્થળે મુકીને સપળા યોગ્ય રીતે ગોઠવાઈ ગયા અને હુકમ થતાં નાવ
ચલાવવામાં આવી. ચોક્કસને સાથે સેવામાં કાં નહીં આવ્યો તેવું કારણ હેડ કોન્સ્ટેબલે
ના પાડવાનું હતું. રાગસિંહને તેણે કહ્યું હતું કે, “ અમે આ ભાગના કાંઈપણ માણસ
પર વિશ્વાસ મુકતા નથી.”

પ્રકરણ ૧૧ મું.

સમુદ્રમાં લડાઈ—ડિરેક્ટીવની ફરતે.

સમુદ્રના આસમાની પાણીની શોભાને નિહાળતા—જેતાં રાગસિંહ અને તેના સાથીઓ
કાંબાલની ખાડી પસાર કરી રહ્યા છે. પવન જેરથી પુકાઈ રહ્યો છે. નાવ પણ ખારે
હડપથી જઈ રહી છે. આકાશમાંથી ચંદ્ર પણ પાણીમાં પોતાની પ્રતિભા પાડી રહ્યો છે.

રાગસિંહ નાવના અંદરના ભાગમાંથી બહાર આવીને ઉભો રહી ગયો. તેને બહાર
આવેલો જોઈને નળુમુસ્મા બોલ્યો:—“ જનાબ બેસી જાઓ, હીલવા ડોલવાથી નાવ નીચે
ઢિપર થશે, અને ગરલતીથી આપ વખતે નીચે પડી જશો.”

એટલું કહેતા ન કહેતા નળુમુસ્મા જણી મુક્યો કે, નાવ ‘બરદાર જામાન’ પહોંચી
ગઈ છે. રાગસિંહે પણ જોયું કે નજીકમાંજ એક મોટો બાગ છે. જેની એક બાજુમાં બ-
લીના પ્રકાશ દેખાય છે.

એકાએક પ્રકાશની જગ્યા અંધકાર લીધી. રાગસિંહે નળુમુસ્માને પુછ્યું. “ હમણાં જે
શેઠની હતી, તે એકાએક પુઝાઈ કેમ ગઈ ? ”

“ હું પણ એજ વિચારમાં છું.” નળુએ કહ્યું, “ જણાય છે કે, તે એકાએક નાવ
છે. પણ સવાલ એ છે કે ત્યાં નાવ હોવાથી ત્યાંની જતી એકદમ પુઝાઈ કેમ ગઈ ? હ-

મળ્યાં તો નથી પરન પુઠાતો કે નથી તોરાન આવતું; એકાએક અંધાર જાણ જવાનું કારણ શું ? કંઈ સમજમાં નથી આવતું, ચિન્હ સાર નથી.”

રામસિંહે પાર્શ્વે કહ્યું. “ દયાળસિંહ ! પીસ્તોલ હાથમાં લ્યો.”

“ શું છે સાહેબ ? ” હેડ કોન્સ્ટેબલે અંદર બેઠા બેઠા પુછ્યું.

“ ખાં સાહેબ, જરા બહાર આવો તો ? ” રામસિંહે કહ્યું.

“ શું હકીકત છે ? ” ખાં સાહેબે બહાર આવીને પુછ્યું.

“ જુઓ સામે એક બાગ તમેને દેખાય છે ? ”

“ હા, દેખાય છે.”

“ ત્યાં હમણાં એક દીવો બગતો હતો.” રામસિંહે કહ્યું. “ જેની રાશનીથી બાગ પશુ સાફ દેખાતો હતો. પરંતુ હવે જોઈએ છીએ કે, દીવો એકદમ મુખ ધમ ગયો. હું અંદરને ત્યાંની રાશની જોઈ રહ્યો હતો, પણ આ નાવ અહીં પહોંચતાં જ તે યુગ્મક મધ્યે તેટલા ગાટે કાંઈક ચક્ર ઉત્પન્ન થાય છે.”

“ બેશક, શક લઈ જવાની એ જગ્યા છે. બરહાર બાગાનમાં હમેશાં મધ રાખવો પડે છે. બપુનું એ મોડું સ્થાન છે. મારી માન્યતા તો એવી થાય છે કે, આપણી નાવની રાશની જોઈને તે કોઠાએ બતી યુગ્મવી દીધી છે.”

“ ત્યારે આપ પણ બંદૂક હાથમાં લઈ લ્યો. કોન્સ્ટેબલોને પણ કહી આપોડે તેઓ પણ તૈયાર રહે.”

ખાંસાહેબે પોતાની બંદૂક પોતાના હાથમાં લીધી. બીજા બે કોન્સ્ટેબલો પણ પોતા પોતાની બંદૂક અને તલવારો લઈને લડવાને ગાટે તૈયાર થઈ ગયા. રામસિંહે દયાળસિંહને પ્રીતિ બોલાવ્યો અને કહ્યું. “ બે પિસ્તોલ અને દે, એક તારી પાસે રાખ, અને અંદર તું અરિયમતી પાસે રહે.”

“ સરકાર ! આપે ધણી તકલીફ ઉઠાવી છે.” દયાળસિંહ લાગણીથી બોલ્યો. “ ધણું કષ્ટ સહન કર્યું છે. આપ અંદર રહો, હું બહાર આવું છું.”

“ દયાળસિંહ ! મારા કરતાં તને ધણું વધારે ખમવું પડ્યું છે. તારો ડાબો હાથ અત્યારે નકામો થઈ પડ્યો છે, તું બહાર રહીને શું કરી શકીશ ? ”

દયાળસિંહે વધુ આમહ ક્યોં નહીં. રામસિંહે માંડીઓને બોલાવીને કહ્યું. “ નજી ! તને હથીવાર ચલાવતા આવડે છે ? ”

“ જ્યારે ડાડુઓને પાલે પડ્યા છીએ, તો પછી હથીવાર ચલાવ્યા વગર કામ કેમ ચાલે ? ” નજીએ કહ્યું.

“ આજે જો તમે મને મદદ કરો, તમારી મદદથી દેખાડી આપો તો કંપની સરકાર તરફથી તમેને સેંકડોના હિસાબથી ધનામ આપાની દરમ. અને જો કદાચ પોલીસમાં નોકરી કરવાની પ્રજ્ઞા હશે તો, નોકરી પણ કરી આપીશ; એટલું જતાંપણ જો તમે હસીને બાગી જસો-નાવ છોડી જસો તો યાદ રાખજો-તમે સજાઓને પહોંચીને સજા ખબર લાંબી.”

નળુએ પોતાના સાથી બંબનને કહ્યું. “ અરે બંબન ! આજ કાલ તારા સરીરમાં ધણી તાકાત આવી છે. બેઠકે આજ સું કરે છે, ડાકુઓથી સામનો કરીશ ને ? ”

બંબન—“ હાં, હાં, અરે મારે જૂતન મારે જૂતન મોપડી ફાડ ડાલેજે, કહા બાત હે બેપા ! ”

નળુ અને બંબન બંને તૈયાર થઈ ગયા, નાવની નીચેથી તેઓએ ધણી હથીયારો મહાર કાઢ્યાં, બંને બારે જુરસામાં હતા; ડાકુઓની સામે થઈ, પોતાની બદાહરી દેખાડી અંગ્રેજ સરકારના એક અધિકારને ખુશી કરીને પોતાની ભાગ્ય પરિસ્થાનું રજા બેવાને માટે બંને મોટા વેગથી ડાંક મારવા લાગ્યા. નાવ ખરેંચાટ કરતી ચાલી.

નાવ બ્યારે બરદાર બાગાનની લગભગ સામે આવી ત્યારે સધળાઓએ બેથુ—રામ-સિંહે પણ બેથુ કે સામે ધણાં માથુસોનું ટાળું સ્થિર ધમને ઉભું છે. બ્યારે નાવ તદન પાસે આવી ગઈ. ત્યારે તે લોકોએ આગ પાછી સળગાવી અને પ્રભાસ ફેલાઈ રહ્યો. સુધા પાંદડાઓના ટેરના ટેરમાં આગ લગાવવામાં આવી જેથી કીનારા સ્પષ્ટ દેખાવા લાગ્યો.

પાછીમાં ખરેંચાટીની અવાજ સાંભળીને રામસિંહે પાછુ ફરીને બેથુ તો નીકાઓ મોટા વેગથી ચાલી આવતી જણાઈ.

જે વખતનો આ બનાવ છે, તે વખતમાં સમુદ્રમાં ચાંચીયાઓનો બારે ઉપદ્રવ હતો, સમુદ્રના જે જે ભાગમાં વહાણો ફરતાં, ત્યાં ત્યાં ચાંચીયાઓ ફરતા રહેતા હતા. તેથી પણ કેટલાક પ્રસિદ્ધ ચાંચીયાઓએ આખા બંગાળમાં ધુમ પડાવી દીધી હતી. આના લોકોને બંગાળની પોલીસ ‘ બાગમેરી ’ ના નામથી ઓળખતી અને ઓળખાવતી હતી. આ દરિયાઈ છુટારાઓનો દોર તે વખતે છેલ્લી હદ સુધી પહોંચ્યો હતો. પ્રખ્યાત ડાકુ ‘ ભગા મૈરામ ’ નો ફારસો આજસુધી બંગાળમાં મથકુર છે,

આ ચાંચીયા અને ડાકુઓનું કોઈ ખાસ રહેઠાણ નહોતું. તે કદી જળમાં તો કદી જમીનપર રહ્યા કરતા હતા. કદી છુટા છવાયા તો કદી સંખ્યાબંધ સાથે મળીને એક ટોળાના રૂપમાં રહેતા હતા. જે સમયનું આ વર્ણન કરવામાં આવે છે, તે વખતે આ લોકો ટોળી રૂપેજ સમુદ્રમાં ફરતા હતા.

પાછળથી બે નાવ આવતી બોઈ રામસિંહ સમજી ચુક્યો કે, તે ચોર છુટારા છે. જળ અને જમીન બંને સ્થળ છુટારા વગર ખાલી નથી. કીનારાપર પાંચ છ ચાંચીયાઓ ઉભેલા જણાયા, તેના હાથમાં મોટી મોટી ડાંગો અને બે ત્રણ જણના હાથમાં લોખંડના મજબુત સળીયા—સોટા હતા. આ સળીયાની એકજ ચોટ માથુસને જમીનદોરત કરવાને પુરતી હતી. તે સમયમાં છુટારાઓ બંદુક પિસ્તોલ નહોતા રાખતા, હથીયારખંધીનો એ પ્રતાપ હતો. ધીમે ધીમે કીનારાપર ડઝનબંધ છુટારાઓ દેખાવ લાગ્યા, તે કેટલા હતા, તેની ગણતરી રામસિંહ કરી ચક્રો નુકાં ખીજી તરફથી જે બે નાવ આવી રહી હતી તેમાં અનુમાન ૨૦-૨૫ માથુસો હતા. છુટારા લોકોને નાવ ચક્રાવા માટે કોઈ મદદાહની જરૂર નહોતી પ્રતીતી. કારણ કે તે નાવોમાં સધળા છુટારાઓજ રહેતા અને સમગ્ર કામ તેઓજ કરતા હતાં.

જમીન પર જુઓ. આ જળ ઉપર જુઓ; છુટાગળોનો અર્થ સર્વત્ર છે. મનુષ્ય હોય
 આ પશુ હોય, દુષ્ટોની બીક સર્વ કાષ્ટને હોય છે. બહાદુરો છે તે બહાદુરોથી સામનો કર
 વામાં અચકાતા નથી; પણ કાપરોની કંપટ નીતિથી, દગાબાજોની ફરજીથી અને ડાકુઓની
 વિચારસપ્તાતિક રીતોથી હમેશાં ડરતા રહે છે. તેઓ ડરે છે, પણ ડરતા નથી. અર્થાત્ કિંમત
 થી સામાં થઇને પોતાનો ડર દુર કરે છે. રામસિંહ, દયાળસિંહ, ખાં સાહેબ અને બીજાં.
 સધળાંઓ હથીયાર ધારણ કરી તૈયાર થઇ ઉભા હતા, એટલામાં પેલી બંને તીકાઓ તદ્દન
 નજીકમાં આવી પહોંચી.

રામસિંહની ટાળી કરતાં તે ડાકુઓની ટાળી દરેક રીતે બળવાન હતી. સંખ્યામાં
 સ્થળની સગવડતામાં, હથીયારોની સામગ્રીમાં અને રાતના સમયની અનુકૂળતામાં—એમ સર્વે
 બાબતોમાં તે ચઢીવાની હતી. તો પણ રામસિંહે એકક કંઈ કિંમતથી આવાજ કર્યો.
 “ તમે લોક કાણ છો ? ”

“ તમારા કાળ છીએ. ” કિતર આવ્યો. “ રત્નપાખિના જંગલમાંથી એક બંને
 પકડી લાવ્યા છો, જે જીવતા રહેવાની આશા હોય તો તેને કમણુંજ છોડી દો. ”

રામસિંહે તેના જવાબમાં તુરત પીસ્તોલ છોડી. તેના સાથીઓએ પણ તેનું અનુકર
 ણ કર્યું. ધડાધડ અવાજ થવા લાગ્યા. ખાં સાહેબ પણ બંદુક ચલાવવા લાગ્યા. ડાકુઓ
 પણ બલ્લમ અને પેલા લોખંડી સોટા સાથે કિતરી પડ્યા. સમુદ્રમાં ધોર મુક માલવા લા
 ગ્યું. બલ્લમ અને એટાઓના અપાટા જ્યારે ડાકુઓ તરફથી થતા માંડ્યા ત્યારે બંન્નનથી
 પછી ન રહેવાયું. તે હાથમાં બલ્લમ લઇને એક છેડાયેલા વાલની ગારક ઇલાંગ મારીને
 ડાકુઓની નાવમાં કુદી પડ્યો. એક કેન્સરેબલ પણ તેની પાછળ કુદ્યો. બંન્નનને પાછી જ
 ઉપથી ત્રણ ડાકુઓને બલ્લમ ભેંટી નીચે પાડી, નાવને સમુદ્રમાં ડુબાડી દીધી. એને તરફ
 પાછો પોતાની નાવ પર ચડી ગયો. બંન્નનનો સાથી પેલો કેન્સરેબલ તરવાનું ડામ બા
 જીતો નહોતો. તેણે એક બે ગોથાં ખાધા પછી મદા મહેનતે તે નાવને પકડી શક્યો.
 બીજી તરફ બંદુક તમ-આમાંથી ધડાધડ ગોળાઓ વરસી રહી હતી. ધુમાડાથી નારે દિશાઓ
 બલાઇ મળ.

ગોળાઓના ઝડુની મારા સામે ડાંગધારી ડાકુઓ વધુ બળત રહી શક્યા નહીં. જ્યારે
 ડાકુઓ સમજ્યા કે પોતાની ડાંગોના બરોસા પર બંદુક અને પિસ્તોલના મારગો પરવાહ
 ન કરીને શત્રુઓને જીતવા મુશ્કેલ છે, ત્યારે તે જીવ લઇને ભાગી જવા કિલ્લાય બીજું
 કાંઈ પણ કરી શક્યા નહીં.

“ ભાગી ગયા સાલા ! ” નવુ હાંસતો કિસાદથી બોલી કહ્યો.

બહાદુરી બરી રહેલ મેળવવાથી રામસિંહની છાતી ખુશાલીથી ફૂલી રહી હતી. તે
 આનંદની ધુનમાં હતો, નવુના ઉપલા શબ્દોએ તેને સંચેત કર્યો. તે બોલ્યો— “ ડામ,
 નવુ ! સધળાં છો તો સલામતને ? ”

“ હા; સરકાર ! સધળા સલામત છે. એક કેન્સરેબલનો પત્ત માંગ્યો છે. તે પાછો
 માં પડી ગયો હતો, તેથી તેના પેટમાં પણ ચાણી મડ્યું છે, અને પેટ ફૂલ્યું છે. ”

“ તે શું ખાણીમાં પડી ગયો ? ”

“ છ, હા; તે ભંજનની પાછળ શત્રુની નાવમાં કુટી પડ્યો હતો. ભંજને તે સખ-જાઓને સીકસ આપીને બ્યારે નાવને ડુબાડી દીધી, ત્યારે ભંજન તેમ તરીને આવતો રહ્યો, પણ તે કોન્સ્ટેબલ તેમ કરી શક્યો નહીં. તેની પગ બાંધ્યો અને તે મહા મુશ્કેલીએ ડુબર ચઢી શક્યો. ”

“ ખેર, હવે તો રહ્યો તેજ ગતિમત છે. હવે દીવ ન કરો, જલદી ચાલો, જોર લગાવો અને સખજાઓ હલેસા મારવા લાગી જાઓ. તે લોકોનો કાંઈ બરોસો નહીં; પાછા વળી મોટી સંખ્યામાં ડુમલો લઈ આવે. ”

રામસિંહની દૃઢ અનુસાર આઠ જળાં હલેસા મારવા લાગ્યા. માંજીઓ પણ ઉત્સાહમાં આવી દોલોળનથી પોતાની કુશળતા દેખાડવા લાગ્યા. નાવ વિજળી વેગે ડાયમંડ હારબર તરફ ચાલી.

પ્રકરણ ૧૨ મું.

મરિયમ ઉર્દૂ મોહિનીની મુખ જખાની.

પૂર્વની પાંખમાંથી સૂર્ય દળુ બહાર નીકળ્યો નહોતો, અર્થાત પોદ્દ દાટવાને દળુ પોદી વારે હતી, તે સમયે રામસિંહવાળી નાવ ડાયમંડ હારબરમાં સવામતી સાથે આવી પહોંચી. દિનારાપર કિતરતાંજ તેણે એક માણસને પાસેના થાણાપર મોકલ્યો ત્યાંના હેડ કોન્સ્ટેબલને પોલીસ પાર્ટી સાથે હાજર થવાનું કહેવરાવ્યું. કારણ કે રામસિંહના મનમાંથી કાંઈએતો હર દળુ હર થયો નહોતો. તેણે વિચાર્યું કે કદાચ હળુપણ તે લોકો આમટા ચડી આવીને રગખાણુ મચાવે.

થાણામાં ખળર મળતાંજ દારોગા સાહેબ રામસિંહની સ્વાગતા કરવા માટેતેવારધમાં બીજાઓને પોતાની સાથે લઈ ડાયમંડ હારબર પર આવી હાજર થયા. આ વખતે સૂર્ય જગતને પ્રકાશિત મનની દીપ્તિ હતું, અર્થાત સવાર પડી ચુક્યું હતું. દારોગાના પહોંચવા સાથેજ સખજાઓએ મરિયમને ઘેરી લઈને થાણામાં પહોંચાડી દીધી. ડાયમંડ હારબરની થાણા તરફ જતી વખતે ભંજન અને નજીમુલ્લાના નામ લખી. લેવામાં આવ્યા અને માંજીને ખાત્રી આપવામાં આવી કે, સારા છનામની સાથે તમારા રૂખીયા જલદીથી પહોંચતા કરવામાં આવશે.

થાણાપર પહોંચીને રામસિંહે બરદાર બનાવવાળી ઘટનાને લગતો સધળો હેવાલ દા-બરીમાં લખ્યો અને દારોગાને તે સ્થળની તપાસ કરવા માટે મુયના આપી. તે પછી ત્યાંથી હાથકડી લઈને મરિયમને પહેલારી અને પોતે તથા દયાળસિંહ મરિયમને પહેરેજ કરીને રેસન તરફ ચાલ્યા. ખાંસાહેબ પણ પોતાની સાથેના કોન્સ્ટેબલો સાથે પોતાના મથક પર રવાના થયા.

રામસિંહ રેશન પર આવ્યો તે વખતે કલકત્તા ઉચ્ચવાણી ટ્રેન તૈયાર હતી. રામ-
સિંહ તથા દયાળસિંહ મરિયમની સાથે ટ્રેનમાં બેઠા. રામસિંહના માનમાં થાણાના ધણીક
પોલીસો રેશન સુધી આવ્યા હતા. જ્યાં સુધી ગાડી હતી હતી ત્યાં સુધી રામસિંહ સાથે
તો કરતા ઉભા રહ્યા હતા. જ્યારે ટ્રેન કપડી અને પેલાઓ પથ્થુ થાણા તરફ પાછા ફર્યા.

ખામર વખતે ટ્રેન કલકત્તા પહોંચી. રામસિંહ, મરિયમ અને દયાળસિંહ એમ અ-
નુક્રમે ત્રણે ટ્રેનમાંથી ઉતર્યા અને ધોડાગાડી પર સવાર થઈને થાણામાં પહોંચ્યા.

બુખ, તરસ અને ઉબગરાના લીધે રામસિંહનો ચહેરો કુમળાઈ ગયો હતો ખરો,
પથુ મરિયમને ફેટીણી તરીકે પકડી લાવવાની ખુશાલીમાં-એ સમયે થાક છતાં-તેનું હૃદય
ઉછળતું હતું. તેણે મરિયમને હવાવતમાં બંધ કરાવી અને પોને પોતાના મકાનપર મથા.

રામસિંહે સાંજને વખતે પોતાના વડાની મુલાકાત લીધી અને તેમની પાસે અથડા
છતિ સુધીનો સમયો હેવાલ કહી સંભળાવ્યો. સાહેબે રામસિંહની ધણીજ તારીફ કરીને
શ્લાઘાથી આપી. તે પછી કેટલીક વાતો થયા પછી સાહેબે પુછ્યું.

“જે સ્ત્રીને તમે પકડી લાયા તેની પાસેથી કોઈપણ વાતનો પતો મેળવી શક્યા છો?”

“હમણાં સુધી તો તેણીને કોઈપણ પુછવામાં આવ્યું નથી” રામસિંહે કહ્યું. “પ-
રંતુ એટલું તો હવે સ્પષ્ટ થઈ ચુક્યું છે કે તેણી કાકુઓના મંડળ માંડીનીજ છે. મને
ઉમેદ છે કે પ્રથમના ખુન કેસનો પતો પણ તેની દારાજ મળશે. જે કે તેણી જગમરી
ળાંગડ છે, તેની પાસેથી કોઈ વાત કઠાવી લેવી સહેલ નથી.”

“મારે કાંઈ તમોને વધુ કહેવા સમજવાની જરૂર નથી. જે તમોને જોગ્ય લાગે તેમ
કરો. હું માત્ર એટલું કહું છું કે, આ કેસનો બેદ જો ખુલી જશે, તો તમારું નામ અને
કામ ખુબ પ્રસિદ્ધતાને પામશે.” સાહેબે કહ્યું.

“આપ મહેરબાની કરીને એટલો બદોબસત કરાવી આપો કે જેથી બરદાન બામાન
વાળા કાકુઓનો કાંઈક પતો લાગે.”

“સારું, હું તેનો બદોબસત હમણાંજ કરી આપું છું.”

“હું ધારું છું કે, જે તે લોકોમાંથી બે ત્રણ માણસો મકાન જાય, તો આ પેઠી-
લા મામલાનો બેદ ખુલી જઈ શકે.”

“બેશક, તેમાં કાંઈ સંદેહ નથી.”

“મને ખાતરી છે કે, આં જોગ્યો જોગ્યો છોડવામાં આવે, તે સમયથીજ અર્થ
નહીં થઈ હોય. બે ત્રણ સમયો જરૂર જખમી થયા હશે. જરા આલસીયાઈ અને કિતવણી
તપાસ કરાવવામાં આવે તો તેવા જખમી માણસો સહેલાઈથી પકડાઈ જશે અને તેના
પકાવા પછી ખીજ બદમાશો પંથુ ધીમે ધીમે કાયુમાં આવશે જશે.”

“હું આ કામમાં કાળજી રાખું ખાન આપીશ અને તેને ખાટો ઉચ્ચ પ્રકારનો બદો
બસત કરીશ.”

“ આજેજ એક ચાલાક ડિટેક્ટીવને કાયમક હારખર તરફ રવાના કરવાની ધણું કામ નીકળી આવશે.” રામસિંહે કહ્યું. “ તે ત્યાં જઈને લાંબી પોલીસની મદદ સાથે ખર દાર ગાગાનમાં જઈને શોધખોળ અને ધડપકડ ચલાવે એમ હું ઇચ્છું છું. બાકી સ્પષ્ટારણ પોલીસને એ કામ સોંપવાનું કાંઈ વળશે નહીં.”

“ તમારા આ મુદ્દગામાં તમારા કહેવા પ્રમાણેજ સમજું કામ થશે. આજેજ હું એક-હુશીયાર માણસને તે તરફ મોકલું છું.”

આ સિવાય સાહેબ અને રામસિંહ વચ્ચે બીજી ધણીક વાતો ધણ, તે પછી સાહેબ પાસેથી રમ્મ ચાલી રામસિંહ ચાણામાં આવ્યો.

સાંજ પછી થોડીવારે હવાલાતગાંથી મરીયમને ઓશીસવાળી એઠકમાં બેસાવવામાં આવી. રામસિંહ તેણીની પાસે બેઠો; તેણે મરીયમને પુછ્યું. “ મરીયમ ! હું ધારું છું કે, તું તારી સ્થિતિને હવે ખરાખર સમજે છે. મારે મારા સવાભોના ઉત્તર દઈને તારે તારી આ સ્થિતિ ગ્રહણી જોઈએ.”

મરિયમે મંદ હાસ્યથી કહ્યું. “ સ્થિતિને ગ્રહણી એટલે દેહને ગ્રહણી નાખવી, એમ તમે કહો છો ન ? ”

“ સાંભળ મરિયમ ! તું મારી વાત પર વિશ્વાસ કર. જો તું સમજી વાતો મને કહીશ, સઘળો પતો ખતારમાં દે, તો અમે તને તાર તરતની સાક્ષી બનાવીને ચુંદામાંથી મુક્ત રાખીશું.”

“ માર કરો સાહેબ ! ” મરિયમે દ્રઢતાથી કહ્યું.

“ કેમ ? ” રામસિંહે પુછ્યું.

“ બનમાં રતનનતાયો વિહાર કરનારા પક્ષીને પક્ષી-તેના બાઇઓથી વિખુટું પાડી તેને પછી બાંસે સોનાના પિંજરામાં રાખો ! છતાં તેને તેમાં એન પડે કે ? ”

“ મરીયમ ! હું પ્રયત્નથીજ જોઈું છું કે, તારામાં ખુદી છે-જ્ઞાન છે.”

“ એ તમારો જામ છે. જ્ઞાન હોય તો વળી કોઇ ડાકુઓના દળમાં મળી શકે કે ? ”

“ હા, એ તારું કહેતું ઠીક છે, પણ સઘળા લોકો કાંઈ સમજી વાતો જાણતી નથી. તું પરલોક અને ધર્મને સારી પેઠે જાણે છે.”

“ હા, જાણું છું અને તેટલા મારેજ ડાકુઓના મંડળમાં રહું છું.”

“ તે વાત છોડી દે; હું જે કહું છું તે સાંભળ.”

“ કહો, શું કહો છો ? ”

“ આજ દીવસ સુધી જે જે કાંઈ કર્યું, તેને મારે ન કર્યું તો હવે થનાર નથી; એટલે તેને ટાળવાનો કોઇ ઉપાય નથી. હા, એક ઉપાય છે કે સઘળા ડાકુઓના પતે ખતારમાં દે, કે જેથી તારા સઘળા પાપ ધોવાઈ જાય. વળી આ વાતની પણ તારે ખાતરી રાખવી કે, તને કોઇ જાતની ધમ્મ કે સજા થશે નહીં.”

“ હું મારા અપરાધો કહીશ-મારી ઝોળખાણ આપણે પરંતુ ખીન્ને ડાકુઓના સંબંધમાં એક શબ્દ પણ બોલીશ નહીં.”

“ કુમ ? ”

“ વિશ્વાસપાત્રનું પાપ હાજે.”

“ ડાકુ લોકો પોતેજ મહા પાતકી હોય છે. તેને પકડાવી દેવામાં પાપ નહીં, પણ પુણ્ય છે.”

“ ચોર હો યા ડાકુ-સખળા મનુષ્યો છે. જો હું વિશ્વાસપાત્ર કરીને તેઓને પકંડાવી દઉં તો તેની સાથે હું પણ પાપની બાગીણી થાઉં. કુદરતનું કામ કુદરત કરશે. કુદરતને તેઓ તું પકડાવું મંજૂર હશે, તો તે મારા ના કહેવાથી કાંઈ યજનાર નથી. છતાં હું સમજું છું કે તેઓ જલદીથી પકડાઈ જશે. આટલું તમોને સ્પષ્ટ કહું છું કે, તેમના સંબંધમાં મને કાંઈ ન પુછીશ. હું કાંઈ પણ બતાવીશ નહીં.”

રામસિંહ વિચારમાં પડ્યો કે, તેણીનો ઇચ્છા વિરુદ્ધ કાંઈ પણ પ્રયત્નપરછ કરવી સારી નથી. હમણાં તેણી પોતાની ગરજથી જ કાંઈ કહે તે સાંભળી લેવું. રામસિંહે કહ્યું. “ સાહે, તારી ઇચ્છામાં આવે તે કહે, પરંતુ ચાલ રાખજો, જુદું ન બોલતી ! ”

“ જુદું શું કામ બોલું ? જો જુદુંજ બોલવું હતે, તો ડાકુઓના સંબંધમાં મને તેવી ગપો ઉપજાવીને કહી આપત.”

“ તારું નામ શું ખરેખર મરિયમજી છે ? ”

“ હા, મારું નામ મરિયમ પણ છે અને મોહિની પણ છે.”

“ તું કંઈ જાતિની છે ? ”

“ ડાકુઓમાં જન્મ બાત નથી રહેતી, સધળાની જાત એકજ અને સધળાનો ધર્મો છુટવાનો. હા, જ્યારે તેઓ પોતાના વતનમાં જન્મે છે ત્યારે પોત પોતાની ન્યાતામાં મળી જઈને જુદી જુદી જાતિના થઈ જાય છે.”

“ તારા પિતાનું નામ શું છે ? ”

“ મેં મારા પિતાને જોયો પણ નથી.”

“ તું ક્યાંની રહેવાસી છો ? ”

“ તે પણ હું નથી જાણતી.”

“ તને કોણે પાળી પોષી ? ”

“ ડાકુઓએ.”

“ તો શું તેને મોડેથી તે તારી જન્મ કથા નથી સાંભળી ? ”

“ હા, સાંભળી છે. હોઠ સાહેબે મારા પિતાને શંસીએ ભટકાવી દીધો-મારી મા તેના વિયોગમાં આપવાત કરીને મરી ગઈ, તે વખતે હું ફક્ત છ વર્ષની હતી. મારા પિતાના શાગરીદ મદનવાસે મારી પરવરીશ કરી.”

“ તારા પિતાનું નામ ? ”

“ સાંભળું છે તે તેનું નામ ચમ્પુ હતું.”

“ ઓર ! ” રાગસિંહે અન્યથાગો પુકાર કર્યો. “ હું ! તું બંધૂતિ અને વિજયી બુદ્ધિથી ચમ્પુની બેટી છે ? તેથીજ તારા આવા પ્રકાર છે ! તારા ભૂત મયા છે ? ”

“ નહીં.”

“ કેમ ? ”

“ લગ્ન કરે કાણુ ? ડાકુની દીકરીને કાણુ પરણે ? ”

“ કેમ, કોઇ ડાકુન. તારી ખુશ્ખુરની આંછી નથી.”

“ હા, એ સંધળું છે, પણ હલ્લ નથી.”

“ કેમ ? શું તું કોઇને તારું હલ્લ સોંપી ચુકી છે ? ”

“ ને કે હલ્લ સોંપ્યું નથી, પણ કોશીશ કરી હતી.”

“ તો તેની સાથે લગ્ન કેમ ન કરી લીધા ? ”

“ તે બ્રાહ્મણ-હું ડાકુની દીકરી, વળી નવત્ર પણ જુદી, તે મને કેમ કહ્યું ? ”

“ તેનું મકાન ક્યાં છે ? ”

“ ભાટપાડામાં ? ”

“ ભાટપાડામાં કાણુ ? ”

“ તે બંધૂતિને આપ શું કરશો ? તે એક બ્રાહ્મણ છે. હું એક દીવસે કાંઈ કામને માટે ભાટપાડામાં ગઈ હતી, એ વાતને ઘણાં દીવસ થઈ ગયા છે ત્યાં તેને જોયો. તેની પાસેથી શાસ્ત્રની વાતો સાંભળી, અને તેની પર લાંબા કુર્યાન થઈ ચુકી. ત્યાર પછી હું બંધૂતિ વાંચવા શીખી અને શાસ્ત્રોની મુઠ વાતો પર તર્ક વિતર્ક કરવા લાગી, પણ તેને મેળવી શકી નહીં, અને હવે મેળવવાની આંશા પણ રહી નથી, કારણ કે તે હવે આ દુનિયાપર રહ્યો નથી.”

“ કેમ ! તેને શું થયું હતું ? ”

“ નહીં તે હું નહીં કહું.”

“ તું પરેસેથીજ કબુલ કરી ચુકી છે કે, તારા પોતાને ભગતી કોઈ વાત છુપાવીશ નહીં, તો પછી હવે આમ કેમ ? ”

“ સાફ તો સાંભળો. જે વાત સાંભળવાની છે, જે વાતનો બેદ બંધુવાને માટે તમે મેનનસિંમના પેલા બચાનક જંગલમાં ગયા હતા, તે વાત સાથે મારી આ વાતને તદ્દન નજીકનો સંબંધ છે.”

રાગસિંહ ગરિયમના ચહેરા તરફ દીકી દીકીને જોવા લાગ્યો, પછી જરા નજીક આવેલી બોલ્યો. “ ઠીક કહે તો.”

“ હું પેલા બ્રાહ્મણ કુખારજી રૂપ અને ગુણ જોઈને આત્મકરણથી મોહી પડી હતી.” મરીયમ ઉર્ફે મોહિનીએ ચલાવ્યું, “ પણ હું એટલું બળતી હતી કે તે મને મળશે નહીં. જતાં પછી તેને હું હલ્લમાંથી દૂર તો કરી શકી નહીં. પછી મેં નિશ્ચય કર્યો કે, તે મને

યા ન મળે, તે મારો સદાનો પતિ થઈ ચુક્યો છે. હું તન મનથી તેના પ્યાનમાં રહેતી હતી. પણ તે મારું આ પ્રકારનું મન બોધ શક્યો નહીં.”

“તેની સાથે ફરીથી ક્યારેય પણ તારે મુલાકાત થઈ હતી ?”

“હા, ઘણી વખત.”

“તારા મનનો બાવ તે ક્યારે પણ તેની પાસે પ્રગટ કર્યો હતો ?”

“નહિ.”

“કેમ ?”

“હું બચ્ચતી હતી કે, તે મારા જેવી અભાગણીને નહીં પરણે, પતિ તરીકે મને નહીં રાખી શકે, પછી શું કામ કહું ?”

“તો પછી તેની સાથે મેળ મેળાપ રાખવાનું શું કારણ ?”

“શું મારે સમજી વાતો કહેવી પડશે ?”

“ત્યારે તે આટલું કહી સંભળાવ્યું, ત્યારે વધુ માંભળવાની હજી કેમ ન થાય ?”

“હું તેને જોયા સિવાય આનંદમાં રહી શકતી નહોતી, મારું મન તેને જોવા માટે હલબ્લા કરતું હતું, તેને હું હૃદયથી પ્રેમ કરતી હતી, એટલેજ તેની પાસે દાંડને જતી હતી.”

“તે તો શાસ્ત્રી પંડિત હતો, તે તારી સાથે આવી રીતે કેમ મળતો હજનો રહેતો હતો ?”

“તેની સ્થિતિ ઘણી ગરીબ હતી, વળી ગાલચલમન પણ બહુ સારી નહોતી.”

“તો પછી તારી હજી પુરું કેમ ન થઈ ?”

“હું બંધે ડાકુની દીકરી છું, છતાં પતિવ્રતા મર્દાદા પણ સમજું છું. મેં તેને વિષય ભોગની હવસી નજરથી કદી પણ નહોતો જોયો, પ્રેમની પ્યારી નજરથીજ જોતી હતી. વિધિસર લગ્ન થયા સિવાય તે મારો પતિ-સ્વામી ન થઈ શકે.”

“ખરેખર, તું દિનંદની એક શુદ્ધિમાન રમણી છે, મારું પછી ?”

“પછી શું ?”

“તેની સાથે ખીજી શું શું વાતો થયેલી તે કહે. વળી તે કહ્યું કે તારી એ વાતો સાથે મૈત્રનસિંગવાળા મામલાને ઘણો નિકટ સંબંધ છે, તો તે સમગ્ર હું સાંભળવા માગું છું.”

“મેં તમોને પ્રથમથીજ કહી દીધું છે કે, તે બ્રાહ્મણ કુમારની સ્થિતિ ઘણી ગરીબ હતી. પરંતુ મેં આપને દબ્બુ એ નથી કહ્યું કે તેનું મહાન બાટપાડામાં નથી, તે ત્યાં પછીથી જન્મ રહ્યો હતો.”

“પરંતુ તેં એ વાત નથી કરી કે, તે બાટપાડામાં કેમ રહેતો હતો ?”

“તેની હંમર ત્યારે દસ વર્ષની હતી, સારથી તે બાટપાડામાં હતો-ત્યાંની પાઠશાળામાં બસતો હતો.”

“તેનું મુળ વતન ક્યાં છે ?”

“ બરાબર તો ખબર નથી, તેમ જાણવાની કામ ખાસ જરૂર પશુ નહોતી પડી. હા, એટલી વાત સાંભળેલી છે કે, મીચીલાના કામ ગામનો તે રહેવાસી હતો.”

“ ત્યારે તો તે મેચીલી ખાલાજી હતો ? ”

“ હા, ”

“ ત્યાં તેના મા બાપ પશુ હતાં કે ? ”

“ નહીં, તે તેના જયપણમાંજ મરણ પામ્યા હતા. તેની સ્થિતિ ધણી કંગાળ હતી; પશુ હું તેને કરી એક સાથે બાજુ ધન આપતી નહોતી. થોડું થોડું કરીને આપતી હતી, જેથી તેને વખતો વખત જોવાનો મને પ્રસંગ મળ્યા કરે.”

“ આ પ્રમાણે કેટલી મુદત ચાલ્યું ? ”

“ આશરે પાંચ વર્ષ સુધી.”

“ તે જાણતો હતો કે તું ઠાકુની દીકરી છે ? ”

“ હા, એ ત્રણ વર્ષના પરિચય પછી તે જાણી શક્યો હતો, ત્યાં હું તેને દીલથી ચાહું છું, તે પણ તે જાણી શક્યો હતો અને તે જાણવાનુંજ આ પરિણામ આવ્યું. જો તે એ સમજી વાતો ન જાણત, તો આજે આ ખરાબીનો દાવસ ન આવત.”

“ કેમ ? શું થયું ? ”

“ આજે હવે હું કાંઈ કહી શકતી નથી. કાલે વાત. છતાં જાણી જાય છે, શરીરના જાણે દુકાડે દુકાડા થઈ જાય છે, હવે મારા આરામ કરીશ.”

રામસિંહે આગ્રહ ન કર્યો. મરિયમની વાત રસીકારી લીધી. કારણ કે, તે જાણતો હતો કે આવા પ્રસંગે અપરાધીના મનમાં મત મેળવવાથીજ આપણું કામ કાઢી લઈ શકાય છે.

પ્રકરણ ૧૩ મું.

મરિયમ ઉર્ફે મોહિનીની મુખ જગ્યાની (ચાહુ.)

બીજે દાવસે સવારે મરિયમ ઉર્ફે મોહિનીને પાછી હાજર કરવામાં આવી. રામસિંહે કહ્યું. “ કાલે જે વાત અધુરી છોડી હતી, તેને આજે પૂરી કર. વાર પછી શું થયું ? ”

“ કાલે શું કહેતી હતી તે આજે યાદ નથી, મારા મનની સ્થિતિ ધણી ખરાબ થઈ ગઈ છે, તે કદાચ તમે પણ જોઈ શકતા હશે.”

“ કાલે તું બાટાપાટાના મેચીલી ખાલાજીની વાત કરતી હતી. તે કહ્યું હતું કે એ ત્રણ વર્ષના પરિચય પછી તે જાણી શક્યો કે તું તેને દીલથી ચાહે છે, જો તે એ વાત જાણતો ન પામત, તો આ આજે આજે ન આવત. કહે તો, એ બેની મામલો શું છે ? ”

“ હા, હવે યાદ આવ્યું. તેણે જ્યારે જણ્યું કે, હું તેને માત્ર મદદ આપવાજ નથી જતી, પણ પ્રેમની નજરથી નિહાળતા જઈ છું, ત્યારે તે મારી સાથે દિન પ્રતિદિન બહાના

ખાજી કરવા લાગ્યો, અને જ્યારે તેને હું ડાકુની દોહરી છું એમ ખબર પડી, ત્યારે તો તેણે પોતાની અનેક પ્રકારની ઇચ્છાઓ તૃપ્ત કરવાની ફરમાસો કરવાની હદ ચડાવી દીધી. કોઈપણ જગ્યાએ કોઈ સારી વસ્તુ જોઈ કે તે લાવી આપવાનું દળાણ મારી પર થવા લાગ્યું, અને તે હું મારા સાથીઓ મારફતે મંગાડીને તેની ઇચ્છા પૂર્ણ કરવાની દરેક તબક્કાની કરતી.”

“તેને લીધે એવી કંઈ ધુસીખત આવી ?”

“કહું છું. એક વાર તે કાલકા ગયો હતો. ત્યાં કોઈ મોટા માણસને ત્યાં તેનું અપમાન થયું. અપમાન કેમ અને કેવી રીતે થયું, તે બહુ મોટી કહાણી છે; આપ સાંભળીને પણ શું કરસો ? આ રીતે અપમાન થવાથી જ્યારે તે મને મળ્યો ત્યારે મને કહ્યું. “જો, આ રીતે મારું અપમાન થયું છે, તેનો બદલો લેતો જોઈએ. જો તું બદલો લઈ શકે તો હું સમજી કે તું મને હૃદયથી આજે છે.” આટલી વાતથી મારું લોહી તપી ઊઠ્યું, મેં પ્રતિજ્ઞા કરી કે, તે અપમાન કરનાર મજાસને તેના અગ્રીરી મિત્રાઝથી જો નીચે ન પડવાની દઈ, અને બીજામંશે ન બનાવી દઈ તો હું પ્રેમિની નહીં; મેં તુરત તે કામ લા-થમાં લીધું, મારી ટોળી સાથે ને બાણના મકાન પર હુમલો લઈ ગઈ, તેને તેના મકાનમાંથી બહાર કાઢી મુક્યો અને તેની સઘળી દોલત છુટી લીધી.”

“હેં ! આ શું ? આ કેવી વાતો છે ?” રાગસિંહ અજબ થઈને બોલી ઉઠ્યો. “કાલકાના પેલા માણસને ત્યાં શું તેં છુટ ચલાવી હતી ? તું ખુદ પણ તે કામમાં સામેલ થતો હતો ?”

“તે વખતે પહેલ વડેલીજ ગઈ હતી, ત્યાર પછી પણ ચાર પાંચ જગ્યાએ ઘાટ ખાડી હતી.”

“તારા આ કામથી બ્રાહ્મણ કુમાર ખુશ થયો ?”

“હા, તેને લજોળ સંતોષ થયો. તેને તે છુટમાંથી ફેટલાક હળારૂપીયા પણ મળ્યા.”

“તે પછી બીજું શું શું થયું ? તે બ્રાહ્મણ હજી હેવાન છે ?”

“નહીં, જે ખુની માગલાની આપ તપાસ કરવા નીકળ્યા હતા, તેજ કેડાખાલના મરનાર બાણ સાહેબ મારા પ્રેમાધાર-પ્રાણનાથ હતા.”

“રાગસિંહ ચોક્કસ ઉઠ્યો, અને બોલ્યો “સારું, પછી ?”

“પછી બીજું કંઈ નહીં. બીજું કંઈ નહીં કહું, તેમ પ્રથમથીજ કહી ચુકી છું.”

“કારણ ? તેં નહોતું કહ્યું કે મારા પોતાના સંબંધની કોઈ વાત નહીં છુપાવું ?”

“હવે તો કોઈ વાત છુપાવી નથી. સઘળી કહી દીધી અને તે પણ સાચે સાચી.”

“હજી કહેવાની બધી વાતો છે.”

“જે બાકી હોય તે પૂછો.”

“તારો પ્રેમાધાર બ્રાહ્મણ તો અગ્રીરી કાંઈ રહેતો હતો, તું કહે છે કે, તે બીજા હતો.”

“ તે અમીરી ઠાઠથી રહી શકતો, તેનું કારણ હું તેને નાણા આપતી હતી. કાલ-કાલાણી સુદમાં જે કાંઈ નાણું મળ્યું તે સમણું ડાકુઓની સમતીથી અને આપવામાં આવ્યું. આ નાણું ભુગભગ પચાસ હજાર સુધીનું હતું. આ નાણા ઉપરજ તેના અમીરી ઠાઠ રચાયો હતો.”

“ તેને કેંડાખાસના જંગલમાં એટલે દુર રહેવાનું શું કારણ હતું ? એટલા રૂપિયા થી તો કલકત્તામાં એક સારું જેનું મકાન બાંધને રહી શકાત.”

“ ત્યાં તેને તેનું મોતજ બેચી ગયું ! સાંભળો, તે તો હવે આ દુનિયા પર નથી કે તેનું કાંઈ નુકશાન થાય, એટલે તેને લગતી વાત કહેવામાં અને વાંધો નથી. તે એક મોટા જમીનદારને ત્યાં દાર પડિત એટલે કુટુંબીક ઉપદેશક તરીકે રહ્યો હતો. મારા તરફની મદદને લીધે તેને પેસાની કાંઈ કમી નહોતી, તો પણ કોઈ રાજ જમીનદારને આં નોકરી રહી જવા માટે મેંજ તેને સલાહ આપી હતી.”

“ એવી સલાહ આપવાનું કારણ શું ? ”

“ આ પ્રકારની સલાહ, તેની સામેના સંભવિત આયતોમાંથી તેને બચાવવા ખાતર મેં આપી હતી. કોઈ માણસ કોઈ પણ પ્રકારની જમીનદારી કે ધંધા રોજગારના સાધન વગર અમીરી બનકાથી રહેવા લાગે તો ભોંકા તેની તરફ શકની કલ્પિતી બેચા વગર રહે નહીં. પોલીસ પણ તેની પર નજર રાખીને તે સંબંધમાં તહેરીક કરે.”

“ સારું પછી ? ”

“ જે જમીનદારને ત્યાં તે કુટુંબીક ઉપદેશક તરીકે રહ્યો હતો, તે જમીનદારના દીકરાનો એક બ્રાહ્મણ સંગીત શિક્ષક હતો. આ બ્રાહ્મણ રૂા અને ગુણમાં કામદેવ જેવો હતો. ગાવા બળવવામાં તે ઉચ્ચ પ્રકારની કુશળતા ધરાવતો હતો. આ બ્રાહ્મણની અત્યંત રૂપવંતી હતી. તેના બેચનની બહાર ખીલતી આવતી હતી. પોતાના બચ્ચીના સમાગમ અને શિક્ષણ વડે તે પણ સંગીત કળામાં કુશળ થઈ હતી. ખાસ કરીને બેચી બળવવામાં તેની જોડી મળવી મુશ્કેલ છે.”

આ વાત સાંભળતાં રામસિંહને પેલા જંગલની યાદ આવી, બેચીવાળી રમણી સાંભરી અને તેનું હૃદય નાચી ઉઠ્યું. તેણે સહેજ ગભરાટ સાથે કહ્યું. “ સારું પછી ? ”

“ આ સુંદરી પર બ્રાહ્મણ કુમારની નજર પડી, અને તેણીપર આશક પડ્યો. તેને હાથમાં ભેવાને માટે તેણે તે પછી ધણું રૂપિયા ખરચાદ કર્યાં, તેને લલચાવવા માટે એક કુટની પણ મુકરર કરી; પરંતુ તે તેના પ્રયત્નો નિષ્ફળ ઉતર્યા. સતી પોતાના અડગ સત્તી-ત્વથી એક ડગણ પણ પાછી ન દીધી. તેણીએ પહેલીજ વખતે એ કંગાળની પાપી મામ-ણીને ઘુમ્મટારી અને ધિકારી કાઢી.”

“ છેવટે પછી શું થયું ? ”

“ છેવટે તે એક બાળકની પેઠે મારા પત્ર પર પડીને રડવા લાગ્યો અને કહ્યું કે, જે એ સુંદરી અને નહીં મેળવી આપ, તો હું આપધાન કરીશ.”

“ ત્યારે તે પછી શું કર્યું ? ”

“ મેં તેને એ વિચાર પરથી હાથ ઉઠાવવા અને એક સતી સ્ત્રીનું સતીત્વ તોડવા નો શક્તિસી લોભ તજી દેવા માટે ધણે ધણે સમજાવ્યો, પરંતુ તેણે મારી એક પણ વાતને ધ્યાનમાં ન ઉતારી. જ્યારે તેણે જોયું કે હું તેને આ કામમાં મદદ નથી કરતી, ત્યારે તે બહુ દુઃખી અને ચિન્તાગુસ્ત રહેવા લાગ્યો, તેનું સ્ત્રીર નાતવાન ચતું ચાલ્યું અને એ-કંદરે તેના તન અને મનની સ્થિતિ ઘણી ખરાબ થતી ચાલી. તેની આવી સ્થિતિ હું મારી આંખોથી જોઈ શકી નહીં, તેથી મેં તેને ધીરજ આપી અને આ વાન મારા સા-થીઓને જણાવી. પ્રથમ તો તેઓએ આનાકાની દેખાડી. કારણ કે ડાકુઓ ગમે તેવા પાપી છતાં કોઈપણ સ્ત્રીના સતીત્વનો નાશ કરતા નથી. ”

“ ત્યારે તેઓ પછી તારા આમરકથીજ તે કામ કરવાને તૈયાર થયા કે ? ”

“ હા, એક દિવસે અંધારી રાત્રે હું તે બ્રાહ્મણના ઘર પર મારા સાથીઓ સાથે હુમલો લાઇ ગઇ અને તેની છંદગીની જ્યોત સમાન તે સુંદરીનું દરજી કરી લાવી. હાથ ! તે મહાપાપને લીધેજ મારા એ પ્રેમીનું ખુન થયું, મારી પણ દુર્નિશા થઇ અને મારા સા-થીઓની પણ થશે ”

“ પણ તે સ્ત્રીને તમે જંગલમાં કેમ બંધ મંચા ? કલકનામાં શું કામ ન રાખી ? ”

“ કલકનામાં પકડાઇ જવાનો ભય રહે, તેથી જંગલમાં રાખવાનું યોગ્ય ધાર્યું. ”

“ તે સ્ત્રી પછી બ્રાહ્મણ કુમાર ઉપર પ્રસન્ન થઇ ? ”

“ નહીં, પ્રસન્ન થઇ હોત, તો પછી આટલો ગંખેડો શાનો થાત ? ”

“ બ્રાહ્મણ કુમાર તારો પ્રેમાધાર હતો, તો પછી તું તેને માટે આવી ગોઠવણો કેમ કરતી હતી ? ”

“ તે મારો દેવતા હતો, તેની સેવાજ મારો ધર્મ હતો. જોનાથી તે ખુશ રહે, તે કરવાની મારી ફરજ હતી. ”

“ તેનું ખુન કોણે કર્યું ? ”

“ તે હું જાણી ન શકી. જો જાણવામાં આવત, તો તે ખુન કરનારને તેના જાણ જન્મમાં સહીત મરાવી નાખત. ”

“ સારું, જે દિવસે પેલા જંગલમાં તારી સાથે મારી પહેલી મુલાકાત થઇ, તેજ દિવસે રાત્રે તમે ભોડોએ તમારું રહેઠાણ ફેરવી નાખ્યું ? ”

“ હા, તેજ દિવસે. નહીં તો આટલા દિવસ શું હું સ્વતંત્ર રહી શકત ખરી ? ”

“ પેલી રમણી ક્યાં છે ? ”

“ તે હું નહીં જાણું. ”

“ હવે તેણીને તેના પતિ પાસે મોકલી આપવામાં વાંધો શું છે ? જોને માટે તેનું દરજી કરવામાં આવ્યું તે તો હવે આ જગતમાં રહી નથી. ”

“ તેણીએ અમારું ઠેકાણું જાણી લીધું છે. હવે તેને છોડી શકાય નહીં. ”

“ પેલા જમીનદાર અને તેના સંગીત શિક્ષકના નામ શું છે ? ”

“ તે હું નહીં જાતાનું.”

“ કારણ ? ”

“ હું પ્રથમથીજ કહી ચુકી છું કે, જે વાત મારા સંબંધમાં પુછેલા તેજ ખતાવીશ, બીજાઓની નહીં.”

.. “ શકિતપુરના ધાણુની પાસે બહુઆ મામમાં તમે લોકોએજ ઘાડ પાડી હતી ? ”

“ હા, બ્રાહ્મણ કુમારના ગાર્યા જતા પછી અમે લોકો સ્થળ બદલવા માગતા હતા, પરંતુ પાસે પૈસા નહોતા તેથી ઘાડ પાડી.”

“ પેલા અને લાકડાના મકાનમાં કેદ રાખીને તેની પર પહેરગીર તરીકે જે પહેલવાનો હતો, તે પણ શું ડાકુજ હતા ? ”

“ ડાકુઓ સિવાય ડાકુઓની જમાનમાં બીજા કોઈનો દાળ ગળતી નથી. ડાકુઓના સંઘમાં દામ ડાકુઓજ કરે છે. પાલખી લઈ જવી હોય તો પણ ડાકુજ કામ આવે છે.”

આટલી વાતો યદ્યપ, પણ મુળ વાત તો છુપીજ રહી. પેલા જમીનદાર કાણ અને ક્યાંનો હતો, પેલા સંગીત શાસ્ત્રી બ્રાહ્મણ કાણ હતો ? એ સવળી વાતોનો પતો લાગ્યા સિવાય આ કેસમાં આગળ વધવાનું શું કેસ હતું. મરિયમ એવા સ્વભાવની સ્ત્રી હતી કે, તેની પાસેથી તેની મરજી વિરુદ્ધ કોઈ વાત કઢાવવી એ નકાસું હતું. આવા વિચારો કરીને રામસિંહે મરિયમને પાછી હવાલાતમાં બંધ કરાવી અને પોતે નવી તબીબી શોધવા લાગ્યો.

મકરણ ૧૪ મું.

બે જખમી ડાકુઓ.

એક અદવાદીયું વિતી ગયું. રામસિંહ મરિયમ પાસે હમેશા જતો અને નહાના પ્રકારની માડી મીડી વાતોથી તેને કાનમાં લેવાના પ્રયત્નો કરતો, પરંતુ મરિયમ અડમ અને દ્રઢ હતી. તેણીએ જે વાતો કહેવાને પ્રથમથીજ ઇનકાર કર્યો હતો, તે વાતોને છેવટ સુધી જીમ ઉપર લાવી નહોતી. રામસિંહે ઘણાં ઘણાં પ્રયાસો કર્યા; સમજા બર્થ ગયા. તેણે જેમ મીડી વાતોથી મરિયમને ગનાવી બોધ, તેમ ઘાક ધમકીથી પણ વાતો કઢાવવાની કોશીશ કરી, પણ મરિયમ પોતાની દ્રઢતા પરથી એક ડગલું પણ પાછળ ન હઠી.

ધાણુનાં ઓપીસ રૂમમાં બેસીને રામસિંહ વિચાર કરે છે કે, ‘ શું આટલી મહેનત ખર્ચાદ થશે ? સમજા ઉપાયો અજમાવી ચુક્યો, પણ કાંઈ ફળ આવ્યું નહોતું. તેણી જાણે છે પરંતુ કોઈનું નામ કે મામ જતાવતી નથી. તે સવળું જાણ્યા સિવાય આગળ કેમ વધી શકાય ? એ અપરખાઈ મીડી વાતોથી પણ વશ આવતી નથી, તેમ ધમકીથી પણ ડરતી નથી. હવે શું કરવું ? ’

રામસિંહ આવી રીતે વિચાર વમળેમાં ગાથા ખાતો હતો, તેટલામાં ટપાલી આવ્યો અને તેણે ઘણાંક કાગળો ટેબલ પર મુક્યા. રામસિંહ એક પછી એક સમજા કાગળો ફેડીને

વાંચી ગયો. છેલ્લો કાગળ વાચતા તેના મ્હેરા પર કાંઈક આનંદના ચિન્હો પ્રગટી નીકળ્યા. આ કાગળ ડાયમંડ હારખરચી છુપી પોલીસના એક કન્સપેક્ટરે લખ્યો હતો. તેમાં નીચે પ્રમાણે લખેલું હતું.

“આલો રામસિંહ !

વડા સાહેબના હુકમથી હું અહીંયા આવ્યો છું. મેં અપરાધીઓ પકડાયા છે, બીજા પણ પકડાઈ જવાની ઉમેદ છે. પકડાયેલા બંને સખ્સોના હાથ તમારી પીરતોલની ગોળાઓથી તકામા ચઢ ગયા છે. તેઓને કલકત્તાની કમ્પેલ હોસ્પિટલમાં મોકલી દીધા છે. ડાક્ટરના અભીપ્રાય મુજબ બંનેના હાથ કાંઈ નાખવામાં આવશે. જો તમારે કાંઈ પુછ પરછ કરવી હોયતો કમ્પેલ હોસ્પિટલમાં જઈને તેઓને મળશો. હું કામની વારફરમાં રોકાયેલો છું.”

કાગળ વાંચીને રામસિંહે પોતાનો દૂસ પહેર્યો અને કમ્પેલ હોસ્પિટલની તરફ જવા દેખાયો.

હજી તે બંનેના હાથ કાપવામાં આવ્યા નહોતા-તબવીજ ચઢ રહી હતી. રામસિંહ ત્યાં પહોંચ્યો અને પેલાઓને પુછ્યું. “ તમે ધારો છો કે તમારો પ્રાણ બચી જશે ? ”

“ એવો પ્રશ્ન કેમ કરો છો ? ” તેમાંથી એકે પુછ્યું.

“ તમારી આખી જીંદગી તમારે ધુરા કામોમાં પસાર કરીને અત્યારે મોતની અણી પર ઝુકાયા છો, તેવે વખતે પણ શું જીવું બોલશો ? તમારી જો, તમારા બાળકો કાંઈ પણ તમારી સાથે નહીં આવે. ધન હોલત પણ સાથે નહીં આવે, એવી રિયતિમાં પણ શું જીવું બોલશો ? ”

“ નહીં, જીવું શું કામ બોલીએ ? તમે કાણ છો ? ”

“ હું પોલીસનો ધારોગા છું. એક વાત તમોને પુછવા માગું છું.”

“ જે પુછવું હોયતે હુંકમાં પુછજો. વાત લંબાવવાથી તક્લીફ થશે. વધારે બોલાવું પણ નથી.”

“ કેમ, શું ગફજ કદ થાય છે ? ”

“ હા, હાથ પાડી ગયા છે, આ ચરીરમાં લણી ગોળાઓ ધુસી અને નીકળી મઢ, લણી કમખો થયા અને રૂઝાઈ ગયા, પણ આ વખતે તો આ સ્થિતિએ પહોંચ્યા.”

“ તમારા એક મદદપાત્રને લીધે તમારી આ દુર્દશા થઈ છે.”

“ કયું પાપ ? ”

“ ખરીબમને પકડી લાંબા છીએ, તે જલ્યો છો ? ”

“ કેમ ન જલ્યોએ ? તેણીને ઝાડાવા આવ્યા, તેથી તો આ દશા થઈ છે.”

“ તેણીએ સુધળી વાતો કહી આપી છે, સમજા બેઠ બોલી દીધા છે.”

બંને ડાકીઓએ એક બાંને નિશાસ ખેંચ્યો, અને કહ્યું. “ શું સપળાઓ પકડાઈ મયા છે ? ”

“ પંદર સોળ માણસો પકડાયા છે, બીજાઓની તલાશમાં પોલીસ છુટી રહી છે. સમગ્ર પાપનો ખડો હવે કુટી ગયો છે. તમે લોકોએ એક મહાપાપ કર્યું છે, તેને લાંબે તમારે આ સર્વનાશ થયું છે. ”

“ તે કયું પાપ છે ? ”

“ તમે લોકોએ પેલા જમીનદારના સંગીનના ઉસ્તાદની જીંદી કંદ પકડી છે અને તેને કંઈ આપી રહ્યા છો, તે શું મહાપાપ નથી ? તમે સગળ થઈને એક અગળાને કંઈ આપો-રીખાવો તો તમારી આત્મા દશા ન થાય તો બીજી કેવી થાય ? ”

બંને ડાકુઓનું હૃદય કંપી ઉઠ્યું, તેઓની આંખોમાંથી અશ્રુધારા વહેવા લાગી. એકે કહ્યું, “ મરહુમ, આપ સાચું કહો છો. તે જીંદા ફરજતા હૃદયની ‘હાય’ ધીજી અમે આ દશાએ પહોંચ્યા છીએ. ”

“ હવે પણ તે મહાપાપને ધોષ નાખવાની કોશીશ કરો, તેણીને છુટકારો અપાવવાની તરખીર કરો-મને ખતાવો તે ક્યાં છે ? તેમાંજ તમારું ખદેતર છે. ”

“ મા જવાનીના સોગંદ, હું નથી જાણતો કે હમણાં તે ક્યાં છે ? મૈમનસિંગના નરંગસમાંથી મરિયમ અને મહારદાર તેને લઈને ક્યાં રાખી આવ્યા તે અમે જાણતા નથી, તેમ અમેએ જાણવાની કોશીશ પણ કરી નહોતી. હા, એટલું જાણતા હતા કે તેણી હવે કોઈ નરંગમાં નહીં, પણ અહીં કલકત્તામાં છે. ક્યાં જગ્યાએ છે તે જાણતા નથી. ”

“ તમે તે જાણે ક્યા જમીનદારને ત્યાંથી લઈ આવ્યા હતા ? ”

“ ખૂબ સાચું કહ્યું ત્યારે હવે જુદું નહીં બોલીએ. તે રમણીને.....રાજમહેલની ખાસેના એક નાના મકાનમાંથી લઈ આવ્યાં હતા. ”

“ તમે પણ એ કામમાં સામેલ હતા ? ”

“ હા, હતા. ”

“ મરિયમની જે આજણ કુમાર સાથે દોસ્તી હતી તેને તમે જાણતા હતા ? ”

“ હા, તેણે તો અમારું સર્વનાશ કર્યું—આપને તો સઘળું ખગર મળી ગયેલી જણાય છે. ”

“ તેજ તો બાપુ જાનીને કંઠાખાલના મેદાનમાં રહેતા હતા અને ત્યાંજ માર્યો ગયો. ”

“ ત્યારે તો મરિયમે સઘળું કહી દીધું છે—તો પછી તેણે પેલી રમણી અને તેના પતિની વાત કેમ ન કહી ? ”

“ તમે તે રમણીના પતિનું નામ જાણો છો ? ”

“ નામ નથી જાણતા, તેની જીંદી ઉપાડી લાવ્યા પછી તેને ત્રણ ચાર વખત જોયો હતો. ”

“ ક્યાં જોયો હતો ? ”

“ કલકત્તામાં બેવાર, નેહાટીમાં એક વખત અને મૈમનસિંગમાં પણ એક બે વખત જોયો હતો. ”

“ મેમનસિંગમાં ક્યા સ્થળે જોયો હતો ? ”

“ સદર ગબરમાં. ”

“ ત્યાં તે શું કરતો હતો ? ”

“ અદાલતની પાસે ટહેલતો હતો. ”

“ શું તે ત્યાં રહેતો હતો ? ”

“ એટલું જાણવાનો વખત નહોતો. ”

“ પેલા બ્રાહ્મણ કુમારના માર્યા જવા પછી, શું તમે સજાઓ ત્યાંથી નીકળી ગયા ? ”

“ નહીં, ફેટલાક નીકળી ગયા અને ફેટલાક ત્યાં રહ્યા. ”

“ તે બ્રાહ્મણનું કોણું ખુન કર્યું ? ”

“ મારી સમજ સુજળ તે રમણીના પતિએ અથવા તેના કાષ્ટ માણસે ખુન કર્યું હતો. તે વખતે હું ત્યાં નહોતો, નહીંતો ફેટલાક હકીકત જાણવામાં આવત. ”

“ તે બ્રાહ્મણને પેલી રમણીના પતિએ અથવા તેના કાષ્ટ માણસે જ મારી નાખ્યો એમ તમે શા ઉપરથી કહો છો ? ”

“ એક દિવસે તેના પતિને મેમનસિંગમાં જોયો હતો, તે ઉપરથી એવો શક ઉત્પન્ન થાય છે. ખરું જોડું હાથર જાણું. ”

ડાકુઓના ઝખમમાં સખત પીડા થવા લાગી એટલે વાત અદાથી અટકી પડી. રામસિંહે છેવટે કહ્યું. “ તમે સખણું સાચે સાચું કહ્યું છે એમ હું વિશ્વાસથી માનું છું, તમેને તકલીફ ન થાય તેવી હું કોશીશ કરીશ. ”

એટલામાં ડાકટર સાહેબ આવ્યા, તેણે રામસિંહને કહ્યું. “ જ્યાંસુધી તે લોકોના હાથ કાપવામાં નથી આવ્યા, ત્યાં સુધી તેને જહુજ તકલીફ રહેશે. હવે આપને બીજી કાષ્ટ વાત પૂછવાની હોયતો પુછી દ્યો ”

“ હવે એવી કાષ્ટ વાત રહી નથી. ” કહીને રામસિંહ ત્યાંથી વિદાય થયેલ.

રામસિંહ થાણામાં આવીને મરિયમની પાસે ગયો, અને કહ્યું. “ તારા સજાના સાખી-ઓ પકડાઇ ગયા છે. તે દિવસે જે જગ્યા ઝખમી થયા હતા, તે પછી પકડાયા છે. તેના હાથમાં ગોળીઓ પેસી ખેલી હોવાથી તે કાપી નાખવા પડશે. તે જાનેને કમ્પેલ હોસ્પીટલમાં રાખવામાં આવ્યા છે. ”

“ મેં તે પહેલેથી જ કહ્યું હતું કે, તે સજાઓ પકડાઇ જશે, તેમાં મને કાંઈ નવાઈ નથી લાગતી. ”

“ શું હવે પછી તું તારા મેમી બ્રાહ્મણ કુમારનું નામ નહીં મંતાવે ? તેમજ જેની અંદર હરણ કરી લાવી તેનું દેહાણું પછી નહીં કહે ? ”

“ નહિ. ”

“ કારણ ? ”

“ પહેલેથીજ કહી ચુકી છું કે, શંસીએ ચડાવે તો પણ કામના નામ કે મામ નહીં જતાવું ! ”

“ તે સધળું હું જાણી ચુક્યો છું. વીરનગરના જમીનદારને ત્યાંથી તું તે બીને ઉપાડી લાવી હતી.”

“ તમે જાણો છો, પછી મને કેમ પુછો છો ? ”

.. “ એક બાબત હજી જાણી શક્યો નથી. તું જાણી છો, જીવું હવે પીઠાણી સકે તેમ છો, એટલેજ તને પુછું છું કે, તે પતિ વિરહથી પિડાતી બી ક્યાં છે, તે જતાવી દે. હું તેણીને તેના પતિ પાસે મોકલી આપું.”

“ પ્રાણુ જય તો જય, પણ આપ જે પુછો છો, તે કદી પણ નહીં જતાવું; કારણ કે મેં પ્રથમ કહ્યું છે તેમ તેણે અમારા સ્થળ અને હકીકત જાણી લીધી છે; છુટકારો મળતાંજ અમારો સંબંધ ભેદ તે ખુલ્લો કરી નાખે.”

“ પરંતુ સંબંધો ડાકુઓ તો પકડાઈ ચુક્યા છે, એકાદ બાકી હશે તો તે પણ પકડાઈ જશે. જેટલા પકડાઈ આવે છે, તેટલાઓ સંબંધો વાત ખુલા દીલથી સાચે સાચી પ્રગટ કરી દે છે.”

“ તે પ્રગટ કરતા હોય તો ભલે કરે, હું નથી કહેવાતી ”

“ જે ઉપાયોથી તેઓ કયુવ કરવામે તૈયાર થયા, તે ઉપાય તારા માટે પણ લેવા પડશે.”

“ શું મારશે ? તકલીફ દેશે ? હું તે સધળું સહન કરવાને તૈયાર છું. એક બીજું કારણ છે, જેના લીધે તેનો પતો પ્રાણુ જતાં પણ હું જતાવી શકીશ નહીં.”

“ તેવું તે શું કારણ છે ? ”

“ તેણી જ્યાં છે, તે એક સારા મહસ્થનું મકાન છે. આપ લોકો તે મહસ્થને પણ ડાકુઓમાં સામેલ ગણી કાઢો.”

“ એ કાંઈ એટલું અગત્યનું નથી, તેનો વિચાર કરવામાં તું ભુલે છે.”

“ અગત્યનું ન હોવા છતાં, સાધારણ રીતે એમજ થવા કરે છે.”

“ તો શું તું નહીં જતાવે ? ”

“ જ્યાં સુધી પ્રાણુ છે ત્યાં સુધી નહીં.”

“ અમે તને એકદ તકલીફ આપશું, તને તડકામાં ખેસાડશું અને મર્યાતી હુલાડી દઈશું.”

“ તમારી મરજીમાં આવે તેમ કરો, હું સધળું સહન કરવાને તૈયાર છું.”

રામસિંહ હવે શું કરે ? ફોઈ પણ પ્રયત્ન સફળ થયો નહીં, એટલે મરિયમ પાસેથી મદદ લે. તેણે વિચાર્યું કે, આ પ્રકારે હજી ઘોડા દીવસ ભલે પસાર થાય. હવે સર્વેથી પહેલું કામ વીરનગરના રાજમહેલમાં જવાનું હાથ ધરવું જોઈએ. ત્યાં જવાથી મલોખ ખરો પંતો મળી શકશે.

પ્રકરણ ૧૫ મું.

રામસિંહ ચક્રમાં—એક નવીન સંન્યાસી.

રામસિંહ વીરનગરની તરફ રવાના થઇને સાંજને વખતે ત્યાં પહોંચી ગયો. જગાની સાથેજ રાજમહેલના સગવડમાં લોકો સાથે વાતચીત કરવા લાગ્યો. ત્રણ દિવસ પછી તે પેલા જમીનદારના પુત્રને—જેને પેલા બ્રાહ્મણ સંગીત શીખવતો હતો—મળ્યો. અને પોતાના આવવાનું કારણ જણાવીને કેટલીક વાત કરી. જમીનદારના પુત્રે કહ્યું, “મેં તો અત્યાર સુધી એવી કોઇ વાત સાંભળી નહોતી.”

રામસિંહને આજ્ઞાથી ઉપજ. તેણે પુછ્યું, “આપનો સંગીત શિક્ષક કોઇ બ્રાહ્મણ હશે ?”

“હા, હતા.” જમીનદાર પુત્રે ઉતર આપ્યો.

“હમણાં તે અહીં છે ?”

“નહીં.”

“ક્યાં ગયેલ છે ?”

“આજે કેટલાક મંદીના થવા તે અહીંથી ચોતાની બી સાથે ચાલ્યા ગયા છે.”

“ક્યાં ગયા છે ?”

“તેણે કહ્યું હતું કે દેશમાં જઇએ છીએ.”

“તે ક્યાં રહે છે ?”

“જેસોર જીલ્લામાં.”

“જેસોર જીલ્લામાં ગામ કયું ?”

“ગામનું નામ હું જાણતો હતો, પણ હમણાં માદ આવતું નથી. હા, એટલું માદ છે કે, તે ગામ માંડુરા સમ-ડિવીઝનમાં છે.”

“આપના તે શિક્ષકનું નામ શું ?”

“નસિતીકાન્ત ત્રિવેદી.”

રામસિંહને હવે પેલી અંગુડીની માદ આતી, જે તેને મેમ્બરસિંગવાળા જગલના લા-કાના ધરમાંથી મળી હતી. તે અંગુડી પર N. K. T. જેદિયું હતું, તે નસિતીકાન્તના નામ સુચક હતું, એમ રામસિંહ સમજી ચુક્યો. આ અંગુડી તેની બીએ પહેરેલી હશે અને સુલકથી ત્યાં પડી ગઇ હશે એવું અનુમાન થયું.

“નસિતીકાન્તની ઉંમર કેટલી છે ?” રામસિંહે પુછ્યું.

“આશરે ૩૦ વર્ષની.”

“એક બીજી વાત, આપને ત્યાં કોઇ મેયાલી બ્રાહ્મણ કારપંડિત હતા ?”

“હા, હતા ખરા.”

“હમણાં તે છે ?”

“ નહીં. ”

“ ક્યાં ગયા છે ? ”

“ નથી જાણતો—કેમ, શું હકીકત છે ? ”

“ હજુ છું. તેની ઉમર કેટલી હતી ? ”

“ હતી—આપ કેમ કહે છે ? શું કાંઈ મારો બનાવ બન્યો છે ? ”

“ હા, તેમનું મૃત્યુ થઈ ગયું છે. ”

“ ક્યારે ! ”

“ તે ઘણી કમકમાટ ભરી રીતે માર્યા ગયા છે. ”

“ હો ! તેને કોણે માર્યા ? શું કામ માર્યા ? ”

“ આપના સંગીત ઉસ્તાદેજ તેનું ખુન કર્યું છે, એવી અશ્વા છે. ”

“ તદ્દન જુદું ! ” મારો સંગીત શિક્ષક એવો માણસ નથી. તે ઘણું શાન્ત અને નરમ સ્વભાવનો છે, તેના હાથથી ખુન જેવું ભવંકર કામ થઈ શકેજ નહીં. ”

સમગ્રિદે અહીંયાયા હવે કંઈ વિશેષ પતો નહીં મળે પારીને ચાલતી પકડી અને તેજ દીવસે ત્યાંથી રવાના થયો.

તે કલકત્તા આવ્યાને એક દીવસ રોકાયો. જીજ્ઞ દીવસે જેસોર જીલ્લાના માંડુરા સળ—ડિવીઝનની તરફ રવાના થયો. ત્યાં ગામે ગામ કરતા લાગ્યો અને ભોંકાને પુછતો કે, “ મહા-શય ! નલિનીકાન્ત ત્રિવેદીનું મકાન ક્યાં આવ્યું ? ”

આવી રીતે પુછપરછ કરતાં હોયે માંડુરા પડ્યું કે, સોનારપાડાના નવાંજમગંજમાં નલિનીકાન્તનું મકાન આવેલું છે. સમસિંહ ત્યાં પહોંચ્યો; પણ ત્યાં જતાં ખબર મળી કે, નલિનીકાન્ત કેટલાક મહિના થયા અહીં આવ્યો નથી, તેમજ તે ક્યાં છે તે પણ કોઈના જાણવામાં નથી. સમસિંહ નિરાશ થઈ કલકત્તા આવવા પાછો દેનમાં બેઠો.

દેનમાં બેઠો બેઠો વિચારવા લાગ્યો—“ હવે એક નલિનીકાન્તની ઉપરજ આ માગસો અટક્યો છે. તેના પતો ક્યાં લગાવવો ? ”

સમસિંહ જે ડબ્બામાં બેઠો હતો, તે ડબ્બામાં સમસિંહની બાજુના બેન્ચ પર થઈ બુવાનો બેઠો વાતો કરતા હતા. તેમાંના એક બોલ્યો. “ પેલું તમારું માયન તો સંભળાવો. ”

“ ક્યું ગાયન ? ” જીભએ કહ્યું.

“ પેલું નહું ગાયન. ”

“ તે હવે જરા બેસુર થઈ જાય છે, નલિની પાસેથી એકજ વખત સાંભળ્યું છે, તાજ સુર બરાબર મેળવી શક્યો નહીં. ”

“ કહો તો, નલિની ગાથુ હમણા ક્યાં છે ? બાપ, ખરું પુછો તો માવા બનવવા ની ખરી મળક તેઓજ હુડે છે. ” જીભએ કહ્યું.

“ ખરેખર ! તેનું ઠેકાણું તો મને ખબર છે, પણ હવે તે કોઈ કામના ન રહ્યા. તેણે તો સન્યાસ લઈ લીધો. ”

“કેમ !” પેલાએ અજબ ધમ્મે પુછ્યું. “આ વેરામનું કાંઈ કારણ ? તે રહે છે ક્યાં તું જાણે છે હરેન ?”

“હા, જાણું છું; પણ તે હવે માતા જન્મવતા નથી.” બીજાે કે જેનું નામ હરેન હતું તેણે ઉત્તર આપ્યો.

“પણ રહે છે ક્યાં ?” પહેલાએ પુછ્યું.

“ઠાલીધાટ.” હરેને જણાવ્યું. “નકુલેશ્વરના મંદિર પાસેજ વખતો વખત મળે છે.”

“ક્યારે પણ વાતચીત થમ હતી ? તે સન્યાસી કેમ થયા, માતા જન્મવાનું કેમ છોડી દીધું, એ કાંઈ તે પુછ્યું હતું ?”

“હું તે પુછ્યા વગર રહું કે ? તે કહેતા હતા કે ગાતા જન્મવાનું હવે હમેશને માટે તજ દીધું છે. ખેચાર વખત પુછવાથી એક દીવસે તેણે કહ્યું. “નાહક આવા સત્તાસે પુછી મને હેરાન ન કરો.” પછીથી મેં પુછવાનું છોડી દીધું છે.”

રામસિંહ નજીકમાં આવીને વચ્ચે પુરામને બોલ્યો. “આપ લોકો શું તેજ નસિની બાબતી વાત કરો છો—જે વીરનગરના રાજમહેલમાં કેટલાક દીવસ રહ્યા હતા ? ખરે ખર ગાવા જન્મવામાં બરા પ્રવિણ છે.”

“હા, આપ તેને પિછાણો છો ?”

રામસિંહ આ વખતે એક સાધરણ ગૃહસ્થના પોશાકમાં હતો. તેણે કહ્યું. “હું તેમને સારી પેઠે પીછાણું છું.” હરેન તરફ શરીને “સાર, તમે તેને નકુલેશ્વરના મંદિર પાસે હમેશાં જુઓ છો ?”

“હા, લગભગ હમેશજ.”

“સાંભળો મહાશય ! મારે તેની સાથે કદી અંગત મુલાકાત થઈ નથી, તેમ તેમની સાથે મને કાંઈ સમગળ સંબંધ નથી. પણ તેની ધણીખરી લોકત હું જાણું છું. હું કલકતાના એક વેપારીને ત્યાં નોકર છું. મારો ન્હાનો ભાઈ તેમનો સંગીત શિષ્ય છે. તે વીરનગરના રાજમહેલમાં નોકર હતો. નસિની બાબત પછી ત્યાંજ હતા. એક નજીવા બનાવને લીધે તે પોતાની બીને તજીને સન્યાસી થઈ ગયા છે. તમે જો તેની સાથે મને મુલાકાત કરાવી આપો તો તેમને પાછા સમજવાને સંસારી બનાવી દઉં.”

“એવો તે શું બનાવ બન્યો, કહો તો ?” હરેને પુછ્યું.

“તેની સાથે મુલાકાત કરાવી આપો એટલે સધળી વાત પ્રગટ થઈ જશે, જણી તેની બી પર પણ તમારો મોટો ઉપકાર થશે. જો મારી વાત પર વિશ્વાસ ન હોય તો જુઓ આ તેમની અંગુઠી, કે જેની પર તેમનું નામ પણ કોતરેલું છે. મેં તેમને કદી આંખોથી જોયા નથી, પણ તેમના કુદરત સાથે મારે ઘણા ધારો સમ્બંધ છે.”

રામસિંહે અંગુઠી દેખાડી, તે જોઈને હરેન બોલ્યો. “ખરે બિપીનબાબુ ! આ અંગુઠી તો નમોએ ઉસ્તાદજીને ભેટ કરેલી તે. જુઓને તેની પર N. K. T. કોતરેલું છે.”

તેણે જણાવ્યું અંગુઠીને વારા ફરતી જોઈ. એવું હરેન રામસિંહના હાથમાં અંગુઠી

પાછી મુક્તા બોલ્યો. “ મારું મકાન બચાવીપુરમાં છે. જો આજે આપ ત્યાં મારી સાથે આવો તો કાલે આપણે સાથે જઈને તેની તલાશ કરીએ.”

રામસિંહને તો એટલું જ બોધતું હતું, તેણે તુરંત બચાવીપુર જવાનો સ્વીકાર કર્યો. જો શોધવા માટે તે ગામે ગામ ફર્યો, જોના વગર આખો મુકદ્દમા લટકી રહ્યો છે, તેનો થોડો લંછો પતો આમ અનાયાસે મળતા તે બચાવીપુર તો શું, પણ કોષ વિકાસ પ્રાપ્તિ-ઓથો. વસાયેલા વનમાં જવાને પણ તૈયાર હતો.

સાંજના સાત કલાકે ટ્રેન સિયાલદાદ સ્ટેશને પહોંચી. રામસિંહ અને હરેન ઉતરીને બચાવીપુરની તરફ ચાલ્યા અને જીભ બે યુવાનો ચહેરામાં ગયા.

રામસિંહે તે રાત હરેનની સાથે બચાવીપુરમાં ગુળામીને બીજે દીવસે સહવારમાં જાને જણા કાલીઘાટ નકુલેશ્વરના મંદીર તરફ ચાલ્યા.

એક નવીન સન્માસી સ્નાન કરીને નકુલેશ્વરને પ્રણામ કરી રહ્યો હતો. હરેન આંગળાયા દેખાડીને રામસિંહને કહ્યું. “ જુઓ મહાશય ! પેલાજ નલિનીકાન્ત છે, જે નકુલેશ્વરને પ્રણામ કરી રહ્યા છે ”

રામસિંહ અડધી તેની પાસે દોડી ગયો અને બોલ્યો. “ નલિનીબાબુ ! ”

નલિનીબાબુએ પાછળ ફરીને જોયું તો, હરેન્દ્રનાથ અને એક અભણ્યો મુદસ્સ તેની પાસે આવીને ઉભા છે.

નલિનીબાબુ કાંધક કંટાળાથી બોલ્યો. “ કેમ મહાશય ! આપ શું છો છો ? ” પછી હરેન તરફ જોઈને કહ્યું “ હરેન ! તમે મને વખતો વખત કેમ હેરાન કરો છો ? ”

“ આપને મારી સાથે કલકત્તા આવવું પડશે. ” રામસિંહે કહ્યું.

“ કેમ ? શા માટે ? ”

“ આપની પર ખુનનો આરોપ છે. ”

“ હે ! શું ખુન ? ખુન કેવું ? ”

“ મૈમનસિંગ જીવવાના કેંડાખાલવાળું ખુન. ”

નલિનીકાન્તને ચહેરા ઉતરી ગયો. હરેન્દ્રનાથ આ સ્વળું સાંભળીને હરથ શબ્દ થઈ ગયો. તે ગભરાઈને બોલ્યો “ હાય ! આ શું ? તમે શું પોલીસ છો ? શું મેં ઉસ્તાદજીને પોલીસને હાથે પકડાવી દીધા ? ”

રામસિંહે ખીસ્સામાંથી અંગુડી બહાર કાઢીને કહ્યું. “ આ જુઓ, ખુન કરતી વેળાએ આ અંગુડી તમે ત્યાં છોડી આવ્યા હતા. આ આપનીજ અંગુડી છે. સામેતી મોજુદ છે. હરેન્દ્રનાથના મિત્ર બિપીનબાબુએ તમેને એટ આપી હતી. ”

નલિનીકાન્તના આશ્ચર્ય અને દુઃખનો પાર રહ્યો નહોતો. તેની આંખે અધારા આવવા શરૂ થયા. તે ગભરાટમાં માત્ર એટલું જ બોલ્યો કે, “ આ અંગુડી આપને ક્યાંથી મળી ? ” અને પછી મોટેથી રડવા લાગ્યો. તેજ વખતે તેને માડીમાં ચડાવીને રામસિંહ તેને કલકત્તા લઈ ગયો. હરેન ચચાતાપ કરતો પોતાને ઘેર ગયો.

પ્રકરણ ૧૬ મું.

બે ખૂનીઓની ગીરફતારી અને ઇકરાર.

નસિનીકાન્તને થાણામાં લાવીને રામસિંહે તેને સઘળી રામકલાણી કહી સંભળાવી. તે સાથે તેને તેમની સ્ત્રી હૈયાત હોવાની તથા તેનું પતિવ્રત અખંડ રહેવાની વાત પણ કહી. છેવટે રામસિંહે કહ્યું “ખરેખર કહો, કેડાખાલના મેદાનમાં પેલા પડિતનું બિન તમે કંઈ છે કે નહીં ? તમે જે આવેશ અને કારણથી આ કાર્ય કંઈ છે, તેનો વિચાર ન્યાયની દયાળુ અદાલતમાં જરૂર થશે; એટલુંજ નહીં પણ ખતવા જોગ છે કે, આપને મારી પણ બહારમાં આવે. આપ સઘળું કહો-સત્યથી ન કહો.”

નસિની બાલુએ કહ્યું. “મહાસય ! જીંદગીની રોશની બુઝામ જમ છે, અર્થાત જીંદગીની લહેઝન મારે માટે રહી નથી. હવે જુદું બોલવાથી શું લાભ થવાનો હતો ? આપે મારી સ્ત્રી સંબંધમાં જે કાંઈ કહ્યું-મારું પણ તેવુંજ અનુમાન હતું. હું ખાતરીથી માનું છું કે મારી સ્ત્રી કદી પણ બ્રષ્ટ ન થાય. તેના મગવાની હવે આસા નથી, મોતની ફક પર બેઠો છું-હવે જુદું કેમ બોલીશ ?”

“આપ સઘળી ખરેખરી હકીકત કહી દો, હું આપની સ્ત્રીને આપની સાથે મેળવી દઈ શકું તેમ છું.”

“તે દીવસે રાત્રે દુબે ડાકુઓ મારી સ્ત્રીને જે કુરતાની સાથે લઇ ગયા, તે વાત હું ટાંકને કદી શક્યો નહીં. મારા સંગીતના સાગીઈ જમીનદાર પુત્રને પણ મેં તે સંબંધમાં કાંઈ કહ્યું નહીં. માત્ર એટલુંજ કહેવરાવી મોકલ્યું કે, ચોક્કસ જરૂરી કામને લીધે હું મારા વતનમાં જઈ છું. વીરનગરને છોડ્યું અને પછીથી એક દીવાનાની માશક શાવે ત્યાં બસવા લાગ્યો. એક દીવસે હું જનબજારમાં અમરથી ફરતો હતો; તેવામાં વીરનગરના દ્વાર પડિત કમળેશ્વર પાકકને એક મકાનની અંદર દાખલ થતાં મેં જોયો. કમળેશ્વરે મને જોયો નહીં. મારા મનમાં સંદેહ થયો. જે મકાનમાં કમળેશ્વર પેઢા, ત્યાં જઈ મેં ખાતર કઢાડી તો જણાવું કે, દ્વારપડિત રાજ બન્યો છે ! આથી મારો સંદેહ જ્યાર વધ્યો. છેવટે એક દીવસે જોયું કે, કમળેશ્વર ઘોડાગાડીમાં બેસીને ક્યાંક જતો હતો. હું પણ એક ગાડીમાં બેસીને તેની પાછળ પાછળ ચાલ્યો. કમળેશ્વરની ગાડી કોલુતોલામાં એક મકાનની સામે ડબી રહી. આ વખતે રાતના બાર વાગી ચુક્યા હતા. સામેના મકાનમાંથી એક સ્ત્રી આવી અને કમળેશ્વરની ગાડીમાં ચડી બેઠી ગાડી ત્યાંથી ચાલી, મેં પણ પીછા પકડ્યો. તેની ગાડી એક મલીની બહાર ઉભી રહી, હું પણ થોડે દુર ગાડીપરથી ઉતરી પડ્યો. તે બંને પણ ગાડી પરથી ઉતરી પડ્યા. અને કાંઈક વાતો કરતાં ચાલવા લાગ્યાં. હું તેઓની પાછળ ઝેંટી રીતે ચાલ્યો કે તેને મારા માટે જરા પણ સંદેહ ઉપજે નહીં. મેં તે બંને વચ્ચે નીચે પ્રમાણે વાતો થતી સાંભળી.

પેલી સ્ત્રીએ કમલેશ્વરને કહ્યું. “ તમે પ્રનિજા પર કહો કે પ્રાણુ જતાં પણુ એ વાત કાઢીને ન કહો. હું તમોને પ્રેમથી આહુ છું, મારી ચિન્તા ન કરો.”

કમલેશ્વરે ઉત્તર આપ્યો. “ હું પ્રનિજા કહું છું કે, પ્રાણુ જાય તો જાય, પણુ એ વાત કાઢીને નહીં કહું. આ વખતે પેલી રમણી ક્યાં છે ? ”

“ કલકતામાં તેનાં સાથે મુલાકાત થઈ શકશે નહીં.” પેલી સ્ત્રીએ કહ્યું. “ છુપી પોલીસના માણસો અમારી ગંધ સંધનુ ગલીએ ગલી છુપી રહ્યા છે. તારી સહજમાં કાણુ માં આવે તેની નથી, સખત મહેનત કરવી પડશે.”

“ ત્યારે હવે જલદી કર, હું અધિર થઈ-ગયો છું.” કમલેશ્વરે કહ્યું.

“ આ વાતો સાંભળી મારા શરીરનું લોહીકણી ગયું, મગજ ગરમ આગ જેવો થઈ ગયો. તે પાપી અને પેલી તેની સાથેની સ્ત્રી પાછા જવડીથી ગાડીમાં ચડી બેઠા. હું પણ મારી ગાડીમાં બેસવા આવ્યો, પણ જોયું તો ગાડીવાન વગર પુછે આવ્યો ગયો હતો. શરીર ઘાટી ગયું હતું, એટલી શક્તિ નહોતી કે હું તેની ગાડી પાછળ પેદલ ચાલતા જાઉં. એટલે ત્યાંજ એક જગ્યા પર બેઠી ગયો. રાત કાણુ આવે ક્યારે પોતી ગઈ. આખો જો-બીને જોયું તો રાત્રીના અંધકાર દુર થઈ સફવારનું ઉજ્જરડું જણુ હતું.

“ સવારમાં ઉઠીને જનન્યતરમાં ગયો. ત્યાં તપાસ કરતાં જણુયું કે, રાજા સાહેબ (કમલેશ્વર) થોડો વખત અહીં રોકાઈને ચાલ્યા ગયા છે. તે પછી પતો લગાવતાં લગાવતાં માલુમ પડ્યું કે તે ચંડાળ મેગનસિંગ ગયો છે. હું પણ કિનાતી આગથી ભયગતો ત્યાં પહોંચ્યો. મેગનસિંગમાં શુશ્માપુત્રુ એક મથન કાઠે લીધું અને તેમાં રહેવા લાગ્યો. કમલેશ્વર કેડાખાલના મેદાનમાં છાવણી નાખી અમીરી કાઢ્યા રહેતો હતો. હું ત્યાં ચુપ્ત વેશમાં આવજી કરવા લાગ્યો અને ધીમે ધીમે તેના નાચના સાથે મેં મિત્રતા કરી લીધી. તે પછી એક દીવસ લાગ જોઈ તે ચંડાળ કમલેશ્વરનું મેં ખુન કરી નાખ્યું અને કિનાતી આગને પુકાવી દીધી. આ પ્રમાણે ચેરની વસુક્ષાત લીધા પછી શુશ્માપુત્રના મથન માડાનો હિસાબ ચુકતો કરીને હું અહીં આવ્યો આજ્યો, અને સન્યાસાશ્રમમાં રહેવા લાગ્યો.”

રામસિંહ જે અત્યાર સુધી ચુપ બેઠો વાત સાંભળી રહ્યો હતો, બોલ્યો. “ શુશ્મા-પુત્રના મથનમાં તમે તમારું અસલ નામ બદલાવીને રહ્યા હતા ખરું ? હું શુદ્ધતો ન હોઈ તો તમેએ ધારણુ કરેલું નામ માણુકલાન હતું.”

“ હા, અને તેનું કારણુ ખુલ્લુંજ છે,”

“ કમલેશ્વરનું ખુન કરવા પછી તમારી સ્ત્રી વિશે કાંઈ પતો મળ્યો હતો ? ” રામસિંહે પુછ્યું.

“ નહીં, જો કે પ્રથમ તો હું એમજ સમજ્યો હતો કે, તે ચંડાળને લાંબીજ મહારી સ્ત્રી અને મળ્યાં, પણ તેમ થયું નહીં.”

રામસિંહ અને નવિનીકાન્ત વચ્ચે આ પ્રમાણે વાતો ચાલી રહી છે, તેટલામાં ચાર ફોલોસ્ટેમલો એક હાથકડી પહેરાવેલા ડાકુને પકડીને રામસિંહ સામે આવી ઉભા.

પુછવાથી જણાયું કે, આ ડાકુને ડાયમંડ હારનરથી અહીં મોકલવામાં આવ્યો છે. રામસિંહના મનમાં આશા થઇ કે, તેની પાસેથી મેમનસિંગવાળા બનાવની ધણી વાતો જાણવામાં આવશે.

પેલા બંધીવાન ડાકુની નજર નલિનીકાન્ત પર પડતાંજ તે બોલી ઉઠ્યો:—“ આપ જુન બચી ગયા છો. મારા હાથે આપનું મોત લખેલું નહીં, તેથીજ બચી ગયા.”

“ કેમ ! શું વાત છે ? ” રામસિંહે અજબ થઇ આતુરતાથી પુછ્યું.

“ સવળી વાતો મેં કયુલ કરી છે, હવે આ વાત કરવાનો ધનકાર નહીં કરે. ” પેલા ડાકુએ કહ્યું: “ એક દીવસે અમારી મંડળીના એક માણસે આ બાબતે મેમનસિંગ માં જોઇ લીધા. તેણે આવીને અમોને ખબર આપી. અમારા સરદારે હુકમ કર્યો કે, તેને જ્યાં જુઓ ત્યાં કાર કરો. તેમને મારી નાખવાનું કામ મને સોંપવામાં આવ્યું. હું એક દીવસે તેના મેમનસિંગના મકાનપર ગયો, પણ તેના સારા નસીબે તે ત્યાં હતા નહીં. તે જે ઝોરડામાં સુતા હતા, તે ઝોરડામાં તે દીવસે રૂપચંદ દારોગા સુતો હતો, પણ મેં ભુલથી નલિનીબાબુ સમજીને તેની પર હા કર્યો. તેના મરવા પછી મને જણાયું કે, મેં નલિની-બાબુનું નહીં, પણ રૂપચંદ દારોગાનું ખુન કરી નાખ્યું છે.”

રામસિંહ મનમાં ધણેા ખુશી થયો. કેમકે, આવી અણુધારી અને વગર માગેલી રીતે મેમનસિંગના દારોગાના ખુનીનો પતો પણ ગળી ગયો.

પ્રકરણ ૧૭ મું.

રમણીનો પતો-ડાકુઓને સજા-પતિ પતિનો મેળાપ.

સાંજ પડવા પછી થોડી વારે એક દરવાને આવીને રામસિંહવાળી પોલીસ યોડીપર ખબર આપી કે “ મારા શેઠનું ખુન થઇ ગયું છે. ખુની ગુમ થયો છે. જે આપને તેની છેલ્લી જમાની લખી લેવી હોયતો જલદી આવો, હજુ તેમાં થોડો જીવ બાકી છે.”

રામસિંહ પેલા ડાકુ તથા નલિનીબાબુને હવાવાતમાં મોકલીને, દરવાનની સાથે ગયો.

દરવાનના શેઠનું નામ લલીતચંદ્ર હતું. પુછવાથી જણાઈ કે, લલીતબાબુ સાંજના દરવાને માટે બાગની તરફ ગયા હતા, ત્યાંથી સખ્ત ધાયલ સ્થિતિમાં પાછા આવ્યા છે.

“ આવી ઘાતકી રીતે આપને કાણે માર્યા છે ? ” રામસિંહે લલીતબાબુ પાસે જઈને પાંચેથી પુછ્યું.”

લલીતબાબુએ કાંઈપણ જવાબ ન આપ્યો. એક વખત તેણે આજ્ઞા તરફ જોયું અને પાછી આંખો બંધ કરી લીધી. રામસિંહે તેને હોસ્પિટલમાં મોકલી આપ્યા અને પોતે તેમના બાગની તરફ ગયો.

બાગમાં જઈને તે તપાસ કરવા લાગ્યો. એક કોટડીમાંથી કાઢતા રોવાને અવાજ સંભળાયો. રામસિંહ અંદર ગયો-જેયું તો એક સી ભોલીથી ખરડાયેલી પડી પડી રાહે,

રામસિંહે તેને તુરત ઓળખી લીધી. તે કોણુ હતી ? પોતાની જાંસીથી મનુષ્ય માત્રને ન આવનાર; સરસ્વતિ રૂપ રમણી હતી ! મેમનસિંગના જંગલમાં તેને જોયા પછી તે સતીને અહેરો રામસિંહની આંખો પાસે તરવરતો હતો.

રામસિંહની છાતી ફાટવા લાગી. તે મજબુત મન કરીને બેઠો. “ અરે તું ? ”

રમણીએ પણ રામસિંહને પિછાણી લીધી. તે ચીસ પાડીને બોલી “ નસીબ દેવીના અમલકારથી કોણુ જાણે ક્યાં ક્યાં રહી આવી, પણ હવે સુધી છુટકારો થયો નહીં. હું મરી જતો તો કેવું સાહે થતે ? હાથ, મારો સ્વામીના પણ દર્શન ન થયા ! ”

“ આજે તું તેમનું દર્શન કરીશ; અહીંયાની હકીકત મને કહે. ” રામસિંહે ખીરજ આપીને કહ્યું.

“ પેટી મરિયમે મને જંગલમાંથી લાવીને આ બાગના માલિક પાસે રાખી, તેણે મને એટલું બધું તો કષ્ટ આપ્યું છે કે તેનું વર્ણન થઈ શકે તેમ નથી. તેણે મને બ્રષ્ટ કરવાને માટે સેંકડો ઉપાય અજમાવ્યા, માર પીટ કરી અને છેલ્લે વિનંતિ અને કાલાવાલા પણ કર્યા, પણ જ્યારે હું મારા જનથી નહીં કમી સારે તેણે મને મારી નાખવા તો ઇરાદો કર્યો, અને તે પાર પાડતા માટે તે હાથમાં ખંજર સાથે જરાબ પી, મનસાક્ષી થઈને અહીં આવ્યો. પણ મારામાં કોણુ જાણે ક્યાંથી કૌચન આવ્યું !—મેં તેના હાથ માંડેનું ખંજર કુંટવી લઈને તેની પાસે આવ્યું—મેં તેનું હૃદય ખંજર વડે ચીરી નાખ્યું છે. ”

રામસિંહે બાગના માળી તથા દરવાન વિગેરેની જગ્યાનીઓ લખી લીધી અને પછી રમણીને લઈને ઘણામાં આવ્યો. ત્યાં પતિવ્રતા રમણીએ પોતાના બદલાને—આંખોના તારાને મનસાક્ષીને જોયો, અને પતિએ પણ પોતાની પ્યારીને જોઈ નવન નૃણુને તૃપ્ત કરી લીધી.

હાથમાં દારખર અને બરદાર બાગના તરફ જે પોલીસ ફોજ ગઈ હતી, તે આજરે ૪૦ શખ્સોને પકડી લાવી.

મરિયમ, તેના સાથીઓ, નલિની બાપુ અને તેની સાહસી પતિ; એ સઘળાને હોળ હાકિસની અદાલતમાં ઢિલા કરવામાં આવ્યા.

અદાલત સમુપ મરિયમે કહ્યું. “ મેં અનેક પાપ કર્યા છે, અમખ્યોને છુટવા છે અને મણુકોને માર્યા છે, હવે માર સરકાર જે સજા કરે તેનેજ માથે ચઢાવવી પાડી છે. ”

અદાલતે ચુકાદામાં મરિયમને જન્મપર્યંત કાળા પાણીની સજા ફરમાવી. નલિનીબાપુને દસ વર્ષ સુધી કાળા પાણીએ મોકલવાનું ફરાવ્યું. મરિયમના સાથી ડાકુઓમાંથી કેટલાકને જોલની, કેટલાકને કાળા પાણીની અને કેટલાકને ફાંસીની સજા કરવામાં આવી. નલિનીકાન્તની આંખે અદાલતે યોગ્ય પ્રસંગ સાથે નિર્દોષ દરાવી છાડી મુકી.

અદાલતના ચુકાદા અનુસાર સઘળા અપરાધીઓને પોત પોતાની સજા જોમનવા માટે મોકલી આપવામાં આવ્યા. લલીતબાપુ ત્રણ દીવસ સુધી દોસ્તીલમાં, રજો, ચોથે દીવસે ન્તે મરણ પામ્યો.

રમણી તો નિર્દોષ થઇને છુરી પશુ પતિને સળ ચવાથી તેના દુઃખની પાર રહી નહીં. પતિ વિયોગની પિપા તો તેણીની ઉપર જોતીને તેવીજ રહી. તે રાત દીવસ કલ્યાંત કરતી હતી. રામસિંહ તેનું પ્રમાણ પતિજીત જોઇને મનમાં મનમાં તેના પુત્ર્ય કરતો હતો. વખતો વખત ત્યાં જતો અને કુશળ સમાચાર પુછતો હતો; પણ તેણે રમણીને કોઇપણ દીવસે આનંદમાં જોઇ નહીં. છેવટે તેણે નલિનીકાન્તને છુટકારો આપવા માટે નાગ ગવરનર જનરલની સરદાર પર એક અરજી કરી અને તે કાર્ય પાછળ પોતે છવ જાનથી મહેનત કરવા લાગ્યો.

અંતે રામસિંહની મહેનત સફળ થઇ. નામદાર ગવરનર જનરલની દયાળુ સરદારે એ અરજી તરફ માયાળુ ધ્યાન આપીને નલિનીકાન્તને હમોશને માટે મુક્ત કરી દીધો.

જે દીવસે રમણીએ-જાંસી વાહિની સરસ્વતીએ આ આનંદજનક સમાચાર સાંભળ્યા હશે, તે દીવસ અવસ્થ તેની છંદગીતો સંગીત પહેલો અને સર્વથી શ્રેષ્ઠ તહેવાર થઇ પડ્યો હશે, એમ કહેવાની શું જરૂર છે ?

નલિનીકાન્ત છુરી આવ્યા પછી એક દીવસે રામસિંહ આ પ્રેમાળ દમ્પતિના મક્કન પર મથો. આગલી પાછલી કેટલીક વાતો યત્ર પછી રામસિંહ બોલ્યો: "અંતે રમણી ! તે દુઃખી દીવસો તો હવે દુર થયા છે, પરંતુ તારી જાંસીનો મધુર નાદ મારા કાનમાંથી દુર થયો નથી." અહીં રામસિંહે હસીને ઉમેર્યું: "આજે હું રીવાજની ઉધડી રીતે તારી મહેનતનું જાહેન પાસેથી છનામ મેળવવા આવ્યો છું, અને તે છનામ ખીચું કાઢજી નહીં, પણ તારી જાંસીનો મધુર સુર !"

રમણી પ્રથમ તો શરમાઇ ગઇ, પણ નલિનીકાન્તનો ઇશારો થતાં જાંસી ઉઘડી-માનો કે વિશ્વાવાહિની, મધુરવાહિની દેવી સરસ્વતિ સામે તે હરીશાઇ કરવા લાગી. રામસિંહ જાંસીના મધુર સ્વર પર ગર્જાધરની માજક ડોલવા લાગ્યો. મૈનસિંગના જંગલની અરમી રાતની, અધુરી રહેલી લહાણને રામસિંહ આજે આનંદ સાથે મન જારીને મેળવી શક્યો.

+ + + + +

રામસિંહની અદ્ભુત આશાશી અને અગ્રાગ હિંમતની કદર થયા વગર રહી નહીં. સરકાર તેના આ કાર્યથી ઘણી પ્રસન્ન થઇ, અને તેને તેના પોલીસ વિભાગના વડા તરીકે ના એકલાની નવાજેશ કરી. પ્રજામાં પણ રામસિંહનું નામ ખુબ વખણાયું અને પ્રસિદ્ધ તાને પામ્યું. જાંગજતી સમય પ્રજા વરસો સુધી આ કેસને 'હાકની દીકરી' ના નામે માદ કરતી રહી.

